

Bognár Karoly AZ EURORAKETA ÁRNYEKÁBAN

BOGNÁR KÁROLY

AZ EURORAKÉTÁK ÁRNYÉKÁBAN

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
BUDAPEST, 1983

Szaklektorok:

KOVÁCS GIZELLA

DR. DEMETER GYÖRGY ezredes

DR. SERFŐZŐ LÁSZLÓ ny. alezredes

© Dr. Bognár Károly

ISBN 963 326 137 6

ISSN 0209-8938

Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó

A kiadásért felel: Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó igazgatója

A szedés az Alföldi Nyomdában készült.

Nyomta a Nyírségi Nyomda.

Felelős vezető: Jáger Zoltán igazgató

Nyíregyháza 1983 (499)

Felelős szerkesztő: Bojti Ferenc

Műszaki vezető: Jordán Gusztáv

Műszaki szerkesztő: Mohr Gyula

Terjedelem: 10,73 A5 ív

124 (834) Zi 797—f—8384

Imprimálva 1983. február 28-án

Európa az 1980-as évek elejére a II. világháború utáni történelmének legsúlyosabb és legveszélyesebb szakaszához érkezett. A helyzet ilyen alakulása megdöbbentően hatott az itt élő népekre, különösen az 1970-es évek, az enyhülés évtizede után. Az elmúlt évtizedben ugyanis sohasem tapasztalt politikai, gazdasági-kereskedelmi, kulturális közeledés ment végbe földrészünkön a különböző társadalmi berendezkedésű országok között. Ez az új minőséget tükröző állapot legmarkánsabban az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záródokumentumában fejeződött ki. Úgy látszott, hogy Európa történelmének új, fontos szakasza kezdődik meg s kialakul a kölcsönös bizalom, az egyes országok szabad, független és békés fejlődéséhez szükséges légkör és kapcsolatrendszer földrészünkön.

A helyzet ilyen alakulása azonban nem illett bele az Egyesült Államok és a NATO vezetésének terveibe. Ez a folyamat ugyanis olyan tendencia érvényesülését segítette volna elő, hogy a politikai, gazdasági-kereskedelmi és kulturális téren végbement közeledés tovább szélesedik, azt leszerelési intézkedések is követik, azaz a politikai enyhülés katonai enyhüléssel egészül ki. Ilyen helyzet bekövetkezésével ugyanis elkerülhetetlenül felmerülhet az Egyesült Államok és a NATO által szorgalmazott, évente több százmilliárd dollárt elnyelő fegyverkezés értelmetlensége. Sőt ilyen körülmények között még az a kérdés is felvetődhet, hogy a továbbiakban egyálta-

lán szükség van-e az imperializmus legnagyobb katonai szövetségére, a NATO-ra.

Az imperializmus politikai és katonai stratégiái ezért gyorsan működésbe léptek. A Szovjetunió és a Varsói Szerződés tagállamai állítólagos katonai fölényére hivatkozva, a „szovjet fenyegetés”, s a feltételezett támadó szándék harsogó és jól irányított propagandájával, céltudatosan manipulált adatok jól csomagolt halmazával igyekeztek megrontani a bizalom légkörét kontinensünkön.

Ezzel egyidőben az imperializmus legreakciósabb körei el-lentámadásba lendültek a nemzetközi enyhülés megszilárdításával és továbbfejlesztésével szemben. 1977 végén, 1978 elején tétlenségre kárhoztatták az európai biztonsági kérdésekről és az országok együttműködéséről tanácskozó belgrádi értekezletet. Az ott előterjesztett nyugati javaslatáradatból egyetlen egy sem foglalkozott az európai biztonság és a katonai enyhülés érdemi kérdéseivel. Minden lehetséges indokkal hátráltatták a SALT-II. megállapodás kidolgozását. Ezzel párhuzamosan a NATO történetének legnagyobb fegyverkezési szakaszát indították be. A NATO-tagországok állam- és kormányfőinek 1978. évi washingtoni értekezletén elfogadták a hosszú távú, 15 évre szóló fegyverkezési programot, s a tagállamok katonai kiadásainak évi háromszázalékos reálértékű növelését. Mindezek az európai biztonság megszilárdítása ellen irányultak.

Sokkal veszélyesebb azonban a NATO-tagországok 1979. december 12-i döntése, az úgynevezett kettős határozat (fegyverkezni és egyidejűleg tárgyalni) elfogadása, amelyben előirányozták 108 db „Pershing-2” rakéta és 464 db robotrepülőgép telepítését Európában. Ez az egyik legveszélyesebbnek értékelhető lépés Európa második világháború utáni történelmében és a NATO vezetése által elfogadott fegyverkezési programok között.

Nyugat-Európa népei nem ismerték fel kellően a NATO-határozat elfogadása előtt vagy röviddel azután az abból rájuk háruló és megnövekedett veszélyeket. Ehhez szükség volt

még a Carter- és a Reagan-adminisztrációnak a nemzetközi helyzetet tudatosan és szándékosan élező konfrontációs politikai tevékenységére, s a Varsói Szerződés tagállamainak a békekezdeményezéseire. Csak ezután bolydult fel Nyugat-Európa, s ez 1981 második felére egyre szélesedő tömegmozgalommá terebélyesedett. Tulajdonképpen ez a tömegmozgalom, a nyugati közvéleménynek az Egyesült Államok tervezett lépései ellen kialakuló határozott állásfoglalása, a NATO berkein belül keletkező problémák elkerülésének igénye volt az, ami 1981. november 30-án az Egyesült Államokat – akarata ellenére – a genfi tárgyalóasztalhoz ültette.

Az Egyesült Államok és a NATO hírközlő és propaganda-szervei, valamint a támogatásukra a nyugati országokban felsorakoztatott tömegkommunikációs eszközök az utóbbi évtizedek legnagyobb megtévesztő, manipulációs kampányát bontakoztatták ki az úgynevezett kettős határozat indoklása és szükségességének elfogadtatása érdekében. Ennek során nem riadtak vissza a legdurvább csalásoktól, a tények és adatok meghamisításától sem, hogy a nyugati közvéleményben felélesszék a „fenyegetettség” érzését, s megszerezzék erkölcsi-politikai támogatásukat a fegyverkezési tervek megvalósításához. Ez a jól szervezett és irányított, hatalmas összegeket felemésztő propagandaháború azonban nem érte el teljesen a célját. Egyre többen ismerik fel a nyugati országokban, hogy tulajdonképpen a tehetetlen bábu szerepére akarják kárhoztatni őket egy olyan játszmában, amelyben a tét az emberiség további sorsa, az évezredek során létrehozott szellemi és anyagi javak léte, illetve pusztulása.

A magyar közvélemény is igen élénk érdeklődést tanúsít a fenti kérdések iránt. Reméljük, hogy ezen könyv egyes fejezeteiben az érdeklődő olvasók kielégítő feleletet kapnak az őket foglalkoztató gondolatokra, kezdve a probléma keletkezésétől a Genfben folyó tárgyalások várható alakulásáig. Nem foglalkozunk bővebben a két nagyhatalom hadászati támadóerejeivel, amelyeket a SALT-II. megállapodás tartalmaz, s ame-

lyek hatótávolsága 5500 km felett van. Lényegében vizsgálódásaink körén kívül esnek az 1000 km-nél kisebb hatótávolságú, hadműveleti-harcászati rendeltetésű atomfegyverek és azok hordozóeszközei is. Ezeket a kérdéseket csupán egy-két helyen érintjük, az összefüggések jobb megértése céljából.

A közép-hatótávolságú fegyverek megnevezése alatt a továbbiakban azokat az eszközöket értjük, amelyek hatótávolsága 1000–5500 km, és alkalmazásukat alapvetően Európában tervezik. Meg kell még említeni, hogy a katonai terminológia szerint azok az eszközök (repülőgépek, helikopterek), amelyeknek feladatuk teljesítése után vissza kell térniük saját területre, hatósugárral rendelkeznek. Ezzel szemben a különféle rakétáknál és robotrepülőgépeknél hatótávolságról beszélünk. Miután az 1000–5500 km-es körzetben alkalmazandó eszközök zömét a rakéták, s a telepítésre tervezett robotrepülőgépek teszik ki, ezért a továbbiakban általában és átfogó értelemben egységesen a közép-hatótávolságú fegyverek megnevezését használjuk. Ha azonban csak repülőgépekről beszélünk, akkor a közép-hatósugarú megjelölést alkalmazzuk. A NATO 1979. decemberi határozatában szereplő fegyverekre az eurorakéta megnevezést is használjuk.

A közép-hatótávolságú fegyverek telepítése Európában

A második világháborút követő években az Egyesült Államok politikai és katonai vezetése az atomfegyver monopóliumára építette stratégiai elképzeléseit, a világ vezetésére támasztott igényeit. Truman, az Egyesült Államok akkori elnöke már 1945 decemberében, a kongresszushoz intézett üzenetében az alábbiakat mondotta: „A második világháborúban kivívott győzelem az amerikai népet a világ irányításának állandó és égető szükségyszerűsége elé állította.” 1946 januárjában pedig így fogalmazott: „Amerika feladata, hogy kiterjessze befolyását az egész világra, kézbe vegye a világ vezetését...”¹. Az amerikai vezetés arra számított, hogy amíg az ő kezükben van az atombomba, addig politikájukat rákényszeríthetik a világra. Az amerikai imperializmus tehát az atomfegyvert az erőpolitika és a politikai zsarolás eszközeként is szándékozott felhasználni. Az atomfegyver alkalmazásáról készült tervek pedig egyértelműen megmutatták, hogy az Egyesült Államok a Szovjetunió ellen kívánta ezeket az eszközöket bevetni.

¹ Department of State Bulletin 1946. II. 13. 136-138. old.

Már a 40-es évek végére megkezdődött az úgynevezett előretolt bázisú rendszerek (Forward Based Systems) kiépítése Európában, amelyek a későbbiek során három fő komponensből tevődtek össze: a nukleáris fegyverekkel felszerelt repülőgépekből, a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakétákból és a földi telepítésű közép-hatótávosságú rakétákból.

a) Az Egyesült Államok vezetése 1948 nyarán – a berlini válság időszakában – három századból álló B-29-es bombázó-csoportot helyezett át Európába. Mint ismeretes, ilyen típusú bombázók szállították Hirosima és Nagaszaki fölé, három évvel korábban, az atombombákat. A B-29-es bombázók nagyobb része Kelet-Angliában, Lakenheathben települt, 30 db bombázó azonban München mellett, Fürstenfeldbruckban állomásozott. Ebben az időszakban ezek voltak az egyetlen, atombomba szállítására alkalmas repülőgépek. A Szovjetunió számára keletkezett veszély nagyságát jól érzékelteti, hogy hatósugaruk az Urálig terjedt ki. Ezek a bombázók képezték tehát az amerikai előretolt bázisú erők első összetevőit Európában. Több B-29-es bombázó áttelepítésére nem volt szükség, mert az Egyesült Államok 1947-ben – Brzezinski 1972-ben írt tanulmánya szerint – 100-nál jóval kevesebb atombombával rendelkezett. Emlékeztetni szeretnénk arra, hogy a Szovjetunió csak 1949-ben hozta létre atombombáját, s 1949. szeptember 25-én adtak ki közleményt az első szovjet atombomba robbantásáról.

Az amerikai haditengerészet vezérkari főnöke, Sherman admirális 1951-ben világosan értésre adta az előretolt bázisok létrehozásának célját. Őszintén megmondta, az ott elhelyezett rendszerek rendeltetése az, hogy „az Egyesült Államoktól a lehető legtávolabb viseljenek háborút”.

Az amerikai előretolt bázison telepített bombázó repülőgé-

peket Európában a későbbiek során mind mennyiségileg, mind minőségileg fejlesztették. A B-29-es bombázók helyébe a hasonló kategóriájú B-47-esek léptek, ezeket pedig később az F-111-es közép-hatósugarú bombázók váltották fel. Ezen kívül tervet dolgoztak ki 75 db B-52-es hadászati bombázó európai alkalmazására is. Ugyancsak több száz harcászati, nukleáris eszközök hordozására alkalmas repülőgépet (Phantom, F-15 stb.) hoztak át az európai kontinensre.

De megjelentek Európa partjainál az amerikai flották is, álmányukban több tucat hadihajóval. Így a 6. amerikai flotta két anyahajóját állandó küldetéssel a Földközi-tengerre irányították. A 2. amerikai flottából is az Atlanti-óceán keleti térségében tartózkodik időszakosan egy vagy két repülőgépanyahajó. Fedélzetükön A-6, A-7 típusú, nukleáris fegyverrel felszerelt repülőgépek állomásoznak.

b) A 60-as évek elején kialakult az előretolt bázisú rendszerek másik összetevője is, a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták. Az Egyesült Államok 1961-ben a NATO főparancsnokság rendelkezésére bocsátott öt, „Polaris” típusú rakétával felszerelt tengeralattjárót. Mindegyiküket 16 ballisztikus rakétával szerelték fel. Ezeket 1970-től a „Poseidon” típusú rakétákkal felszerelt tengeralattjárók váltották fel. Az öt tengeralattjáró mindegyike 16 rakétával van felszerelve. Minden rakéta 10-14 db, önálló célra irányítható robbanófejet rejt magában. A 80 db „Poseidon” rakéta tehát több mint 800 robbanófejet képes célba juttatni.

Ezeket a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakétákat később számba vették a SALT-II. megállapodásban, s az USA hadászati támadóeszközeinek részét képezik.

c) Az Egyesült Államok vezetésének 1957-ben sikerült a NATO-országokra rákényszeríteni az amerikai előretolt bázisú rendszerek harmadik elemét, a földi telepítésű közép-hatótávolságú rakéták állomásoztatását. Így 1959-1961 között Nagy-Britanniában, Olaszországban és Törökországban kiépítették a „Thor” és a „Jupiter” rakéták bázisait, amelyekről atomcsa-

pások mérését tervezték a Szovjetunió és a többi szocialista ország területére, mintegy 2500 km távolságig. 1960-ban az Egyesült Államok Olaszországban 30, a törökországi Kelet-Anatóliában pedig – a szovjet határ közelében – 15 „Jupiter” típusú rakétát állomásoztatott. Nagy-Britanniában 60 „Thor” típusú rakétát helyeztek el. Az e fegyverek telepítéséből származó veszély nagyságát jól érzékelteti, hogy a Törökországban levő rakéták hatótávolsága elérte Moszkvát.

Ezeket a közép-hatótávolságú fegyvereket az Egyesült Államok azonban 1963-ban kivonta Európából. Am ezt megelőzően 1962-ben rendszerbe állították a Német Szövetségi Köztársaság területén a „Pershing-1” rakétákat (hatótávolságuk 740 km). Ezenkívül 1963-tól három NSZK-beli amerikai légi támaszpontra telepítettek 96 db „Mace” típusú, pilóta nélküli repülőgépet, amelyek 2000 km-es hatótávolságuk folytán képesek voltak csapásmérésre a Szovjetunió nyugati területein. Az utóbbiakat azonban 1969-ben kivonták.

A NATO-tanácsülés 1954 decemberében határozatot hozott arról, hogy a tömb fegyveres erőit atomfegyverekkel szerelik fel. Ennek alapján megkezdődött az Európában állomásozó amerikai, majd azt követően a többi szárazföldi csapatok felszerelése az úgynevezett hadszíntéri vagy harcászati atomfegyverekkel (280 mm-es löveg, a „Honest John” nem irányítható rakéta, a „Matador” szárnyas rakéta, a „Corporal” ballisztikus rakéta stb.). 1961-re az Egyesült Államok mellett már kilenc más NATO-tagállam fegyveres erőit is felszerelték nukleáris hordozóeszközökkel. 1965-re pedig több mint 5000 db amerikai harcászati atomrobbanófejet tároltak Európában, amely mennyiség a későbbiek során 7000 db fölé emelkedett.

NAGY-BRITANNIA ÉS FRANCIAORSZÁG NUKLEÁRIS EREJÉNEK KIALAKÍTÁSA

Nagy-Britannia 1952 októberében robbantotta fel első atombombáját. Ezt követően megkezdte hadászati atombombázó flottájának kiépítését. Az első „Valiant” bombázószázad már 1955-ben harcra kész állapotban volt. A „Vulcan” típusú atomhordozó repülőgépek 1957-ben, a „Victor” típusúak pedig 1958-ban álltak készen bevetésre.

Ezenkívül létrehozták a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták rendszerét is. 1967-ben és 1968-ban négy, egyenként 16 db „Polaris” rakétával felszerelt tengeralattjárót állítottak rendszerbe. Ezzel jelentős atomütőerőt hoztak létre.

Franciaország 1960 februárjában jutott el első atombombájának felrobbantásához. Ezután kezdte meg a hadászati bombázó repülőgépek kifejlesztését. Az első „Mirage-IVA” típusú bombázó repülőgépeket 1964-ben állították rendszerbe.

A francia atomerő második elemét a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták képezik. 1971–1980 között öt, egyenként 16 rakétával felszerelt hajót állítottak rendszerbe. A harmadik elemet a szárazföldi telepítésű közép-hatótávolságú rakéták képezik. 1971-től Avignontól északra két ezredet telepítettek 9–9 indítószerekkel.

A SZOVJETUNIO LÉPÉSEI A KÖZÉP-HATÓTÁVOLSÁGÚ FEGYVEREK LÉTREHOZÁSÁRA

A második világháborút követően a Szovjetunió külpolitikájának egyik sarkalatos eleme volt a törekvés az emberiség létét fenyegető atomfegyver betiltására, a meglevő készletek megsemmisítésére. Az első ilyen javaslatot 1946 júniusában terjesztették elő, amelyet a későbbiek során többször megismételtek.

A Szovjetunió fellépett a NATO létrehozása ellen is, rámutatva a szervezet megalakításából származó veszélyekre. Minden lehetőet elkövetett, hogy a tengelyhatalmak elleni koalícióban részt vett országok között ne következzen be szakadás és konfrontáció. Az atomfegyver monopóliumától megszédült amerikai vezető körök azonban már a második világháború befejezése előtt kijelölték a majdani politikai és katonai ellenfelet, azt az országot, amely ellen fel kell készülni a következő háború megvívására. Ez a jövőendő ellenfél pedig a második világháború fő terheit magára vállaló, a győzelemért a legnagyobb személyi, anyagi áldozatot hozó ország, a Szovjetunió volt. Ezért minden áron a Szovjetunióval szembeni konfrontációra törekedtek.

A Szovjetunió azonban nemcsak diplomáciai téren kezdeményezett, hanem békeakarátának legkifejezőbb megnyilvánulásaként a háború befejezésekor meglevő 12,5 milliós haderejét 1948-ig – tehát még a NATO létrehozása előtt – hárommillió alá csökkentette. Az imperializmus vezető köreit nem lehetett eltéríteni szándékuktól: a Szovjetunióval és a szocialista fejlődést választó népi demokratikus országokkal szembeni katonai-politikai blokk létrehozásától, a katonai konfrontáció kiérszakolásától.

Minthogy az Egyesült Államok az atomfegyver monopóliumát erőpolitikára, zsarolásra igyekezett felhasználni, Nagy-Britannia és Franciaország pedig 1947 augusztusában, illetve 1948 decemberében megindították a láncreakciót a saját atommáglyában, s ezzel nagy lépést tettek az atomfegyver kialakításához, égető szükségszerűséggé vált, hogy a Szovjetunió is rendelkezzen atomfegyverrel. Ez 1949 szeptemberében be is következett.

Miután nagy ütemben folyt az amerikai előretolt bázisok, s a Szovjetuniót és a többi szocialista országot átkaroló támaszpontrendszer kialakítása, a szovjet vezetés is arra kényszerült, hogy a már meglevő atomfegyveréhez olyan hordozóeszközöket hozzon létre, amelyek megfelelő hatótávolsággal rendelkeznek.

Ehhez jó alapot adott a Szovjetunió ugrásszerű fejlődése a rakétatechnika terén, amit az a tény is bizonyít, hogy a Szovjetunióban 1957 októberében felbocsátották a világ első műholdját.

Az 1950-es évek végére, az 1960-as évek elejére az Egyesült Államok és a többi NATO-tagállam erőltetett ütemű fegyverkezésével, a hadműveleti-harcászati és közép-hatótávolságú atomfegyverek rendszerbe állításával tehát olyan helyzet alakult ki, amelyet a Szovjetunió a saját és a Varsói Szerződés többi tagállama kellő biztonsága érdekében nem hagyhatott figyelmen kívül. Válaszlépésként meg kellett kezdeni a közép-hatótávolságú atomfegyverek kifejlesztését és rendszerbe állítását.

Ismeretes, hogy a Varsói Szerződés szervezetében a Szovjetunió az egyedüli ország, amely nukleáris fegyverrel és közép-hatótávolságú hordozóeszközzel rendelkezik. Ezért a Szovjetuniónak úgy kellett a közép-hatótávolságú fegyvereket létrehozni, hogy azok megfelelő ellensúlyt képezzenek az Egyesült Államok európai előretolt bázisaival és a brit és francia hadászati atoműtőerővel szemben. A Szovjetunió azonban nem másolta le a nyugati rendszert, hanem olyan megoldást alkalmazott, amely kielégíti a saját és a Varsói Szerződés többi tagállama biztonsági követelményeit is. Ezért a fősúlyt – az Egyesült Államoktól eltérően – nem a légierőre, hanem a szárazföldi telepítésű közép-hatótávolságú rakétákra helyezte. Fontossági sorrendben a második elemet a közepes hatótávolságú bombázók, a harmadikat pedig a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták képezik.

A szárazföldi indítású közép-hatótávolságú rakéták telepítését a Szovjetunió 1959-ben kezdte meg. Kezdetben a NATO-kód szerinti SS-4, majd 1961-től az SS-5 rakétákat állította rendszerbe. (Az SS rövidítés az angol Surface to Surface kifejezésből – föld-föld típusú – származik. A szám pedig a rakéta észlelésének sorrendiségét jelenti. Ezt a megjelölési elvet követik más rakétáknál, így például az SS-20-nál is.) 1976-tól

pedig a Szovjetunió megkezdte az SS-20 jelzésű rakéták telepítését területének európai részein.

Ennél a kérdésnél szükséges egy kis kitérőt tenni és megemlíteni az 1962-es kubai válság keletkezésének hátterét. Miután az amerikai előretolt bázisokon levő fegyverek a Szovjetunió határai mentén vagy pedig attól kis távolságra települtek, a Szovjetunió vezetése olyan lépésre szánta el magát, amely az amerikai vezetés számára is érzékletessé tette az abból származó veszély nagyságát. Így 1962 őszén 42 db SS-4 rakétát tengeri szállítással Kuba területére telepítettek át. Ebben azonban szerepet játszott a Szovjetunió elkötelezettségének demonstrálása is a Kuba ellen meg-megújuló, az Egyesült Államok által pénzelt és szervezett intervenciók ellen. Erre a minden szempontból jogos lépésre az amerikai kormány felhördült és világválságot provokált ki. A helyzet normalizálása érdekében a Szovjetunió két feltétellel járult hozzá rakétái hazatelepítéséhez: az Egyesült Államok garantálja, hogy az USA területéről vagy más erők által nem veszélyeztetik Kuba területét, és az Egyesült Államok eltávolítja a Törökországba telepített „Jupiter” rakétákat. Ebben keresendő tehát annak oka, hogy az Egyesült Államok 1963-ban kivonta Európából a „Thor” és „Jupiter” típusú közép-hatótávolságú rakétáit.

b) A megfelelő biztonság szavatolása szükségessé tette azt is, hogy a Szovjetunió a közép-hatótávolságú rakéták mellett gondot fordítson a *közép-hatósugarú bombázórepülőgép*-állományának fejlesztésére is. Ennek megfelelően 1960-ban megkezdődött a (NATO-kód szerinti) „Badger” (TU-16), 1962-ben pedig a „Blinder” (TU-22) és a „Brewer” (JAK-28) repülőgépek rendszerbe állítása. 1976-ban pedig megkezdődött a „Backfire” közép-hatósugarú bombázó repülőgépek beállítása is. A SALT-II. megállapodás egyik mellékletében a Szovjetunió kötelezte magát arra, hogy ezekből a gépekből évente 30-nál többet nem állít rendszerbe.

Rendszerbe állított a Szovjetunió a fentiekén kívül kis számban *tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakétákat* is. Ezek

1963-ban jelentek meg. A NATO-kód szerint a SS-N-5 jelzést viselik. (N = Navy = haditengerészeti)

*

A közép-hatótávolságú fegyverek Európában való telepítésének áttekintése után az alábbi megállapítások indokoltak.

A kezdeményező e téren is – mint a fegyverkezési verseny egészében – az Egyesült Államok volt. A tőkés világ vezető hatalma kényszerítette a Szovjetuniót a jogos és indokolt válasz megtételére, amelynek saját és szövetségesei biztonsága érdekében reagálni kellett a másik fél által előzőleg már megtett lépésekre.

A közép-hatótávolságú fegyverek létéből adódó veszély nem volt azonos a Szovjetunió és az Egyesült Államok számára. Amíg a Szovjetunió ilyen kategóriájú eszközei egyáltalán nem jelentettek veszélyt az Egyesült Államok honi területére, addig az Európában telepített amerikai fegyverek közvetlenül fenyegették és fenyegetik a Szovjetunió létfontosságú körzeteit.

Amíg a NATO-nál három ország rendelkezik közép-hatótávolságú fegyverekkel, addig a Varsói Szerződésnél egyedül a Szovjetunió birtokolja ezeket az eszközöket. Így létrehozásuk és fenntartásuk költségei is teljes egészében a Szovjetunióra hárulnak.

Az Egyesült Államok azzal, hogy a közép-hatótávolságú fegyvereit a NATO európai tagállamai területén helyezte el, csökkentette saját fenyegetettségét és megnövelte a szövetségeseire háruló veszélyt. Ezzel szemben a Szovjetunió a saját területén helyezte el ezeket az eszközöket és így magára vállalta az ebből származó veszélyeket is.

A Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállamának kezdeménye- zései a probléma rendezésére a NATO-döntés meghozatala előtt

Az atomfegyver megjelenése óta a Szovjetunió, majd később a Varsói Szerződés többi tagállamai vezetésének is elsőrendű külpolitikai és biztonsági célkitűzése volt, hogy elhárítsa az atomháború veszélyét. Az általuk előterjesztett nagyszámú javaslat, indítvány között nem egy van, amely a mai értelemben vett közép-hatótávolságú fegyverekre vonatkozott.

1957 októberében, az ENSZ-közgyűlés 12. ülészakán Rapacki lengyel külügyminiszter bejelentette: ha a két német állam a maga területén hozzájárul az atomfegyverek gyártásának és raktározásának betiltásához, a Lengyel Népköztársaság hajlandó egyidejűleg ugyanilyen kötelezettség vállalására. Az elgondolást támogatta a Szovjetunió is. 1957 decemberében a NATO tagállamainak ugyanő indítványozta a közép-európai atomfegyvermentes övezet tervének nemzetközi megvitatását. Ez a javaslat néhány módosítással 1964-ig több ízben is megismétlődött.

A Szovjetunió 1959 szeptemberében általános és teljes le szerelési programot terjesztett elő az ENSZ-közgyűlésen, amelynek egyik fő eleme a nukleáris fegyverek és hordozóeszközeik betiltása és megsemmisítése, valamint a külföldi támaszpontok felszámolása volt. Ezt a javaslatot a Szovjetunió az azt követő években többször módosította a nyugati hatalmak kívánságainak megfelelően.

Teljes konkrétsággal vetette fel a közép-hatótávolságú fegyverek korlátozásának kérdését a Szovjetunió a SALT-I. tárgyalások időszakában. Javasolta, hogy az amerikai előretolt bázisokon települt fegyverekre is terjedjen ki a készülő megállapodás. Az Egyesült Államok akkori külügyminisztere Kissinger – nyugati sajtóinformációk szerint – körkérdezt intezett e tárgyban a szövetséges partnerekhez. A NATO-országok együttes véleménye azonban határozott *nem* volt, s így az indítvány válasz nélkül maradt.

A SALT-II. megállapodás kidolgozásának időszakában, 1974-ben a Szovjetunió újólág felvetette, hogy a tárgyalásokba vonják be az Egyesült Államok előretolt katonai bázisain telepített nukleáris fegyvereket és azok hordozóeszközeit is. Ezt a javaslatot akkor az Egyesült Államok azzal az indokkal utasította el, hogy ezek a fegyverrendszerek nem tekinthetők hadászati jellegűnek, valamint bevonásukkal a megegyezés még bonyolultabbá válna, s ezek az eszközök a NATO-szövetségek védelmét szolgálják. A kérdés felvetésének jogosságát bizonyítja, hogy az USA előretolt katonai bázisairól ugyanúgy elérhetőek a Szovjetunió nyugati területén levő célpontok, mint a hadászati támadófegyverekkel.

Annak tényét, hogy az Egyesült Államok részéről a 70-es évek első felében hiba volt a közép-hatótávolságú fegyverek bevonásának elutasítása a SALT-tárgyalásokba, Schmidt kancellár is elismerte 1981-ben mondott egyik beszédében. Abban az időben ugyanis jóval kisebb volt az ilyen kategóriájú fegyverek száma mindkét félnél. A Szovjetunió még nem kezdte meg az SS-20 rakéták rendszerbe állítását. A Pentagon tervezőasztalain ugyan már folyt a „Pershing-2” rakéta és a robotrepülőgépek gyártásának előkészítése, a NATO berkeiben azonban ekkor még nyíltan nem jött szóba, hogy az amerikai

vezetés mikor, hova és hány ilyen eszközt kíván telepíteni. Ezek a körülmények akkor könnyebbé tették volna a meg-egyezt.

A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI
POLITIKAI TANÁCSKOZÓ TESTÜLETÉNEK
1978. ÉVI ALLÁSFOGLALÁSA

Miután 1978 első felében a NATO állam- és kormányfőinek washingtoni ülésén döntést hoztak a hosszú távú fegyverkezési program elfogadásáról és a katonai kiadások rendszeres évi növeléséről, a Varsói Szerződés tagállamainak politikai tanácskozó testülete az 1978. november 22–23-i moszkvai ülésén foglalkozott az európai helyzet alakulásával és a fegyverkezési problémával. Megállapította, hogy a washingtoni ülésen elfogadott határozatokban a fegyverkezési hajsza fokozódása nyilvánul meg, és ezért a legagresszívebb imperialista körök felelősek. E határozatok arra irányulnak, hogy a NATO-országok katonai előnyökre tegyenek szert. A Varsói Szerződésben részt vevő szocialista országok határozottan fellépnek a fegyverkezési hajsza fokozásának politikája, a katonai zsarolás kísérletei ellen. Ismételten kijelentették, hogy ők maguk sohasem törekedtek és nem törekednek katonai fölény kivívására, katonai erőfeszítéseik kizárólag védelmi képességük biztosítására irányulnak és mindig is erre fognak irányulni. Abból kiindulva, hogy az európai és világméretű katonai egyensúlyt nem a fegyverzet növelésével, hanem csökkentésével kell fenntartani, konkrét, különösen nukleáris le-szerelési intézkedések határozott foganatosítását sürgették.

A Politikai Tanácskozó Testület üléséről kiadott nyilatkozat egyértelműen a NATO-tagállamok tudomására hozta, hogy a kiutat az akkori helyzetből hol kellett keresni: „A Varsói Szer-ződés tagállamai készek európai vagy világméretű tárgyaláso-kat folytatni – akár egy meghatározott térségre, akár egész

földrészünkre vonatkozóan – a fegyverkezési verseny megfékezésének problémájáról, a többi között olyanokról is, amelyekről jelenleg tárgyalnak. Ez például érvényes mindkét fél európai katonai ereje olyan elemeinek korlátozására, illetve csökkentésére, amelyek jelenleg nyugtalanítják a másik felet. Nincs olyan fegyverfajta, amelyet a mostani tanácskozáson képviselt államok ne lennének készek korlátozni vagy csökkenteni annak az elvnek szigorú megtartásával, hogy egyik ország biztonsága sem szenvedhet kárt. Készek a legnagyobb figyelemmel tanulmányozni más államok javaslatait is a katonai enyhülés és a leszerelés kérdéseiről.”²

Ez a felhívás több mint egy évvel a NATO kettős határozatának meghozatala előtt történt. Elegendő idő lett volna arra, hogy tárgyalások kezdődjenek a közép-hatótávolságú fegyverek problémájáról az érdekelt felek között. Lett volna tehát mód a kérdés tárgyalásos rendezésére.

SZOCIALISTA JAVASLATOK, KEZDEMÉNYEZÉSEK KOZVETLENUL AZ 1979-ES NATO-DONTES MEGHOZATALA ELŐTT

Ahogy közeledett a NATO-döntés időpontja, úgy fokozódott a Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállamának aktivitása annak érdekében, hogy ne kerüljön sor erre a veszélyes lépésre.

1979. május 14–15-én ülésezett a Varsói Szerződés tagállamainak külügyminiszteri bizottsága. A részt vevő miniszterek kifejezésre juttatták, hogy „... a NATO által az utóbbi időben a fegyverkezési hajsza fokozására tett újabb lépések szöges ellentétben állnak az enyhüléssel és annak elmélyítésével. E vonatkozásban különösen veszélyesek azok a tervek, hogy néhány nyugat-európai ország területén az európai szocialista

² Népszabadság, 1978 november 24.

országok objektumaíra irányzott közép-hatótávolságú nukleáris rakétafeegyvereket telepítsenek, továbbá a neutronfeegyverek létrehozására és elterjesztésére irányuló tervek feelevenítése.”³

Az ülésen képviselt államok felhívták a NATO tagállamait, hogy az európai országok biztonsága érdekében ne tegyenek olyan lépéseket, amelyek az európai helyzet romlásához és a katonai feszültség fokozódásához vezethetnek, mondjanak le a feegyverkezési hajsza növelésére irányuló intézkedésekről, lépjenek határozottan a katonai enyhülés és a leszerelés útjára.

A Szovjetunió kezdeményezései sorában nagy jelentőségű Leonyid Brezsnyevnek, az SZKP KB főtitkárának, a Legfelsőbb Tanács Elnöksége elnökének 1979. október 6-án Berlinben mondott beszéde. Ennek során megállapította, hogy komoly aggodalomra adnak okot azok a veszélyes tervek, amelyek az amerikai nukleáris rakétafeegyverek új típusainak nyugat-európai területen történő elhelyezésére vonatkoznak. Nyíltan megmondta, hogy ezeknek az elképzeléseknek a valóra váltása lényegesen megváltoztathatná a kontinensen kialakult stratégiai helyzetet. E tervek célja szétzúzni az európai erőegyensúlyt, és megpróbálják biztosítani a NATO katonai fölényét.

A Szovjetunió békeakarátának, hadászata védelmi jellegének kihangsúlyozása után pedig az alábbiak szerint folytatta: „Mint a Szovjetunió Honvédelmi Tanácsának elnöke, teljes határozottsággal kijelenthetem: tíz év óta a Szovjetunió európai részének területén a közép-hatótávolságú nukleáris feegyverhordozók mennyiségét egyetlen rakétával, egyetlen repülőgéppel nem növeltük. Ellenkezőleg, valamelyest még csökkentettük is a közép-hatótávolságú rakéták indítóberendezéseinek mennyiségét, éppúgy, mint e rakéták nukleáris tölteteinek hatóerejét. Csökkentettük a közép-hatótávolságú bombázók

számát is. És a Szovjetunió más államok területén ilyen eszközöket egyáltalán nem helyez el . . .

Többet mondok. Készek vagyunk a jelenlegi szinthez képest csökkenteni a Szovjetunió nyugati területein telepített közep-hatótávolságú nukleáris eszközök mennyiségét, de természetesen csak akkor, ha Nyugat-Európában nem helyeznek el további közepes hatótávolságú nukleáris eszközöket.

Szeretném ünnepélyesen kijelenteni, hogy a Szovjetunió sohasem fog alkalmazni nukleáris fegyvert olyan államok ellen, amelyek lemondanak a nukleáris fegyverek gyártásáról és vásárlásáról, s területükön nincsenek ilyen fegyverek.”⁴

A Szovjetunió igazságos, a probléma ésszerű megoldását tartalmazó javaslata sem bírta az Egyesült Államok és a NATO vezetését jobb belátásra. A javaslat elutasítását azzal indokolták, hogy az egyoldalú előnyökhöz juttatná a Szovjetuniót és továbbra is megmaradna a Szovjetunió állítólagos fölénye a közep-hatótávolságú fegyverek kategóriájában. Úgy értékelték, a Szovjetunió fenti javaslatának egyetlen célja van: megakadályozni a NATO 1979 decemberére tervezett döntésének meghozatalát.

De figyelmeztette a NATO-országokat a tervezett döntés várható következményeire Andrej Gromiko, a Szovjetunió külügyminisztere is. Bonni látogatása után, 1979. november 20-án tartott sajtóértekezletén rámutatott, hogy ha a NATO decemberben meghozza, majd meg is valósítja előre jelzett határozatát az új fegyverkezésre, ezzel szétrombolja a tárgyalások alapjait.

Lényegében ezt az álláspontot ismételte meg a Varsói Szerződés tagállamai külügyminiszteri bizottságának 1979. december 5–6-i üléséről kiadott nyilatkozat. Még az utolsó előtti pillanatban is felhívták a NATO-tagállamokat, hogy kezdjenek tárgyalásokat és ne telepítsenek közep-hatótávolságú eszközöket Európába.

A NATO 1979. decemberi kettős határozatának meghozatala

A NATO 1979. április 4-én ünnepelte létrehozásának 30. évfordulóját. Az elmúlt három évtizedben a NATO vezető szervei már sok közös döntést, határozatot hoztak. Ezek közül a legnehezebben azonban az 1979. december 12-i, úgynevezett kettős határozat született. A határozat elfogadása ugyanis az utolsó pillanatokig kétséges volt, egyrészt az egyes tagországok belső helyzete, másrészt a közöttük fennálló nézetkülönbségek miatt. Mindezek ellenére az Egyesült Államok és a NATO vezetése a döntést mégis kierőszakolta.

KI VOLT VALÓJÁBAN A HATÁROZAT KEZDEMÉNYEZŐJE?

A NATO 1979. decemberi kettős határozata után számos katonapolitikai elemző vizsgálta azt a folyamatot, amely a probléma első nyilvános felmerülésétől a döntés meghozataláig tartott. Egyértelműen olyan vélemény alakult ki, hogy a kérdést első alkalommal és nyilvánosan Helmut Schmidt, az NSZK kancellárja vetette fel 1977. október 28-án Londonban, a Hadászati Kérdéseket Tanulmányozó Intézetben mondott beszédében. A kancellár értékelte a két nagyhatalom hadászati támadófegyverei terén kialakuló egyensúlyt, valamint az egyensúly általános hiányát Európában. Felvetette.

szükséges-e tenni valamit annak érdekében, hogy kiegyensúlyozottabb katonai helyzet jöjjön létre kontinensünkön.

Az elhangzott beszédet semmiképpen sem lehet úgy értelmezni, hogy Schmidt felkérte az Egyesült Államokat közép-hatótávolságú rakéták európai telepítésére. Az Egyesült Államok politikai és katonai vezetése azonban érdekes módon azt értette belőle. Bár voltak olyan hangok is, hogy az új közép-hatótávolságú fegyverek telepítését az Egyesült Államok vezetése sem tartja szükségesnek. Harold Brown, az Egyesült Államok akkori hadügyminisztere 1977-től 1978 végéig nyomatékosan azzal érvelt, hogy az amerikai támadópotenciál messzesemenően elegendő ahhoz, hogy a Szovjetunióban csapást mérjenek a legnagyobb távolságra levő valamennyi célra, tehát az egész szovjet közép-hatótávolságú potenciált számszerűen is fedezzék. Az amerikai Nemzetbiztonsági Tanács más magas rangú hivatalnokai is azt hangoztatták, hogy az új amerikai közép-hatótávolságú fegyverek rendszerbe állítása hadászati lag nem szükséges, azonban ha azt az európai szövetségesek pszichológiai okokból akarják, valamint ha a Nyugat-Európa iránti politikai szolidaritás újabb bizonyítékát kívánják pótlólagos fegyverek formájában, az Egyesült Államok egy ilyen óhajt komolyan és jóakarattal vizsgálja meg.

Mindezekből úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok nem akarta a kérdést nyíltan felvetni – bár a kulisszák mögött már több éve folyt az érintett fegyverek fejlesztése –, ezért csak megfelelő alkalomra várt. Ehhez Schmidt kancellár londoni beszéde jó indítékul szolgált.

Már egyértelműen beszélt Helmut Schmidt másfél évvel később az SPD parlamenti frakciója előtt, amikor is 1979. február 8-án az alábbiakat mondotta: „Elismerjük, hogy az egyenlőtlenség a közép-hatótávolságú fegyverekben a következő év folyamán szembeötlő lesz, még akkor is, ha a francia és az angol nukleáris rendszereket beszámolnánk. Ezért azt hisszük, hogy a szürke zónában, azaz abban a zónában, amelyet eddig sem a SALT-tárgyalás, sem a közép-európai haderőcsökkenté-

si tárgyalás nem fogott át – s ide tartoznak a közép-hatótávolságú fegyverek –, szükségesnek tartjuk védelmi erőfeszítéseink fokozásának összekapcsolását a fegyverzet-ellenőrzési és fegyverzetkorlátozási tárgyalásokkal.”⁵

A nyugati közvélemény tehát Schmidt nyugatnémet kancellárhoz kötötte a kezdeményezést. Hasonlóképpen vélekedett Haig volt amerikai külügyminiszter is. 1981. október 29-én, a közép-hatótávolságú amerikai rakéták ügyéről nyilatkozva azt állította, hogy annak idején Helmut Schmidt sürgette e fegyverek fejlesztését és nyugat-európai telepítését 1977 őszén tartott londoni előadásában.

A nyugatnémet kancellár azonban nem tartott igényt a kezdeményező nem éppen népszerű címére, ezért egy nappal Haig nyilatkozata után megcáfolta az amerikai állítást. Egy amerikai újságíró-küldöttség előtt hangsúlyozta, hogy a már említett londoni beszédében ő csupán a közép-hatótávolságú rakéták vonatkozásában várható egyenlőtlenségről, az erőegyensúly megbomlásának lehetőségéről beszélt és lépéseket sürgetett e fejlemény megelőzésére. A kancellár szerint Carter amerikai elnök volt az, aki a robotrepülőgépek és a „Pershing-2” rakéta kifejlesztését és nyugat-európai területen való elhelyezését javasolta. Így került sor a NATO 1979. decemberi határozatára.

A NATO-TAGÁLLAMOK KÖZÖTT TISZTÁZANDO VITÁS KÉRDÉSEK

A közép-hatótávolságú fegyverek gyártására és nyugat-európai telepítésére vonatkozó NATO-döntés több fontos, előzőleg tisztázandó kérdést vetett fel. Ezek közül csupán a legfontosabbakat tekintjük át:

5. Die Welt, 1981. november 2.

A legfontosabb kérdések közé tartozott annak eldöntése, hogy a *tervezett rakéták szárazföldi vagy tengeri telepítésűek legyenek*. Helmut Schmidt szerint az új fegyvereket hajókra kellett volna telepíteni. Ezt az álláspontot már régóta képviselte. 1961-ben írott „Védelem vagy megtorlás” című könyvében így fogalmazott: „A szárazföldi telepítésű rakéták Alaszkába, Labradorra, Grönlandra vagy a líbiai és az elő-ázsiai sivatagokba valók, de semmiképpen sem a sűrűn lakott területekre, hiszen olyan objektumok, amelyek nagy vonzerőt gyakorolnak az ellenfél atomrakétaíra. A nagy népsűrűségű vagy kis területű államokban semmi sem kívánatos, ami az ellenség tűzerejét magára vonja. Jelenleg tehát már csak emiatt is csupán a tengeri telepítésű »Polaris«-rakéták jöhetnek szóba.” A kancellár ezt a véleményét még 1979-ben is fenntartotta.

A NATO Nukleáris Tervező Csoportja a problémát megvitatta. 1979 nyarának elejéig vizsgálták azt a kérdést, hogy az új rakéták szárazföldi vagy tengeri telepítésűek legyenek. Az amerikai álláspont, amelyet katonai, gazdasági és politikai megfontolások egyaránt motiváltak, az volt, hogy az új fegyvereket az európai szárazföldre telepítsék. Helmut Schmidt egy 1981-ben adott interjújában a döntést megelőző véleményeltérésekről nyilatkozva ismét megemlítette a tengeri telepítés gondolatát, majd így folytatta:

„Magunk részéről a viták során, amelyek végül is a kettős határozatba torkolltak, teljes komolysággal kiálltunk ezen alternatíva mellett, amelyet egyébként a szövetség legfőbb testülete is igen komolyan megvizsgált. Két fő érvet hoztak fel ellenében: egyrészt azt, hogy ettől a dolog jelentős mértékben megdrágulna, ami vitathatatlan, másrészt az amerikaiak elképzelhetőnek tartották, hogy ennek következtében esetleg az európai szövetségesek mentesítik magukat a közös terhet jelentő nukleáris kockázat vállalása alól. Az interkontinentális fegyverek létéből eredő kockázat ugyanis mindenképpen az amerikaiakat sújtaná, az új közép-hatótávolságú fegyverek viszont nem jelentenének kockázatot az amerikaiak európai partnerei

számára. Ez a két ellenérv aztán odahatott, hogy a gondolat-
tal többé már senki sem foglalkozott, és mivel egyedül képte-
lenek vagyunk érvényre juttatni akaratusunkat – akár a NATO-
ban, akár az Európai Közösségben, akár bárhol másutt a ha-
talmak nagy koncertjében –, így az adott időpontban nem tud-
tuk győzelemre vinni ezt az elgondolást.”⁶

Helmut Schmidt még az 1982. július 22-i San Franciscó-i
sajtóértekezletén is kijelentette, hogy előnyben részesítené az
amerikai közép-hatótávolságú rakéták új nemzedékének ten-
geri telepítését, ha a kérdés újból felvetődne. Mindez azt mu-
tatja, hogy a Német Szövetségi Köztársaság vezetése 1979-ben
csak amerikai nyomásra fogadta el, hogy területén új „Pershing-2”
rakétákat és robotrepülőgépeket telepítsenek.

A vita tárgyát képező következő probléma a *telepítendő ra-
kéták és robotrepülőgépek mennyisége* volt. A NATO Nukleá-
ris Tervező Csoportjához 1978-ig benyújtott amerikai javasla-
tok mintegy 1500–2000 db, közép-hatótávolságú eszközökkel
továbbítandó robbanófejről beszéltek. Ezt azzal indokolták,
hogy ezzel a fegyverrel kell lefogni a Közép- és Kelet-Európá-
ban levő szovjet és más nemzetiségű hadosztályokat – beleért-
ve a Szovjetunió három nyugati katonai körzetét is –, valamint
az ott található SS-4, SS-5 rakétaállásokat, repülőtereket, lo-
kátorberendezéseket, a kijelölt tengeralattjáró-fedezékeket, ki-
kötőberendezéseket és közlekedési csomópontokat.

Ezt a koncepciót azonban végül Washingtonban és Brüssz-
szelben is elvetették. Három indokot hoztak fel:

– 1500–2000 db robbanófej 1800 km („Pershing-2”) –
2500 km (robotrepülőgép) hatótávolsággal Európában egy
eurohadászati nukleáris szervezetet alkotna, mert egy külön
európai NATO-kontinentális haderőt képezne. Ez pedig a köz-
ponti stratégiai haderőtől és az Egyesült Államok alkalmazást
tervező tevékenységétől való elválasztódás tendenciáját erősí-
tené;

6. Der Spiegel, 1981. 28. szám 325. old.

– a NATO-nál létrejövő ilyen támadópotenciál ténylegesen megszüntetné a „rugalmas reagálás” bázisát és a Szovjetunió a NATO tömeges, nukleáris első csapásának fenyegetésével kerülne szembe, tehát destabilizálóan hatna;

– a NATO védelme még inkább az atomfegyverektől függne.

Ezeket az indokokat a NATO Nukleáris Tervező Csoportja elfogadta. Csak éppen arról feledkeztek meg, hogy ezáltal kérdésessé tették az 572 db új fegyverre vonatkozó elgondolást is, mivel ez a nagyságrend is hasonló hatást eredményez.

Lényeges vita tárgyát képezte a *telepítendő rakéták elosztása a befogadásra tervezett országok között*. Miután a Német Szövetségi Köztársaság már amúgy is a világ nukleáris fegyverekkel legjobban megterhelt országa, a nyugatnémet vezetésnek kikötései voltak. Csak akkor mutattak hajlandóságot a javaslat elfogadására, ha a Német Szövetségi Köztársaság nem esik külön elbírálás alá, azaz nem egyedül és nem előbb telepíti a robotrepülőgépeket, mint a többi kijelölt NATO-tagállam. A Német Szövetségi Köztársaság ezen kívánalmának végül is helyt adtak.

A közép-hatótávolságú rakétákra vonatkozó döntés előtt a tagországok között vita folyt arról, hogy az 1979. decemberi ülészakon csak *a tervezett fegyverek gyártására vagy egyben a telepítésére is döntés szülessen*. Az amerikai álláspont szerint a telepítésre mindenképpen döntést kell hozni, mert erre csak a NATO vezetése illetékes. A gyártás hatásköre ugyanis egyedül az Egyesült Államokra tartozik. Ezenkívül joggal tartottak attól, ha a telepítésre vonatkozó döntést elhalasztják, később jóval nehezebb lenne azt a tagállamokkal elfogadtatni. Végül is ez az álláspont kerekedett felül, bár a probléma még az 1979. december 12-i tanácsülésen is felmerült.

Az eurorakéták telepítéséből adódó problémák nem maradtak hatás nélkül az érintett országok közvéleményére sem. Különösen azokban az országokban bontakozott ki a tömegek harca a telepítés ellen, amelyeket a határozat közvetlenül is érintett.

A Német Szövetségi Köztársaságban rendkívül éles harc folyt a rakéták telepítését támogató és ellenző erők között. Az eurorakéták telepítésére vonatkozó határozat meghozatala előtt néhány nappal, 1979 decemberében folyt le az SPD ügynevezett „rakétakongresszusa”. Ezen a fórumon a pártvezetés erős nyomása ellenére a küldöttek csak az alábbi feltételekkel értettek egyet a hozandó döntéssel:

- ha a rakétákat nemcsak az NSZK, hanem más országok területén is telepítik;
- ha rövidesen sor kerül a SALT-II. megállapodás ratifikálására;
- ha a javasolt telepítés mellett a határozat második része a leszerelési tárgyalások politikai elsőbbséget kapnak.

Magasra csaptak a vita hullámai Belgiumban és Hollandiában is, különösen az 1979. november és december közepe közötti időszakban. Az ellenzéki pártok nagy harcot folytattak a kormányokkal a határozat elfogadása ellen. Így egyik országban sem volt meg a NATO-ülés megkezdéséig a végleges döntés a hozzájárulásról, illetve az elutasításról. Például a belga képviselőházban még 1979. december 12-én – a NATO-határozat elfogadása napján – is heves csatározások folytak a végleges álláspont kialakításáról. Ezért a belga kormány fél évvel el akarta odázni a döntést.

Hasonló volt a helyzet a holland kormány esetében is. A kormányon levő és az ellenzéki pártok között a közép-hatótávolságú rakéták telepítése ügyében fennállt véleménykülönbség miatt két évvel későbbre akarta halasztani a döntést. En-

nek a szándéknak a holland hadügyminiszter már négy héttel korábban, a NATO Nukleáris Tervező Csoportjának ülésén hangot adott.

Ezek a kormányok és az ellenzéki pártok közötti harcok – a bontakozó széles körű társadalmi mozgalommal egyetemben – végül is bizonyos hatással voltak az említett országok álláspontjára Brüsszelben.

Néhány NATO-országban a szocialista pártok – a holland Munkapárt, a Belga Szocialista Párt, a Pánhellén Szocialista Mozgalom, a török Köztársasági Néppárt – olyan álláspontot képviseltek, hogy a Szovjetunióval folytatandó tárgyalások előtt a NATO ne hozzon semmiféle határozatot a közép-hatótávolságú fegyverekre. A NATO tervezett határozatát bírálta a dán és a norvég szociáldemokrata pártok frakciói is.

A NATO 1979. DECEMBER 12-I

KETTŐS HATÁROZATÁNAK LÉNYEGE

A fenti előzmények után került sor a NATO miniszteri tanácsülésére, ahol – más egyéb kérdések mellett – a közép-hatótávolságú fegyverekre az alábbi – nem szó szerint idézett – határozatokat hozták (a teljes határozatot lásd a mellékletben):

a) 108 db „Pershing-2” rakéta-indítóállványt és 464 db földi indítású robotrepülőgépet telepítenek – egy-egy robbanófejjel – a kiválasztott országok területén. Bizonyos meghatározott mellékköltségeket a NATO pénzügyi megállapodások keretében együttesen viselnek.

b) Támogatják az Egyesült Államoknak a szövetségesekkel folytatott tanácskozások eredményeként hozott azon döntését, hogy a közép-hatótávolságú fegyverek korlátozásáról tárgyalást folytatnak, és javasolják a Szovjetuniónak, hogy azt minél előbb kezdjék meg a NATO által meghatározott irányelvek alapján.

A határozat elfogadása mellett szavaztak a NATO-országok miniszterei, az alábbiak kivételével: Hollandia két évvel, Belgium pedig fél évvel halasztotta el a döntést arról, hogy hozzájárul-e területén a rakéták elhelyezéséhez. A tervekkel szemben ellenvetéseket tett Norvégia és Dánia, s fenntartásokkal élt Törökország.

Eredetileg azt tervezték, hogy a közleményben szerepeltetik azt is, mely országokban, milyen típusú és hány darab rakétát helyeznek el. Mivel azonban az említett két ország nem adta hozzájárulását, a közlemény csak kiválasztott országokról beszélt. Később azonban ismertté vált ez is. Eszerint 1983 végétől 1988-ig 108 db „Pershing-2-XR” rakétát és 464 db földi indítású robotrepülőgépet terveznek elhelyezni az alábbi országokban: a Német Szövetségi Köztársaság területén 108 „Pershing-2-XR” rakéta és 96 robotrepülőgép, Nagy-Britanniában 160, Olaszországban 112, Belgiumban és Hollandiában pedig 48-48 robotrepülőgép telepítésére kerülne sor.

Ismertté vált az is, hogy a gyártás költségeit, ötmilliárd dollárt, az USA vállalja, a fenntartással járó költségeket pedig – mintegy 18 milliárd dollárt – a NATO közös pénzügyi alapjából és a tagállamok költségvetéséből fedezik.

A közép-hatótávolságú rakéták telepítésére vonatkozó döntést a NATO vezető és propagandaszervei azzal a hamis állítással indokolták és indokolják ma is, hogy erre a lépésre a Szovjetunió készítette őket azzal, hogy 1976 óta SS-20 típusú rakétákat telepít európai területeire. Az eurorakéták telepítésére hozott határozat célja – a NATO-indoklás szerint – a Szovjetunió által megbontott erőegyensúly helyreállítása, ezért ez indokolt és igazságos „pótfegyverkezés”.

Természetes, hogy egy ilyen döntés önmagában – a rendkívül gondosan és átfogóan szervezett és lefolytatott propaganda-hadjárat és manipuláció ellenére is – kedvezőtlen színben tüntette volna fel az Egyesült Államokat és a döntést támogató NATO-országok kormányait a közvélemény előtt, különösen a Szovjetunió 1979. évi – a tárgyalások megkezdésére

vonatkozó – javaslatai tükrében. Ennek ellensúlyozására úgynevezett kettős határozatot hoztak Brüsszelben. Az eurorakéták telepítése mellett – elsősorban az NSZK és a kisebb NATO-országok kívánságára – javasolták a tárgyalások megkezdését a Szovjetunióval a közép-hatótávolságú rakétákról. Ezt megelőzően – a kedélyek lecsillapítása érdekében – az Egyesült Államok vezetése kilátásba helyezte az 1979. június 18-án aláírt SALT-II. megállapodás ratifikálását is. Hans Apel, az NSZK hadügyminisztere az 1979. októberi washingtoni látogatása alkalmából a nyugatnémet közvélemény megnyugtására és az SPD-n belüli viták lecsillapítása érdekében kimondottan kérte a ratifikálásra szóló ígéretet.

Hasonló célt követtek azzal is, hogy a miniszteri tanácsülésen bejelentették, az új fegyverekkel nem növelik az Európában tárolt atomrobbanófejek számát. Ennek érdekében – elsősorban Hollandia követelésére – bejelentették, hogy Európából kivonnak 1000 db atomrobbanófejet, amelyek NATO-értékelés szerint is elavultak és használhatatlanok. A visszamaradó atomrobbanófejek számát a jövőben – az új fegyverek beállításakor – sem növelik.

Szokatlan és meglepő nyíltsággal beszélt Franz Josef Strauss, a nyugatnémet CSU elnöke az 1979. decemberi NATO-döntés háttérében lejátszódott eseményekről az 1981 júniusában megtartott pártkongresszuson: „Az amerikaiak eredetileg csak egy határozatot akartak, nevezetesen a NATO fegyverzetének korszerűsítését Európában, hogy megteremtsék az egyensúlyt a szovjet SS-20-as közép-hatótávolságú rakétapotenciállal. Ez volt az 1979. decemberi NATO-ülés eredeti célja. Az európai ellenállás, és nem utolsósorban a szövetségi kormány, valamint az azt alkotó pártok kifogásai következtében ezt a magatartást feladták, és belementek abba, hogy a határozatot kiterjesszék azokra a tárgyalásokra is, amelyek lefolyásától és eredményes-

ségétől a NATO-határozat tényleges végrehajtását függővé kellene tenni.”⁷

Azt a tényt, hogy az amerikai vezetés milyen nagy erőfeszítést tett a határozat elfogadtatására, jól érzékelteti Richard Burtnek, a Pentagon katonapolitikai irodája főnökének egyik nyilatkozata is. Szerinte nagy politikai tőkét kellett felhasználni, hogy a szövetséget erre a határozatra rábírják. A NATO eurorakéta-határozata Burt szerint veszélyes precedens, mert többé nem hozhatnak fegyverkezési határozatot anélkül, hogy ne kényszerülnének összekötni fegyverzet-ellenőrzéssel.

Rövidesen több adat is ismertté vált a közép-hatótávolságú fegyverek telepítéséről. Harold Brown, az Egyesült Államok hadügyminisztere 1980. január 29-én beterjesztette a kongresszusnak az évi jelentését, amelyben kitért az 1981–1985-ig tartó ötéves fegyverkezési program főbb tételeire is. Eszerint a „Pershing-1”-eket az 1985-ös pénzügyi év végéig váltják fel a „Pershing-2” rakétákkal. A robotrepülőgépek beszerzését már 1981-ben megkezdik, és az első példányok 1982 végén lesznek bevetésre készek. Az 1985-ös pénzügyi év végéig 160 robotrepülőgépet helyeznek el Nyugat-Európában. A 464 db-os állományt az 1988-as pénzügyi év végére érik el.

*

Az Egyesült Államok és a NATO-vezetés tehát kiméletlenül végigvitte szándékát, 572 darab „Pershing-2” rakéta és robotrepülőgép európai telepítésének elfogadtatását. Már senki sem emlékezett Carter elnök szavaira, amelyeket 1977. március 17-én a fegyverkezési verseny értékelésekor az ENSZ-ben mondott: „A Szovjetunió és az Egyesült Államok atomfegyverek ezreit halmazta fel. E két nemzet ma csaknem ötször annyi rakéta-robbanófejjel rendelkezik, mint nyolc évvel ezelőtt. Mégsem vagyunk ötször nagyobb biztonságban, sőt el-

⁷. Die Welt, 1981. július 14.

lenkezőleg, a fegyverkezési verseny növelte a konfliktus kockázatát.”⁸ Ennél nyíltabban már nem lehet beismerni a fegyverkezési verseny értelmetlenségét.

A rendkívül nagy amerikai nyomás, a megfélemlítő manipuláció ellenére sem sikerült azonban – a NATO fennállása óta első ízben – egyhangú döntést hozni, mert két tagállam nem adta beleegyezését az amerikai robotrepülőgépek telepítéséhez országaik területén. Így a NATO vezetése konszenzus helyett kénytelen volt szavazati többséggel megelégedni. De a többségi határozat is csak úgy született meg, hogy a tagállamok kétharmada nem volt érintett a telepítésben. Ha ugyanis ilyen határozatot akartak volna rákényszeríteni más tagországokra is, például Dániára, Norvégiára, Portugáliára stb., a szavazás valószínűleg más eredménnyel zárult volna.

A NATO-államok döntésükkel súlyos felelősséget vállaltak magukra. Figyelmen kívül hagyták a Szovjetunió jóindulatú figyelmeztetését, leszerelési javaslatait, egyes NATO-államok ellenvéleményét, a közvélemény tiltakozását és azokat a veszélyeket, amelyek az új rakéták telepítésével együtt járhatnak. Minőségileg új eszközök telepítését határozták el, amelyek hatótávolságuk révén közvetlenül és nagy mélységben veszélyeztetik a Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállamának területét, növelik a háború váratlan kirobbantásának veszélyét, felborítják az Európában kialakult viszonylagos katonai egyensúlyt. A döntés kedvezőtlen hatást gyakorolt a fegyverkorlátozási (leszerelési) tárgyalásokra, károsan hatott az általános nemzetközi légkörre, a SALT-II. egyezmény megkerülését és kijátszását célozta, aláásta a bizalmat, bizonytalanságot keltett más, a Kelet és Nyugat között már egyeztetett és elfogadott politikai egyezményekkel szemben is.

A közép-hatótávolságú rakéták telepítésére vonatkozó határozat elfogadása egyben az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányában foglaltak megsértését is je-

lenti. Ebben a részt vevő országok elismerték valamennyiük érdekeltségét a katonai szembenállás csökkentését és a leszerelés előmozdítását célzó erőfeszítésekben, amelyeknek az a rendeltetése, hogy kiegészítsék a politikai enyhülést Európában és erősítsék biztonságukat. Meggyőződtek annak szükségességéről, hogy hatékony intézkedéseket foganatosítsanak a területeken, amelyek méretüknél és természetüknél fogva végeredményben lépéseket jelentenek az általános és teljes leszerelésnek szigorú és hatékony nemzetközi ellenőrzés mellett történő megvalósítása felé, amelynek a béke és a biztonság meg erősödését kell eredményeznie az egész világon.

A NATO 1979. december 12-i ülésének határozatát még a legjobb akarattal sem lehet olyannak minősíteni, hogy a fenti célkitűzések megvalósítását segítené elő. Sőt, határozottan állítható, hogy teljes mértékben ellentétes a fenti elvárásokkal.

A döntésnek negatív kihatása volt a közép-európai fegyveres erők és a fegyverzetek kölcsönös csökkentéséről és az azokkal kapcsolatos intézkedésekről Bécsben folyó tárgyalásokra is. Néhány nappal később – 1979. december 20-án – a NATO-országok visszavonták Bécsben az 1975-ben és 1978-ban tett kompromisszumos, az atomrobbanófejek és hordozóeszközeik csökkentésére előterjesztett szerény javaslatukat. Ugyanakkor új nukleáris hordozóeszközök telepítését, azaz a már meglevők számának növelését határozták el a csökkentésre kijelölt és az azzal határos körzetekben. Mindez fékezően hatott a már amúgy is hosszadalmasan folyó bécsi tárgyalásokra.

Indokolták-e a katonai erőviszonyok a NATO-határozat elfogadását?

A NATO-országok hivatalos érvelése és propagandája szerint az 1979. decemberi határozat elfogadását a Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagországának megnövekedett katonai ereje, de különösen az SS-20 rakéták rendszerbe állításából eredő, s számukra kedvezőtlenebbül alakuló katonai erőviszonyok tették elkerülhetetlenül szükségessé. Ezt az érvet hangoztatják ma is.

Ez a kérdés alapos vizsgálatot igényel. Ha ugyanis a NATO-országok az elmúlt években valóban a katonailag gyengébb fél helyzetébe kényszerültek volna, akkor az egyensúly helyreállítására tervezett lépéseik jogosságához semmilyen kétség nem férhetne. De erről van-e szó valójában, vagy pedig a NATO-döntés mögött más, sokkal rejtettebb és összetettebb okok húzódnak meg.

A KATONAI ERŐVISZONYOK MEGHATÁROZÁSÁNAK LEGFONTOSABB KRITÉRIUMAI

A nemzetközi enyhülés kibontakozásának éveiben, az azt előidéző okok elemzése során igen gyakran felmerült a katonai erőviszonyok problémája. Azok a politikai, katonapolitikai és katonai szakemberek, akik nem maradtak meg a felszínen, a katonai erők és a fegyverzet mechanikus mennyiségi össz-

szehasonlításánál, az erőviszonyok mérlegelésekor igen komoly akadályba ütköztek. Azt kellett megállapítaniuk, hogy rendkívül nehezíti, sőt egyes esetekben lehetetlenné is teszi a két nagyhatalom és a két szövetségi rendszer katonai erejének pontos összehasonlítását az a tény, hogy nem azonos a fegyveres erők szerkezete, s azokon belül a haderőnemek és fegyvernek száma, összetétele, a seregtestek, magasabbegységek és egységek szervezete, létszáma; eltérőek az egyes fegyverrendszerek, a fegyverek mennyisége és harcászati technikai adatai. Mindez rendkívül megnehezítette a viszonylag pontos, a reális helyzetet tükröző felmérések elvégzését.

Az elemző és összehasonlító munka során felmerültek olyan problémák is, hogy az államok és katonapolitikai szövetségek katonai potenciáljának megállapításához elegendő-e csupán a katonai erőt és a fegyverzetet vizsgálni, vagy figyelembe kell venni más, a hadviselésre lényegesen kiható tényezőket is. Az alapos munkára törekvő elemzők és kutatók az utóbbi álláspontot képviselték, és szükségesnek tartották a probléma széles, az összes összetevőket átfogó vizsgálatát. Ezt az álláspontot nemcsak a szocialista országokban vallották, hanem ilyen nézeten volt és van a nyugati országokban ma is számos politikai és katonai vezető, valamint sok szakember.

De felmerült olyan probléma is, hogy a jelenlegi körülmények között egyáltalán létezik-e katonai erőegyensúly, vagy pedig helyette más fogalmat célszerű használni. Nézzük meg ezt két példán keresztül. Willy Brandt, a Német Szociáldemokrata Párt elnöke, 1978 májusában erről így nyilatkozott: „Nos, az erőegyensúly természetesen továbbra is nagyon nehéz kérdés... A szakemberek mindig vitatkozni fognak azon, mit jelent egyáltalán az egyensúly. Abszolút egyensúly nem létezik, csak viszonylagos és hogy ez mit jelent, arról sokat lehet vitatkozni.”⁹

Hasonlóképpen került a konkrét megfogalmazást Alfons

9. International Herald Tribune, 1978. május 15.

Pawelczyk, a Bundestag leszerelési albizottságának akkori elnöke is, amikor 1978-ban így fogalmazott: „A katonai potenciálok józan elemzése azt mutatja, hogy a NATO és a Varsói Szerződés erőviszonya jelenleg stabil. Ez azt jelenti, megvan a lehetőségek és a képességek egyensúlya. Európában jelenleg nincs olyan politikai cél, amely katonai erő közvetlen bevetésével vagy politikai nyomással elérhető lenne.”¹⁰

A Die Welt című nyugatnémet polgári lap 1981. december 9-i számában brüsszeli tudósítója tollából cikket közölt, amely szerint a NATO főhadiszállásán a „legjobb fejek” közül néhányan féléves intenzív munkával azon fáradoztak, hogy elfogadható kritériumokat keressenek a NATO és a Varsói Szerződés katonai potenciáljának, azaz erőviszonyának meghatározásához. A tagállamok képviselői azonban nem tudtak közös nevezőre jutni abban a kérdésben, hogy mely kritériumokat kell figyelembe venni ahhoz, hogy a Kelet és a Nyugat katonai erőviszonyát megtámadhatatlan módon határozzák meg. Ennek ellenére a NATO főhadiszállása 1982 májusában kiadott egy összehasonlítást a két szövetségi rendszer katonai erőviszonyáról. Úgy látszik, az objektivitás lehetőségének hiánya egyáltalán nem zavarta a szerkesztőket.

A fenti idézetek is azt mutatják, hogy a két nagyhatalom vagy a két szövetségi rendszer között nem lehet teljesen pontos erőviszonyról beszélni, azt csak megközelítően és általában lehet meghatározni, mivel – a már előbb jelzett eltérések miatt – nincsenek meg az ehhez szükséges objektív kritériumok. Ezért van az, hogy a szocialista országok vezetői vagy vezető szervei – amikor az erőviszonyok jönnek szóba – mindig megközelítő egyensúlyról beszélnek a két szövetségi rendszer között.

A katonai erő mérlegeléséhez minden körülmények között a fegyveres erők egészét, az összes szervezetet, a személyi állománnyal való feltöltöttséget, a politikai-erkölcsi állapotot, a kiképzettség fokát, a vezetés minőségét, valamint a fegyverek

10. Frankfurter Rundschau, 1978. március 26.

és a fegyverrendszerek, a katonai felszerelések mennyiségét és minőségét kell minimálisan figyelembe venni.

Ez azért szükséges, mert sem a két nagyhatalom, sem a két szemben álló katonapolitikai szövetség fegyveres erői nem ikerként és nem azonos séma szerint növekedtek. Mindegyik fél úgy fejlesztette azokat, hogy megfeleljenek a katonai doktrína előírásainak. Ez pedig egyáltalán nem tekinthető azonosnak.

Az eddigi háborúk története azt mutatja, hogy a mennyiségi mutatók mellett figyelembe kell venni a minőségi jellemzőket is, mert azoknak sok esetben döntő szerepe volt a győzelem kivívásában. Bonyolítja azonban a helyzetet, hogy a minőségi mutatók mérése sokkal nehezebb, legtöbb esetben csak becsülhető.

Nézzük meg néhány példán keresztül, hogy neves nyugati személyiségek miképpen ítélték meg az általános katonai erőviszonyokat az 1979. december 12-i döntést megelőző időszakban. Az akkori amerikai hadügyminiszter, Harold Brown, 1977-ben úgy értékelte, hogy a katonai egyensúly az idő szerint még nem változott hátrányosan az Egyesült Államokra és szövetségeseire nézve. Szerinte általában elmondható, hogy katonai téren erőik nagyjából megegyeztek a szovjetekével. Megítélése szerint voltak olyan területek, ahol a szovjetek katonailag megelőzték az amerikaiakat, más területeken viszont ők voltak előnyben. A terület szót mind földrajzi, mind funkcionális értelemben használta.

Krause, az egyik nyugatnémet tábornok 1978. április 1-én, a Vorwärts című lapban szintén úgy vélekedett, hogy az egyes területeken levő különbségektől eltekintve, általában és összességében katonai erőegyensúly áll fenn a két csoportosulás között.

Giscard d'Estaing, a francia köztársaság akkori elnöke pedig 1980 májusában adott interjújában az alábbiakat mondotta: „... Katonai téren a Nyugat sokáig fölényben volt, ám ez a korszak véget ért. Nyilvánvalóan felvetődik a kérdés, nem kerültünk-e most hátrányba. Nagyon pontos számításokra van

szükség. Az egyenlőséget rendkívül nehéz felmérni. Ha a különféle katonai eszközök összegét nézzük, az egyensúly változatlan . . .”¹¹

Lew Allen, az amerikai légierő vezérkari főnöke 1981. február 6-án a szenátus hadügyi bizottsága előtt úgy nyilatkozott, hogy egyes területeken az Egyesült Államok, más területen pedig a Szovjetunió van fölényben. A világ két vezető katonai hatalma között azonban egyensúly áll fenn.

Hasonlóképpen nyilatkozott Richard Allen, az amerikai elnök akkori nemzetbiztonsági főtanácsadója is 1981 szeptemberében. Elismerte, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok között egyenlőség van a katonai erők csaknem valamennyi fontos területén, mind a hagyományos, mind a nukleáris fegyverek tekintetében.

De találunk olyan nyugati értékeléseket is, amelyek általánosan és globálisan katonai téren a Varsói Szerződést tekintik gyengébbnek a várható ellenfelekkel szemben. Egyre gyakrabban találkozunk olyan szembeállítással, amikor a Szovjetunió és a Varsói Szerződés várható ellenfeleit így csoportosítják: az Egyesült Államok, Nyugat-Európa, Japán és Kína. Ez a csoportosítás nem véletlen. Japán a második világháború utáni időszakban mindig is az Egyesült Államok katonai szövetségese volt, Kína pedig katonailag is egyre közelebb kerül mind az Egyesült Államokhoz, mind pedig a NATO-államokhoz. Vezető nyugati államférfiak egyre sűrűsödő kínai látogatásai után – valószínűleg nem teljesen alaptalanul – ilyen változatok egyre gyakrabban látnak napvilágot.

Nino Pasti nyugállományú olasz tábornok – annak bizonyítására, hogy a Szovjetunió nem törekedhet agresszív tevékenységre – kimutatta, hogy a NATO és Kína együttvéve 9,35 millió katonát sorakoztathat fel. A Varsói Szerződés a felénél is kevesebb katonával rendelkezik, mint várható ellenfelei.

Hasonlóképpen csoportosítja a Szovjetunió potenciális ellen-

11. L'Express, 1980. május 17.

feleit Georgij Arbatov, az SZKP tagja, a Szovjet Tudományos Akadémia levelező tagja, az USA és Kanada Kutatóintézet vezetője is. Megállapítja, hogy ezek közé az Egyesült Államok, Nyugat-Európa, Japán és Kína sorolandó, majd hozzáfűzi: „Ugyanakkor társadalmi termékünk csak 25 százaléka, lakosságunk pedig 15 százaléka a négy potenciális ellenfélnek, így katonai tekintetben soha nem válhatunk erősebbé, mint ők együttesen. Erről persze hallgatnak mindazok, akik oly szívesen szónokolnak a »szovjet veszélyről«”.¹²

A Szovjetunió honvédelmi minisztériuma által hat nyelven, 1982 elején közzétett, „Honnan fenyegetik a békét” című kiadvány pedig arról ad számot, hogy a NATO 4 933 000, a Varsoói Szerződés pedig 4 788 000 főnyi reguláris haderővel rendelkezik.

Természetesen a katonai erőviszonyok nemcsak általánosan és globálisan, hanem regionálisan és haderőnemenként is vizsgálhatók. Ezek azonban nem lehetnek ugyanolyan mérvadók a megítélésnél, mint az általános erőviszonyok. Ennek okai:

- csak részterületre vonatkoznak, az általános erőviszonyoknak csak egy elemét képezik;
- az egyes részterületeken meglevő előnyt vagy hátrányt teljes mértékben kiegyensúlyozhatják a többi területen meglevő előnyök vagy hátrányok;
- a regionális erőviszonyt módosítani lehet a más térségektől odacsoportosított, vagy odahatni képes fegyverekkel.

Mivel azonban a közép-hatótávolságú fegyverek telepítése elsősorban a nukleáris erőegyensúlyt módosítja, szükséges ezt is áttekinteni.

12. Der Spiegel, 1981. 13. szám.

A nukleáris erőviszonyok is több részből tevődnek össze. A legfontosabb elem a hadászati támadófegyverek csoportja. Ezután következnek a közép-hatótávolságú, majd végül a harcászati-hadműveleti nukleáris fegyverek. Az erőviszonyokat azonban itt sem lehet mechanikus, mennyiségi összevetéssel meghatározni, hanem figyelembe kell venni számos tényezőt. Ezek közül is a legfontosabb: a hordozóeszközök száma, a nukleáris töltetek, robbanófejek mennyisége és az összhatóerő.

A hadászati nukleáris erőviszonyokat legjobban és legszemléltetőbben a SALT-II. megállapodás tükrözi, amelyet 1979. június 18-án Bécsben írt alá Leonyid Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke, valamint Jimmy Carter, az Egyesült Államok elnöke.

A hadászati támadófegyverek mennyiségének alakulását a következő oldalon található táblázat szemléltet.

Megállapítható tehát, hogy a hordozóeszközök tekintetében a Szovjetunió kismértékű (221 db-os, nem egészen 10 százalékos) fölényrel rendelkezett. A felek azonban megállapodtak, hogy a hordozóeszközök összmennyiségét 1981. január 1-től 2250–2250 egységre csökkentik. Ez azonban az Egyesült Államok hibájából nem következett be.

Jóval nagyobb különbség volt azonban a hadászati támadóeszközökhöz tartozó nukleáris robbanófejek tekintetében. Ezek számát a SALT-II. megállapodás nem rögzíti, csupán azt szabályozza, hogy a felek az egyes hordozóeszközökhöz maximálisan hány robbanófejet alkalmazhatnak a szerződés érvényességi időszakában. Számos tanulmány, elemzés azonban tartalmazott adatokat a meglevő robbanófejek mennyiségéről. Ezek szerint az aláírás időszakában az Egyesült Államok 9200 db, a Szovjetunió pedig 4900 db robbanófejjel rendelkezett. Ez pedig igen jelentős, csaknem kétszeres fölénynek felel meg az Egyesült Államok javára. Szovjet források szerint, 1981-ben az

HADÁSZATI ESZKÖZÖK MENNYISÉGE A SALT-II. MEGÁLLAPODÁS IDŐSZAKÁBAN

ESZKÖZÖK	1979. JÚNIUS 18-án		1981 végére tervezett maximálisan*
	USA	SZOVJET- UNIÓ	
Földi támaszpontú hadászati rakéták	550	608	820
Tengeralattjáróról indítható hadászati rakéták	496	144	380
„Levegő-föld” osztályú ballisztikus rakéták	—	—	—
Robotrepülőgépekkel felszerelt hadászati bombázók	3	—	120
ÖSSZESEN	1049	752	1320
Földi támaszpontú hadászati rakéták	504	790	930
Tengeralattjáróról indítható hadászati rakéták	160	806	
Hadászati bombázók robotrepülőgép nélkül	570	156	
ÖSSZESEN	1234	1752	930
MINDÖSSZESEN	2283	2504	2250

Több robbanófej

Egy robbanófej

* Mindkét félre vonatkozóan.

Egyesült Államok 9200 hadászati robbanófejével szemben a Szovjetunió 6000-rel rendelkezik. Azonban még ez is másfélszeres amerikai fölénynek felel meg.

Kevesebb adatot lehet találni a publikációkban az összehatóerő megítéléséhez. Egy svájci forrás szerint az Egyesült Államoknál 3210, a Szovjetuniónál pedig 4500 TNT megatonnában. Eszerint e téren a Szovjetuniónak van előnye.

A hadászati nukleáris erőviszony egyes elemeiben levő eltérések ellenére a politikai és katonai vezetők, valamint a katonapolitikai és katonai elemzők egyaránt úgy ítélik meg, hogy összességében egyensúly van e téren a két nagyhatalom között. Alexander Haig, az Egyesült Államok időközben lemondott külügyminisztere 1981 februárjában a francia televízióknak adott nyilatkozatában szintén úgy értékelte, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok hadászati erői megközelítően egyensúlyban vannak. Kijelentette: „Sok szakértő egyetért abban, hogy a viszonylagos egyensúly és egyenértékűség pontján állunk.”

1981 áprilisában adott interjújában Caspar Weinberger, az Egyesült Államok hadügyminisztere is kénytelen volt beismereni, hogy szigorúan véve a Szovjetunió még mindig tartja magát a SALT-II. korlátozásaihoz.

A közép-hatótávolságú fegyverek kategóriájában más a helyzet. Itt már több száz százalékos eltérés tapasztalható a mennyiségi megítélésnél:

- a bonni kormány 1979. évi Fehér Könyve a NATO-nál szerényen csak 386 eszközt, a Varsói Szerződésnél viszont már 1370-et említ meg;

- a londoni Hadászati Kérdéseket Tanulmányozó Intézet 1979-ben a NATO-nál 960, a Varsói Szerződésnél pedig 1039 ilyen fegyverrendszert tart nyilván;

- a Harward Egyetem professzora, Paul Doteg adatai szerint a NATO-nak 1248, a Varsói Szerződésnek pedig 2135 közép-hatótávolságú hordozóeszköze van;

- az Economist című lap 1980. augusztus 9-i száma szerint

a NATO 499 hordozóeszközzel és 1522 ilyen kategóriájú robbanófejjel rendelkezik. A Varsói Szerződés hasonló eszközeinek számai pedig: 4997 hordozóeszköz és 7707 robbanófej.

Az elképesztően nagy eltérések oka az, hogy minden szerv, illetve személy más-más alapot használt az összegezésnél, mindkét szövetségi rendszernél, azaz más-más eszközöket vontak be, illetve hagytak ki a számvetésből. Mindenki a saját, illetve megbízója szándéka szerint, a bizonyítandó célnak megfelelően.

A fentiekből ered, hogy például amíg a londoni intézet 1979. évi kiadványa csaknem paritást (1:1,1 arányt állapít meg a Varsói Szerződés javára), addig az NSZK Fehér Könyve már több mint háromszoros fölényt mutat ki a Varsói Szerződés javára. De jelent meg ennél meghökkentőbb összehasonlítás is. A Die Welt című újság 1981. június 25-én arról ad számot, hogy a bonni hadügyminisztérium adatai szerint a közép-hatótávolságú fegyverek robbanófejeinél az arány 1:8 a Varsói Szerződés javára. Az 1979. decemberi eurorakéta-határozat megvalósításával ez az arány 1:2,5-hez csökkenne. Ha pedig ezt a határozatot nem hajtják végre, az esetben 1985-re a Szovjetunió fölénye állítólag 1:10-re emelkedne.

Két példa arról, hogy a NATO katonailag legerősebb két országának vezetése hogyan ítélte meg a közép-hatótávolságú fegyverek mennyiségét Európában.

A Német Szövetségi Köztársaságban 1981 novemberében nyilvánosságra hozott, a kormány által a parlamenti képviselők kérdéseire adott hivatalos válasz szerint, az 1981. júliusi helyzet alapján:¹³

- a NATO-országok 422 hordozóeszközzel és 572 db robbanófejjel rendelkeznek;
- a Varsói Szerződésnél pedig 1423 hordozóeszköz és 2648 robbanófej van.

Reagan elnök még nagyobb aránytalanságot vélte felfedezni

13. Die sowjetische Rüstung. Bernard and Grelfe Verlag, München 1981. 78. old.

a két szövetségi rendszer közép-hatótávolságú fegyvereinél. Szerinte a NATO-országok 560 db hordozóeszközével a Varsói Szerződésnél 3825 db áll szemben. Igaz, hogy eközben teljesen megfelelkezett – többek között – a brit és a francia rakétákról és bombázókról. A Varsói Szerződésnél pedig idesorolta a honi légvédelmi rendszerben védővadász feladatokat ellátó MIG-típusú repülőgépek jelentős részét is.

Hasonlóképpen értékelte az erőviszonyokat a közép-hatótávolságú fegyverek terén a NATO által 1982 májusában kiadott összehasonlítás is, amelyben az összevetést két területen végezték el. Eszerint:

- a közepes hatótávolságú nukleáris rakétarendszereknél a Varsói Szerződésnek 600 db ilyen eszköze van, a NATO-nak pedig egyetlenegy sem;
- a közepes hatósugarú atomhordozó repülőgépek terén pedig a NATO 800 gépével szemben a Varsói Szerződés 2500-zal rendelkezik.

A Luns főtitkár előszavával „hitelesített” fenti adatok is messzemenően manipuláltak, mivel:

- „megfelelkeznek” a brit és a francia közép-hatótávolságú rakétákról;
- amíg a NATO-nál a repülőgépek számából szándékosan kihagytak odatartozókat, addig a Varsói Szerződésnél mást is beszámítottak, így a kimondottan védővadász feladatokat ellátó MIG gépeket is.

Ezek után nyilvánvaló, hogy a nyugati országokban a közép-hatótávolságú fegyverek mennyiségéről publikált adatokat nem lehet elfogadni. Annyira eltérőek és ellentmondásosak, hogy egyáltalán nem képezhetik a megítélés objektív alapját. Ezért egyedül azokra az adatokra lehet támaszkodni, amelyeket szovjet vezető személyiségek 1981 nyarán és őszén beszédeikben, cikkeikben nyilvánosságra hoztak. Eszerint a NATO 986 db hordozóeszközével a Varsói Szerződésnél 975 db hasonló eszköz áll szemben. Nincs tehát semmiféle aránytalanság vagy fölény a Varsói Szerződés javára.

A szovjet értékelés szerint az Európában levő közép-hatótávolságú fegyverek összetétele a következő:

a) A NATO-nál van:

– 723 db F-III, FB-III, A-6B, A-7E és F-4-es típusú amerikai repülőgép;

– 119 db brit rakéta és bombázó;

– 144 db francia rakéta és bombázó

Összesen: 986 db hordozóeszköz.

b) A Varsói Szerződésen belül pedig a Szovjetunió az alábbi eszközökkel rendelkezik:

– 496 db szárazföldi telepítésű SS-4, SS-5, SS-20 típusú rakéta;

– 461 db bombázó és vadászbombázó repülőgép;

– 18 db tengeralattjáróra telepített rakéta.

Összesen: 975 db hordozóeszköz.

A robbanófejekről és az összhatóerőről nem állnak rendelkezésre részletes, megbízható, összehasonlítható adatok. D. Usztyinov, a Szovjetunió marsallja és honvédelmi minisztere globális összehasonlítást végzett egy 1981 júliusában megjelent cikkében. Ebben megállapította, hogy „... ma a NATO közép-hatótávolságú fegyverei egy indításnál (bevetésnél) másfélszer annyi nukleáris töltetet tudnak magukkal vinni, mint a Szovjetunió megfelelő eszközei.”¹⁴

A hadműveleti-barcászati (1000 km-nél kisebb hatótávolságú) nukleáris erőviszonyoknál nincs szükség az adatok részletes elemzésére. Itt úgyszólván minden nyugati szakértő jelentős USA-fölénnyről ad számot. Értékelésük szerint ugyanis a mintegy 7500 amerikai robbanófejjel szemben a Szovjetunió mintegy 3500 darabbal rendelkezik Európában.

A két szövetségi rendszer között fennálló általános katonai és nukleáris erőviszonyok áttekintése után az alábbi megállapítások adódnak:

14. Pravda, 1981. július 25.

Nem felelnek meg a valóságnak azok az állítások, hogy az erőviszonyok megváltozása, a Varsói Szerződés, illetve a Szovjetunió e téren meglevő fölénye készítette a NATO-országokat az 1979. december 12-i határozat elfogadására.

A két szövetségi rendszer általános erőviszonyai kiegyenlítették, sőt némi fölény van a NATO-országok oldalán. A nukleáris erőviszonyok három kategóriája közül:

- a hadászati eszközöknél a robbanófejek tekintetében az Egyesült Államoknak 1,5–2-szeres fölénye van;
- a közép-hatótávolságú hordozóeszközökben a NATO-nak némi előnye van, az egyszerre indítható robbanófejeknél pedig másfélszeres az USA fölénye a Szovjetunióval szemben;
- a harcászati-hadművelati hordozóeszközökhöz tartozó robbanófejeknél az Egyesült Államok fölénye mintegy kétszeres.

Megállapítható, hogy az SS–20 típusú rakéták telepítése – mint ahogy azt a szovjet fegyveres erők vezérkarának képviselője, Nyikolaj Cservov vezérezredes nyilatkozta a Moszkovszkije Novosztyi című hetilapnak – nem borítja fel a katonai egyensúlyt Európában. A valóságban nincs szó semmiféle szovjet „rakétafenyegetésről”.

Lényegében hasonló megállapításra jutott két nyugalmazott nyugatnémet tábornok is. Gert Bastian szerint az SS–20-asok telepítése fokozza azt a veszélyt, amit a szovjet közép-hatótávolságú potenciál Nyugat-Európa számára jelent, de a velük szemben álló NATO nukleáris erő nagysága és veszélyessége sem nőtt kisebb mértékben az elmúlt években.

Baudissin nyugalmazott tábornok, a béke és biztonság problémáinak kutatásával foglalkozó hamburgi intézet vezetője is megállapította, hogy az erőviszonyok elemzése a közép-hatótávolságú fegyverek szférájában semmiféle alapot nem szolgáltat ahhoz, hogy a NATO lemaradásáról beszéljenek.

Daniel Ellsberg, a Pentagon egykori szakértője szerint is, az SS–20 a valóságban nem jelent semmiféle nagyobb változást

az erőegyensúlyban. „Egyszerűen tudatlanság vagy csalás lenne mást állítani” – fűzi hozzá.

Nyilvánvaló, hogy az 1979. december 12-i NATO-döntés háttérében mélyebb okok húzódtak meg. A határozat kieroszakolói azonban mindent elkövettek annak érdekében, hogy azok a közvélemény előtt rejtve maradjanak.

Az 1979. decemberi NATO-döntés valódi okai

Az előzőekben ismertetett adatok és tények azt bizonyítják, hogy a NATO eurorakéta-határozata nem az erőviszonyok állítólagos – szovjet részről történt – megbontása miatt született meg. Ennek okai jóval összetettebbek. Közelebb vizsgáljuk bennünket a háttérben álló okok feltárásához, ha abból indulunk ki, melyik állam szorgalmazta, sőt erőszakolta ki és kényszerítette rá az érintett országokra ezt a határozatot. Ez az ország pedig nem más, mint az Egyesült Államok. Emellett ismét a NATO vezető hatalma az, amely az európai NATO-országok határozott kívánsága ellenére 1981 végéig késleltette, hátráltatta a közepes hatótávolságú rakétákról folytatandó tárgyalások megkezdését is.

Az eurorakéta-döntést nem szabad önmagában vizsgálni, hanem szükséges beilleszteni az Egyesült Államok globális stratégiájába. Ennek megfelelően a következőképpen lehetne vázolni az Egyesült Államok felső vezetését motiváló legfőbb tényezőket.

1. A VILÁGPOLITIKAI ÉS VILÁGGAZDASÁGI HELYZET KEDVEZŐTLEN VÁLTOZÁSAI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK SZÁMÁRA

A második világháború utáni években az Egyesült Államok vezetése nemcsak terveket szőtt uralmának kiterjesztésére, hanem sikerült is ellenőrzése alá vonni a föld jelentős térségeinek gazdaságát. Az Egyesült Államok a kapitalista világ ipari termeléséből pl. 1953-ban 51,6 százalékban részesedett. Akkoriban úgy tűnt, véglegesen maga alá gyűrte a kapitalista világot. Politikai és katonai befolyása azonban még a gazdasági szerepén is túlnőtt. Elismerten a kapitalista világ vezetője volt.

De kialakult az „ellenerő” is. A szocialista országok közösségének létrejötte és megszilárdulása, gazdasági és katonai potenciájuk megerősödése kijózanítóan hatott a világuralmi terveket szövögető amerikai vezetőkre.

Azok a kapitalista országok pedig, amelyek a második világháborúban igen súlyos károkat szenvedtek, később helyreállították gazdaságukat, és az Egyesült Államok konkurensei lettek a világpiacon. Az Egyesült Államok számára tehát új helyzet jött létre. Az 1970-es évekre olyan országgá vált, amely fokozatosan veszített gazdasági, politikai és katonai pozícióiból.

A végbement változást jól érzékelteti az Egyesült Államok és a többi fejlett tőkés ország helyzetének összehasonlítása. 1960-ban az Egyesült Államok részesedése a fejlett tőkés országok bruttó nemzeti termékében még 53,2 százalékos volt, 1970-re ez az arány 46,7, 1980-ra pedig 35,3 százalékra esett vissza.

Ez a változás a nemzetközi enyhülés éveiben vált különösen érzékletessé. A fejlett tőkés országok gazdasági erejének növekedésében közrejátszott az is, hogy egyre erősebb kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokat építettek ki a Szovjetunióval és a Varsói Szerződés többi tagországával. A Szovjetunió és az

NSZK kereskedelme például 1970 és 1980 között több mint tízszeresére nőtt, 544 millió rubelről 5,8 milliárdra. Több mint 1500 nyugatnémet vállalat kapcsolódott be a Szovjetunióba irányuló szállításokba.

A harmadik világban – ahonnan nemcsak az európai tőkésországok és Japán, hanem az Egyesült Államok is életfontosságú nyersanyagokat szerez be – az enyhülés éveiben jelentősen csökkent az amerikai befolyás, s számos ország indult el a fejlődés nem kapitalista útján.

A hetvenes éveket Európában a nemzetközi enyhülés kibontakozása és olyan méretű erősödése jellemezte, amely már nem felelt meg a vezető amerikai körök elképzeléseinek. Fennállt számukra annak „veszélye”, hogy az enyhülés folyamata esetleg visszafordíthatatlanná válik. Az események ilyen alakulásának megállapításához legjobb módszernek kínálkozott, ha azt a helyzetet változtatják meg, amely lehetővé tette, sőt, ösztönözte a dolgok ilyen alakulását. Az enyhülést kellett tehát először megtorpantani, majd a nemzetközi helyzet élezésével felidézni a hidegháború szellemét. Ehhez – más hasonló fegyverkezési döntésekkel együtt – jó eszköznek találták a NATO és a Varsói Szerződés között fennálló katonai erőviszonyok megváltoztatását: az eurorakéta-határozat kieroszakolását, rákényszerítését az európai NATO-országokra.

Ez a fegyverkezési döntés ugyanis olyan nagymérvű és olyan hatású, hogy megvalósítását a Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállama sem nézheti tétlenül. Felújul tehát ismét a fegyverkezési verseny, méghozzá Európában, azon a kontinensen, ahol a NATO és a Varsói Szerződés fő katonai erői helyezkednek el. A fegyverkezés új hullámának beindítása óhatatlanul a nemzetközi helyzet éleződéséhez vezet, s ez kisugárzik más kontinensekre is. Ilyen hidegháborús légkörben – amely az eurorakéta-határozat nyomán kialakul – lehetőség lesz majd az Egyesült Államok erősen megcsappant tekintélyének növelésére, meggyengült vezető szerepének erősítésére. Az erre vonatkozó igényt Carter elnök már 1979 áprilisában bejelentette, s a

Reagan-kormány tevékenysége még nyomatékosabbá tette. A „vezető szerep” alatt az amerikaiak azt a szándékukat értik, hogy a legcélszerűbbnek tartott eszközökkel rákényszerítsék akarataikat a világ bármely államára vagy körzetére.

2. AZ USA VEZETŐ SZEREPÉNEK ERŐSÍTÉSE A NATO-N BELÜL

A 70-es években változás állt be az Egyesült Államok és az Európai Közösség belső politikai és gazdasági egyensúlyában. Az Európai Közösség együttesen ugyanannyit termelt, mint az Egyesült Államok, a világpiacon versenytársként jelentkezett és sok esetben még versenyképesebb is lett. A nyugat-európai országok egyre nagyobb hajlandóságot és képességet mutattak arra, hogy az Egyesült Államokkal szemben megvédjék gazdasági érdekeiket, ahol azok eltértek egymástól.

Nyugat-Európa gazdasági erősödését jól szemlélteti az alábbi kimutatás, amely a bruttó társadalmi termék változását mutatja milliárd dollárban:¹⁵

	Európai Közösség	USA
1960	191	509
1970	480	983
1980	2700	2600

Ezek az adatok azt mutatják, hogy az 1980-as évek elejére a kibővített Európai Közösség a világ első számú gazdasági hatalma lett. Mint ilyen, joggal elvárhatta, hogy az eddigi függő helyzetből partneri viszonyra emelkedjen, s a világszínpadon is önálló szereplővé váljon. Schmidt kancellár is egyre gyakrabban beszélt az Egyesült Államokkal való partnerség-

15. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1980. március 29.

ről. Egy 1980 augusztusában adott interjújában kritikusan foglalkozott az USA és az NSZK viszonyával. Felhívta a figyelmet arra, hogy a két ország kapcsolatai az elmúlt két évtizedben gyökeres változáson mentek át: a fölé-alárendeltségi viszonyból egyenrangú partneri viszony lett. A nyugatnémet vezetőknek – akárcsak a többi nyugat-európai ország kormányainak – nem szükséges többé feltétel nélkül követniük Washington minden politikai húzását. A két ország politikája között már az adenaueri időkben több ellentét mutatkozott – emlékeztetett rá a kancellár, majd így folytatta: „A hetvenes években végtelenül megnövekedett ezek száma. Ahogyan növekszik súlyunk, olyan mértékben mentesülünk a kényszer alól, hogy minden kérdésben eleve helyesnek tartsuk azt, amit az Egyesült Államok első nekifutásra helyesnek talál.”¹⁶

Nyugat-Európa gazdasági erejének ilyen mértékű növekedése változást hozott a NATO katonai erőfeszítéseinek belső arányaiban is. Annak következtében, hogy az Egyesült Államok vezetése egyre nagyobb hozzájárulást követelt európai partnereitől, a NATO összkiadásaiból az európai tagállamok részesedése az 1969. évi 22,7 százalékról 1979-ben már 41,6 százalékra nőtt. Ezért már nagyobb beleszólási jogot is igényeltek volna a NATO-n belüli katonai döntésekbe.

Még ennél is nagyobb veszélyt látott az amerikai vezetés abban, hogy értékelése szerint Nyugat-Európa a semlegesség felé sodródik. Erről a problémáról Bernard W. Rogers amerikai tábornok, a NATO európai haderőinek főparancsnoka a riporter azon kérdésére, hogy a tábornok véleménye szerint mennyire súlyos Nyugat-Európa semlegességének veszélye, az alábbiak szerint nyilatkozott: „Szerintem nem annyira súlyos, amennyire a tömegtájékoztatási eszközök egy része hangoztatja, de talán súlyosabb, mint sokan gondolnák . . . Úgy vélem például, hogy a regionális atomfegyvermentes övezet szószólói hátrározottan a semlegesség felé hajlanak . . . Egyes országokban

16. Nepszabadság, 1980. augusztus 8.

érezhetők a semlegesség jelei. Az Egyesült Királyságban, Hollandiában és az NSZK-ban ismét tapasztalhatunk atomfegyverellenes tüntetéseket, pedig azt reméltük, hogy ez már a múlté.”¹⁷

Brzezinski, Carter elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója szerint pedig Nyugat-Európa „skandináv betegségben” szenved. Ez három módon nyilvánul meg. A „finnesítés” alatt azt érti, hogy az európai országok „túlzottan” tiszteletben tartják a Szovjetunió külpolitikai érdekeit. Ez már magában az NSZK-ban is kezd megnyilvánulni, véli Brzezinski. A „svédesítés” a fegyveres semlegességet és a nem szoros együttműködést jelenti az atlanti szövetséggel. Franciaország ebben az irányban halad. A „dánosítás” pedig egyoldalú leszerelést jelent. Véleménye szerint ez utóbbi irányzat terjed Belgiumban és Hollandiában.

A volt nemzetbiztonsági főtanácsadó annak a meggyőződésének adott hangot, hogy az Egyesült Államoknak vezető szerepet kell játszania Európában, ha le akarja küzdeni a „skandináv betegséget”.

Az Egyesült Államok vezetése ezért úgy ítélte meg, hogy az európai NATO-országokra gyakorolt politikai és gazdasági befolyásának gyengülését katonai téren kell ellensúlyozni. Ez magával hozza majd a politikai vezető szerep erősödését is. A legerősebb európai NATO-országokat tehát katonailag még szorosabban az Egyesült Államokhoz kell láncolni, az eurorakétahatározattal még inkább „atomfoglyokká” kell tenni őket, olyan helyzetet kell kialakítani, amelyből már nem lehetséges a visszalépés. Nem véletlen tehát, hogy az eurorakéták túlnyomó többségét a NATO európai kulcsországaiban, az NSZK-ban, Nagy-Britanniában és Olaszországban tervezik elhelyezni. Találónan jegyezte meg erről Zaglagyin, az SZKP KB tagja, a KB nemzetközi osztálya vezetőjének első helyettese a Der Spiegel-nek adott interjújában, hogy ezek a rakéták nem csupán a

17. US News and World Report, 1981. június 15.

Szovjetunió, hanem a Német Szövetségi Köztársaság ellen is irányulnak.

De még ennél is egyértelműbben fogalmazott Günter Gaus, neves nyugatnémet közéleti személyiség a Der Spiegel 1981. évi 27. számában: „Ha a »Pershing« rakéták ténylegesen a Szövetségi Köztársaságban állomásoztatásra kerülnek, bár a nyugatnémet lakosságnak szűken számolva 50 százaléka ezzel a NATO-szándékkal nem ért egyet, akkor Nyugat-Németország ezzel amerikai tartománnyá válik, legalábbis a római birodalomban érvényesült joggyakorlat értelmében.”

3. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KATONAI SEBEZHETŐSÉGÉNEK FOLYAMATOS NÖVEKEDÉSE

Az 1960-as évek végére, az 1970-es évek elejére hadászati erőegyensúly alakult ki a Szovjetunió és az Egyesült Államok között. Felrémlt tehát az amerikai politikai és katonai vezetés előtt is az Egyesült Államok teljes pusztulásának lehetősége. Ez a tény igen nagy nyugtalanságot keltett, s a kiút lázas kutatását hozta magával. Így született meg a „korlátozott európai atomháború” amerikai elmélete. Az Egyesült Államok vezetői egyre többet beszéltek arról, hogy egy ilyen háború megvívható, sőt meg is nyerhető anélkül, hogy az maga után vonná saját megsemmisülésüket is. Leonyid Brezsnyev, az SZKP XXVI. kongresszusának szónoki emelvényéről mutatott rá, hogy: „Az emberekkel el akarják hitetni, hogy az atomháború korlátozott is lehet, azt akarják, hogy megbékéljenek az ilyen háborúk lehetőségének gondolatával.”

Az európai korlátozott atomháború gondolatát – mint hadászati fogalmat – először Henry Kissinger vetette fel 1956-ban. Miután a Szovjetunió is megteremtette az atom-, majd a hidrogénbombát, s megkezdte a hordóeszközök kiépítését is, ez a tény az amerikai stratégiákat is gondolkodásra készítette.

Kissinger úgy vélekedett, hogy az amerikai elnökök nem azonos „helyiérték” szerint sorolják be az Egyesült Államokat és Európát. Ezért – tekintettel az Európában elhelyezett nagyszámú atomfegyverre – lehetőség nyílik a háború Európa területére való korlátozására. Így az Egyesült Államok megmenekülhetne az atomháború szörnyű pusztításaitól és borzalmaitól.

A NATO Nukleáris Tervező Csoportja már 1968 októberében foglalkozott olyan elképzelésekkel is, hogy egy európai katonai konfliktus esetén a NATO „figyelmeztető atomcsapást” mérne a Szovjetunió vagy a Varsói Szerződés valamely más tagállamának területére. Ezt maga Haig amerikai külügyminiszter is megerősítette 1981 novemberében, amikor kijelentette, hogy a NATO stratégiája egy európai hagyományos konfliktus esetén előirányozhatja nukleáris fegyver demonstratív felrobbantását.

Igen nagy vihart váltottak ki Reagan elnök 1981 őszén tett kijelentései is az európai korlátozott atomháború lehetőségéről. Az amerikai elnök akkor kifejtette: elképzelhetőnek tartja, hogy csak az arcvonalon levő csapatokra mérnének csapásokat a harcászati atomfegyverekkel, de a két nagyhatalom nem nyomná meg a hadászati nukleáris támadófegyverek indítógombjait. Ez is azt bizonyítja, hogy az amerikai vezetés valóban atomhadszíntérnek szemelte ki Európát.

Az európai népek jogos felháborodása után az amerikai elnöknek módosítani kellett elszólását. Kijelentette: „Merő koholmány az a vélekedés, hogy az Egyesült Államok akár csak gondolna is olyan atomháború megvívására, amely háború csak Európának ártana. Az Európát fenyegető katonai veszélyt magát az Egyesült Államokat fenyegető veszélynek is tekinthetnénk: [az Európában állomásozó] 375 000 amerikai katona az élő biztosítéka annak, hogy az Egyesült Államok elkötelezettsége Európa békéje és biztonsága mellett megingathatatlan.”

Reagan elnököt az készítette visszakozásra a korlátozott európai atomháború kérdésében, hogy annak realitását az amerikai közvélemény sem hitte el. A londoni The Financial Times washingtoni tudósítója 1981. december elején arról írt, hogy a

felmérések tanúsága szerint mind több amerikai kóroz „nukleáris idegesség”. Csaknem fele azoknak, akiket a Gallup közvélemény-kutató intézet októberben megkérdezett, azt mondta, tart attól, hogy az USA háborúba sodródhat a Szovjetunióval. A megkérdezetteknek pontosan a fele pedig úgy vélte, hogy a „korlátozott atomháború” nem egyéb hitregénél, s hogy a két hatalom közötti bármely konfliktus általánossá terebélyesedhet.

Dean Rusk, aki külügyminiszter volt előbb Kennedy, majd Johnson elnöksége idején, „Tanácsok Reagannek atomügyekben egy bennfentestől” című cikkében az International Herald Tribune 1981. október 4-i számában így vélekedett: „Az ember nem tudja, hogy szórakozzon vagy megriadjon azoknak a meszterkélz és áltudományos érveléseknek a hallatán, amelyek arról szólnak, hogy miféle stratégiákkal lehetne korlátozni a károkat egy esetleges atomháborúban. Némelyek javaslata szerint például egycsapásokkal jelezni lehetne a másik félnek, hogy az Egyesült Államok hajlandó katonai célpontokra (amelyek százával vannak) korlátozni csapásait, amennyiben a másik fél békében hagyja az amerikai városokat. Ha már annyira tetszik az a gondolat, hogy jelzéseket adjunk a másik félnek, akkor ennek a legjobb és legegyszerűbb módja az, hogy felvesszük a telefonkagylót és beszélgetünk vele.”

Michel Tatu a Le Monde hasábjain arról ír, hogy az Egyesült Államok lényegében véve védett hely akar maradni konfliktus esetén. Ezért telepíti Európába a Pershingeket és robotrepülőgépeket, ezáltal eleve Európára szeretné korlátozni a háborús játszmát.

Az amerikai politikai és katonai vezetőkben mélyen él az európai korlátozott atomháború gondolata. A mintegy 600 db közép-hatótávolságú fegyver telepítésének lehetősége csak tovább erősítené az ilyen elképzeléseiket. Ezt érzékelteti az alábbi példa is. A Frankfurter Rundschau 1981 áprilisában arról tudósít, hogy az USA Védelmi Tájékoztatási Központ és a holland Groningen Egyetem közös konferenciát rendezett „európai atomháborúról”. Ezen La Rocque nyugállományú ten-

gernagy, a fenti amerikai központ elnöke tartott előadást, ahol azt fejtegette, hogy: „Az amerikaiak abból indulnak ki, hogy a harmadik világháborút, éppen úgy mint az első és a másodikat, Európában fogják megvívni.” A tengernagy hivatkozott Weinberger hadügyminiszterre, Haig külügyminiszterre és a Reagan-kormány más magas beosztású tagjaira, valamint a katonai tervezőkre, akik valamennyien meg vannak győződve arról, hogy egy európai atomháború nemcsak elkerülhetetlen és korlátozható, hanem meg is nyerhető.

Az amerikai tengernagy kifejtette, hogy miután az Egyesült Államok elnöke engedélyezné az Európában telepített atomfegyverek alkalmazását, azt követően a döntést e fegyverek bevetéséről már a hadseregcsoporthatóságok hoznák meg, s egyedül a NATO 8–10 ezer ilyen fegyvert alkalmazna az európai hadszíntéren.

Kitért az előadó arra is, hogy ha a Szovjetunió úgy reagál ahogyan az várható, akkor további 5–6 ezer atomfegyvert fog bevetni. Ehhez még hozzáfűzte: „Több mint 15 000 atomfegyver robbanási összhatását ilyen rövid időn belül lehetetlen lenne felmérni, ez meghaladja a képzelőerőt.” Ez a megjegyzés nem hagy kétséget arról, hogy egy ilyen háború Európa totális és visszafordíthatatlan megsemmisülését hozná magával.

A Volksstimme 1981. október 29-i tudósítása szerint Jack Kangas, a Hudson Intézet katonai szakértője 1981 októberében a Szovjetunióban járt, ahol szovjet szakértőknek azt javasolta, hogy egyetértésre kellene jutni a korlátozott európai atomháború célszerűségében, és ezáltal elkerülhető legyen az Egyesült Államok és a Szovjetunió kölcsönös megsemmisülése.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a „Pershing” rakétáknak és a robotrepülőgépeknek milyen szerepet szán az amerikai vezetés egy esetleges európai atomháborúban. Ez egyben magyarázatát adja annak is, hogy az Egyesült Államok miért erőltette és erőlteti ma is az eurorakéták telepítését. Kész volna feláldozni európai szövetségeseit annak fejében, hogy csökkentse saját megsemmisítésének veszélyét. Az ilyen elképzelések ki-

látástalanságára mutatott rá Usztyinov marsall, a Szovjetunió honvédelmi minisztere a Pravdában írott cikkében: „A NATO atomtöltetű rakétákkal való »pótfegyverkezésének« terve rendkívüli veszélyt hordoz magában az egyetemes béke ügye számára. Hiszen most mindenki előtt világos, hogy az új amerikai rakéták Nyugat-Európába történő telepítése ötletének legfőbb értelme éppen az, hogy egy új világháború kirobbantásával, amelyre való felkészülésről olyan sokat és olyan cinikusan beszélnek napjainkban a Pentagon stratégái, megsemmisítő ellen-csapás veszélyének teszi ki az NSZK-t és más szövetségeseit, jómaguk pedig egykeznek félrehúzódní a harc elől. Ezek illuzórikus számítások, ezt nyíltan meg kell mondani.”¹⁸

4. A WASHINGTONI KORMÁNY KATONAI ERŐFÖLÉNYRE TÖREKSZIK

Az Egyesült Államoknak nem titkolt célja, hogy katonai erőfölényre törekszik a Szovjetunióval szemben. Ugyanígy a NATO célkitűzései között is szerepel a katonai erőfölény megszerzése a Varsói Szerződés ellenében. Az előző amerikai kormány hadügyminisztere, Harold Brown ennek időpontját 1985-re határozta meg. Míg azonban a Carter-kormányzat ennek a törekvésének nem adott teljes nyíltsággal hangot, addig ez Reagan választási hadjáratának egyik fő vezérszólama, majd pedig a kormány hivatalos célkitűzése lett.

Égész csokrot lehetne összeállítani Reagan elnök, miniszterei és más vezető személyiségek ilyen irányú kijelentéseiből. Ezekből most csak néhányat mutatunk be. Reagan elnök hivatalba lépésekor, 1981. január 20-án mondotta: „Elegendő erőt tartunk fenn, hogy szükség esetén felülkerekedjünk.” Ez a véleménye nem változott később sem. 1982. január 19-én így nyilatkozott: „Az Egyesült Államok kitart nagyarányú fegyverke-

¹⁸. Pravda. 1981. június 22.

zési programjai mellett, mivel a potenciális ellenséggel csak ilyen módon, az erő helyzetéből lehet tárgyalni . . .”

Haig, a tábornokból lett külügyminiszter hivatalba lépésekor, 1981. január 12-én kijelentette, hogy az Egyesült Államok az cnyhülést és a védelmet két másik alapelvvvel cserélte fel, s ez: a kölcsönösség és az erő. Ezenkívül még számtalan esetben adott hangot annak a meggyőződésének, hogy az Egyesült Államoknak a katonailag erősebb fél szerepébe kell jutni a Szovjetunióval szemben.

Az amerikai elnök volt nemzetbiztonsági főtanácsadója, Richard Allen 1981 márciusában, első nyilvános szereplésén sietett kijelenteni, hogy a Szovjetunióval csak az erő pozíciójából lehet tárgyalni. Ez a véleménye fél évvel később sem változott. 1981 szeptemberében nyíltan arról beszélt, hogy az Egyesült Államok katonai fölényre törekszik a Szovjetunióval szemben és kizárólag az erő pozíciójából hajlandó folytatni a fegyverzetkorlátozási tárgyalásokat. Nélkülözhetetlennek tartja az amerikai hadászati erők valamennyi fajtájának egyidejű átalakítását. Az Egyesült Államok lendületes ütemben folytatja fegyveres erőinek új típusú fegyverekkel történő felszerelését.

Az Egyesült Államok nemcsak azért törekszik katonai fölényre, mert újabban megengedhetőnek tartja a nukleáris háborút és győzelemre számít abban, hanem azért is, hogy nyomást gyakoroljon és zsaroljon vele a nemzetközi tárgyalásokon. Ezt támasztja alá Rostownak, az amerikai Fegyverzet-ellenőrzési és Leszerelési Hivatal igazgatójának kijelentése: „ . . . a diplomácia, ha nincs mögötte erő, tehetetlen.” (1981. július 24.)

Az az elgondolás, hogy a katonai erő nagymérvű növelése visszaadhatja az Egyesült Államok letűnt hatalmát, valóságos rögeszmévé vált. Nem maradt ez hatás nélkül az amerikai közvéleményben sem. 1981. május második felében végzett közvélemény-kutatás adatai szerint a megkérdezett állampolgárok 73 százaléka úgy vélte, az Egyesült Államoknak újra a világ első katonai hatalmává kell válnia.

Ha egységes láncolattá foglaljuk össze mindazt, amit az Egyesült Államok és a NATO vezetése 1978 óta tett, akkor a szükségesnél is több bizonyíték áll rendelkezésre a fentiek igazolására. Ennek főbb tényei:

- 1978 májusában elfogadják a NATO hosszú távú – 15 éves – fegyverkezési programját és a tagállamok katonai költségvetésének évi 3⁰/₀-os reálértékű növelését;
- 1979 decemberében elfogadják az eurorakéták telepítéséről szóló határozatot;
- az Egyesült Államok 1979 végére leveszi a napirendről a SALT-II. egyezmény ratifikálását;
- a Reagan-kormányzat rendkívüli mértékben (mintegy évi 7⁰/₀-kal) megnöveli katonai kiadásait;
- döntést hoznak a neutronfegyver gyártásáról;
- előkészületek folynak az USA teljes hadászati támadó arzenáljának korszerűsítésére;
- kilátásba helyezik (a szerződés hatályának lejártával) a SALT-I. egyezmény felmondását;
- elgondolást alakítanak ki az űrhadviselés feltételeinek megteremtésére, s létrehozzák az űrhadviselés főparancsnokságát.

Az USA katonai költségvetésének növekedését kommentálva a Washington Post is megállapította, hogy az új amerikai elnök nem elégszik meg kevesebbel, mint fölénnyel a Szovjetunióval szemben. A Reagan-féle csoport eltávolodott attól a formulától, amelyet három megelőző kormányzat használt, s amely a katonapolitika céljául még azt jelölte meg, hogy fenn tartják az egyenlőséget a Szovjetunióval.

A NATO eurorakéta-határozata szervesen beilleszkedik az erőfölény megszerzésére irányuló elképzelésekbe. Hozzájárulna az erőfölény megszerzéséhez. Márpedig ha az Egyesült Államok vagy a NATO erőfölényhez jutna, a Szovjetunióval és a Varsói Szerződéssel azonnal a zsarolás, a diktátum nyelvén beszélne és tárgyalna. A történelmi fejlődés objektív menetével szembeszegülve, a világ problémáit és a két ellentétes szö-

vetségi rendszer között felmerülő ellentéteket az erő pozíciójából igyekeznének megoldani. Ez pedig beláthatatlan veszélyeket rejtene magában a világbéke megőrzése szempontjából.

E kérdésnél még azt is figyelembe kell venni, ha az USA-nak sikerül az előírányzott 572 db közép-hatótávolságú fegyvert elhelyezni Európában, ezt a mennyiséget rövidesen tovább növelné. Az 1990-ig gyártandó 9–10 ezer robotrepülőgépből mintegy 2000-et kívánnának elhelyezni Európában. A The New York Times 1981. augusztus végi tudósítása szerint a Pentagon egyik fő szállítója, a Boeing cég már megkapta a rendelést az első szállítmány, 3400 db robotrepülőgép gyártására.¹⁹

5. A SZOVJETUNIO ÉS A VARSÓI SZERZŐDÉS TÖBBI TAGÁLLAMA HELYZETÉNEK GYENGÍTÉSÉRE, NEHEZÍTÉSÉRE IRÁNYULÓ TÖREKVÉS

Az Egyesült Államok és a NATO vezetésének mindvégig egyik stratégiai célja volt, hogy a fokozott fegyverkezéssel komoly gazdasági, társadalmi, politikai problémákat okozzon a Szovjetuniónak és a Varsói Szerződés más tagállamainak. Ennek megfelelően az Egyesült Államokban kiadták a jelszót: a „Szovjetuniót halálra kell fegyverkeztetni”. Ez annyit jelent, hogy a Szovjetuniót és a Varsói Szerződés többi tagállamát olyan fegyverkezési kihívás elé kell állítani, amellyel gazdasági erejüket meghaladó erőfeszítésekre kényszerülnek. Számításaik szerint ez negatívan hatna vissza a gazdasági növekedés ütemére és az életszínvonalra, s politikai, társadalmi problémákat okozna a szocialista országokban. Ez egyben azzal is járna, hogy csökkenne a szocializmus vonzereje a kapitalista országok munkásosztálya és a harmadik világ országai körében. A Szovjetunióra és a többi szocialista or-

19. Népszabadság, 1981. szeptember 1.

szágra kényszerített nagyméretű fegyverkezés esetén kisebb anyagi-technikai segítség jutna a harmadik világ azon országainak támogatására, amelyek a fejlődés nem kapitalista útját választották. Ha pedig a helyzet így alakulna, a fejlődő országok a vezető tőkésállamokhoz lennének kénytelenek anyagi-technikai segítségért fordulni. Ez garantálná, hogy nem térnek le a kapitalista útról.

Az ilyen elgondolásokat motiválta az a tény is, hogy 1980–1982 között lelassult a Szovjetunió és a KGST-országok gazdasági növekedése. Ezt Haig külügyminiszter tévesen úgy értékelte, hogy a szocialista országok a gazdasági hanyatlás időszakába léptek. Ez még vérmesebb reményeket ébresztett a szocializmus legádázabb ellenségeiben.

Egyes reálisan gondolkozó politikusok és szakemberek is belátják a fenti elképzelés teljes alaptalanságát és irrerealitását. Paul C. Warnke, az amerikai Fegyverzet-ellenőrzési és Leszerelési Hivatal volt igazgatója ezt az elgondolást 1981 augusztusában így jellemezte: „Nagy pénzeket beleölni a fegyverkezési programokba abban a hiábavaló reményben, hogy a Szovjetunió előbb kimerül anyagilag, mint magunk, pénzünk és biztonságunk egyidejű elvesztegetését jelenti.”²⁰ Az ismert amerikai leszerelési szakértő szerint Reagan és csapata abból a téveszméből indulnak ki, hogy az amerikai katonai potenciál erőteljes növelése esetén a Szovjetunió kénytelen lesz „feladni a fegyverkezési versenyt és elfogadni egy olyan fegyverzetkorlátozási megállapodást, amely egyértelműen az Egyesült Államoknak kedvez”.

Az amerikai vezetés különösen a robotrepülőgépeket értékeli úgy, mint amivel igen nagy kiadásokra lehet készíteni a Szovjetuniót, míg ez az Egyesült Államok számára viszonylag jóval kisebb költséggel jár. Egy darab előállítási költsége mintegy 1 millió dollár. Amerikai katonai szakemberek számításai szerint a robotrepülőgépek elleni hatékony védelem kiépítése

20. The New York Times. 1981. augusztus 17.

viszont az előállítási költségnek sokszorosára rúg. Így azzal számolnak, hogy a Szovjetunió és a Varsói Szerződés tagállamai minden egyes robotrepülőgép elhárítására 15 millió dollárt lesznek kénytelenek fordítani. Ha pedig megvalósítják a 9–10 ezer darabos programot, számításaik szerint a Szovjetuniónak és a Varsói Szerződés többi tagállamának a hatékony védelem kiépítésére fordítandó költségei elérhetik a több tíz-milliárd dollárt.

A Pentagon államtitkára, William Perry számítása szerint a Szovjetuniónak 50 milliárd dollárt kellene felhasználni ahhoz, hogy megszervezze a körkörös védelmet a robotrepülőgépekkel szemben.

Ezekről a tipikus imperialista elképzelésekről állapította meg Leonyid Zamjatyin, az SZKP KB nemzetközi osztályának helyettes vezetője: „... kalandorjellegűen hangzik az a Nyugaton forgalomba hozott recept, hogy a Szovjetunió a fegyverkezési verseny révén gazdaságilag kimeríthető. Ez a recept nem új. A múltban sem hozott sikert szerzőinek és ez alkalommal is így lesz. Csak sajnálni kell, hogy akadnak olyan felelőtlen emberek, akik a gazdaságot saját katonai terveik szolgálatába akarják állítani.”²¹

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az Egyesült Államok – mint az 1979. december 12-i döntés előkészítője és kierőszakolója – a határozattal több problémát oldott meg. Ezek politikai, gazdasági és katonai jellegűek. Az Egyesült Államok vezetése a határozat kierőszakolásával az alábbi célokat követte:

a) Az európai légkör megmérgezése, a nemzetközi enyhülés folyamatának megállítása, sőt visszavetése.

b) Az érintett NATO-országokkal szemben az USA vezető szerepének erősítése, azok politikai és katonai függőségének fokozása.

c) Politikai, gazdasági és katonai nyomás kifejtése a Szovjetunióra és a Varsói Szerződés többi tagországra.

d) Az Egyesült Államok területének, lakosságának, gazdaságának megkímélése az általános atomháború pusztításaitól, s az európai korlátozott nukleáris háború fegyverzeti-technikai feltételeinek megteremtése.

e) Az európai katonai erőviszonyok megváltoztatása az Egyesült Államok és a NATO javára, s ezáltal az általános erőviszonyok számukra kedvező befolyásolása.

Propagandakampány a NATO-döntés igazolására

Az európai katonai erőviszonyok s a NATO-államok biztonsága nem tették szükségessé az 1979. december 12-i határozatot. A nyugati országok közvéleményével azonban el kellett fogadtatni a döntés indokoltságát, jogosságát és szükségességét. A NATO vezetésének és propagandaszerveinek a bizonyíthatatlant kellett tehát bizonyítani, vagyis azt, hogy a közép-hatótávolságú fegyverek európai telepítésére vonatkozó döntés országaik lakossága érdekében áll, s ez a biztonságukat szavatoló tényező. Ennek érdekében megtévesztő és manipulált adatok tömegét hozták nyilvánosságra, zúdították a nyugati közvélemény nyakába. Andrej Gromiko, a Szovjetunió külügyminisztere 1981. szeptember 22-i felszólalásában az ENSZ-közgyűlésen erről az alábbi értékelést adta: „Nem riadtak vissza attól sem, hogy meghamisítsák a hadászati fegyverekről, az európai közép-hatótávolságú eszközökről, valamint a közép-európai fegyveres erőkről rendelkezésre álló adatokat.”²²

A közvélemény megtévesztése érdekében legtöbbet hangoztatott állításaik az alábbiak szerint foglalhatók össze:

– a Szovjetunió SS-20-as rakétái megváltoztatták az európai erőviszonyokat, s ezt a NATO részéről kompenzálni kellett;

²² Nepszabadság, 1981. szeptember 22.

- az eurorakéták telepítésére vonatkozó döntés válasz volt a Szovjetunió előző lépéseire;
- az eurorakéták telepítése nélkül a NATO-országok nem tudnának semmi hasonló értékű fegyvert az SS-20-as rakétákkal szembeállítani;
- az SS-20-as rakétákkal a Szovjetunió nemcsak mennyiségi, hanem jelentős minőségi-technikai előnyhöz is jutott, s ennek kiegyenlítése is szükségessé tette az eurorakéta-határozat elfogadását;
- az SS-20-as rakéták rendszerbe állítása megnövelte az európai NATO-országok fenyegetettségét;
- a döntést a nemzetközi enyhülés érdekében hozták, mert az enyhülési folyamat csak akkor tartható fenn, ha szilárd katonai erőegyensúlyon nyugszik.

Ezek az állítások képezik még ma is a NATO-propaganda pilléreit. Érdekes, hogy a propaganda intenzitása nem a döntés előtt, hanem utána növekedett jelentősen. A továbbiakban szükséges röviden áttekinteni, hogy a fenti állítások mennyiben felelnek meg a valóságnak.

MEGVÁLTOZTATTÁK-E AZ SS-20-AS RAKÉTÁK AZ EURÓPAI KATONAI ERŐVISZONYOKAT?

Az előzőekben már áttekintettük az erőviszonyok szembeállításának kritériumait. Ebből látható, hogy az erőviszonyokat csak átfogó, mennyiségi és minőségi szempontokat figyelembe vevő vizsgálatok alapján lehet megközelítően megállapítani. Nem lehet a vizsgálatot egy fegyverfajta részükire szűkíteni, kiragadni azt az összetevők komplexumából. Az ilyen tevékenység mindig manipulációs célból történik.

A NATO-országok vezetése kezdetben nem is nagyon figyelt oda az SS-20-as rakétákra. Akkor ugyanis még nem volt szükség az 1979. decemberi döntés indokolására és „igazolására”. Az amerikai felderítő műholdak jelentései alapján a

NATO vezetése első ízben 1976-ban szerzett tudomást azok telepítéséről a Szovjetunió európai területén. Akkoriban ez a tény semmiféle különös reagálást nem váltott ki. A NATO miniszteri tanácskozás 1977. május 11-i, 1977. december 9-i, 1978. május 31-i üléséről kiadott nyilatkozatok meg sem említik az SS-20-as rakéták ügyét. A tanács első ízben csak az 1978. decemberi NATO-ülésről kiadott nyilatkozatban fejezte ki az aggodalmát az SS-20-as rakéták telepítése és a „Back-fire” közép-hatósugarú repülőgépek gyártása miatt. Ekkorra ugyanis már láthatóvá vált, hogy mikor kerül sor az eurorakétákra vonatkozó döntés meghozatalára.

Ezzel kezdetét vette az utóbbi évek legnagyobb propaganda-kampánya, amelynek során célzatosan eltúlzott, egymásnak el-
lentmondó tudósítások, adatok jelentek meg. Nemcsak az SS-20-as rakétát igyekeztek „új csodafegyverként” beállítani, hanem bizonyítani próbálták Nyugat-Európa „védtelenségét” is a Szovjetunió közép-hatótávolságú fegyvereivel szemben. A kampány bemutatása kötetekre rúgna. Ezért mi csak néhány jellemző példát ragadunk ki ebből a széles áradatból:

- a New York Times tudósítója 1980 végén a Pentagonból szerzett adatok alapján azt jelentette, hogy a Szovjetunió 160 db SS-20-as rakétával rendelkezik, amelyek többsége Nyugat-Európára irányul;

- 6 héttel később a bonni Presseamt már 220 db SS-20-ról ad számot, amelyből 160 Nyugat-Európát veszi célba;

- 1981. május 13-án az NSZK-ban megjelenő két tekintélyes lap 100 százalékkal eltérő adatokat közöl. A Frankfurter Allgemeine Zeitung szerint 220 db az SS-20-as rakéták száma. A Die Welt pedig 440 db-ról ad tudósítást;

- a Reuter 1981. július 19-én a Pentagonból kapott tájékoztatás alapján arról ad számot, hogy 250 db SS-20-as rakéta van állásban, amelyeknek kétharmada Nyugat-Európát veszi célba;

- a Die Welt brüsszeli tudósítója 1980. május 20-án azt jelentette, hogy a Szovjetunió az SS-20 rakétát nem három,

hanem négy robbanófejjel gyártja. Természetesen bizonyítékkal nem tudta alátámasztani ezt az állítást.

Annak érdekében, hogy szovjet fölényt tudjanak kimutatni, a NATO propagandaszervei szándékosan csak a szárazföldi telepítésű közép-hatótávolságú rakétákat hasonlították össze, s azt is csak a Szovjetunió és az Egyesült Államok vonatkozásában. Mivel azonban az Egyesült Államok ilyennel nem rendelkezett, így a nullát állították szembe hatszázzal. Egyes elemzők ugyan beszámították a 18 db francia szárazföldi telepítésű közép-hatótávolságú rakétát is, s így több mint harmincszoros fölényt hoztak ki a Szovjetunió javára. Azokról az eszközökről pedig, amelyekben az Egyesült Államok, illetve a NATO volt fölényben, teljesen megfélekedtek. Ezek ugyanis kiegyenlítették az erőviszonyokat.

A másik ilyen törekvés volt, hogy a NATO propaganda-szervei a szovjet szárazföldi telepítésű közép-hatótávolságú rakéták számának állandó növekedését bizonyítsák Leonyid Brezsnyev 1979. október 6-i nyilatkozatával szemben, amely szerint „valamelyest még csökkentettük is a közép-hatótávolságú nukleáris fegyverhordozók mennyiségét...” Ez azonban nem sikerült. Még az Egyesült Államok akkori hadügyminisztere, Harold Brown is kénytelen volt 1980 februárjában a Brooking Intézetben elismerni azt a tényt, hogy a Szovjetunió a közép-hatótávolságú fegyverek és azok robbanófejeinek számát a hetvenes években nem növelte, hanem csökkentette.

Az USA hadügyminisztere 1980. februári éves jelentésében is elismerte, hogy a Szovjetunió 1970-ben mintegy 725 db közép-hatótávolságú fegyverrel rendelkezett. Ez a szám 1980-ra 500–550 db-ra esett vissza. Ennek összetételét a Pentagon az alábbiak szerint értékelte: 400–450 db SS–4 és SS–5 rakéta, kb. 100 db SS–20-as rakéta, 50–60 db „Backfire” bombázó. Adott a jelentés előrejelzést is, amely szerint az akkori 500–550 db-os mennyiségnek 1985-re 300–350 db-os szintre való csökkenése várható.

Egy amerikai leszerelési szakember, Raymond L. Garthoff, aki részt vett az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet előkészítésében és a SALT-tárgyalásokon is, 1980 decemberében megjelent cikkében alapos bírálatnak vetette alá az 1979. december 12-i NATO-döntést. A NATO-propagandával az alábbi adatokat állította szembe a Szovjetunió 1970-es és 1980-as közép-hatótávolságú fegyvereiről:²³

	1970	1980
A közép-hatótávolságú rakéták száma	649	541
Ebből Európában	600	500
A robbanófejek száma	649	757
Ebből Európában	600	600
Robbanóerő megatonnában	975	850

Ezek a tények azonban nem zavarták az egyes NATO-vezetőket. Helmut Schmidt, az NSZK kancellárja 1981 első felében az alábbiakat írta: „Nem mondhatunk le az amerikai közép-hatótávolságú fegyverek nyugat-európai telepítéséről, amíg a Szovjetunió egész Nyugat-Európát, a Földközi-tenger térségét és a Közel-Keletet (s egyben Ázsia fontos részeit is) szüntelenül fenyegeti új SS-20-as rakétaival. Minthogy a szóban forgó rakéták hatótávolsága korlátozott, nem az Egyesült Államok ellen irányulnak, hanem gyakorlatilag csak olyan országok ellen, amelyek nem képesek hasonló fegyverekkel csapást mérni a Szovjetunióra. Ezzel a Szovjetunió felbillentette a katonai erőegyensúlyt Európában, s az SS-20-asok hatókörzetében levő államokkal szemben a politikai nyomás olyan

23. Wilhelm Bittorf: Nachrüstung. 1981. Spiegel-Buch. 157-158. old.

eszközhöz jutott, amelyet a Nyugat mind a mai napig semmivel sem tud ellensúlyozni.”²⁴

Ez a kijelentés egyszeri elolvasásra meggyőzőnek tűnik. Ha azonban alaposabban vizsgáljuk, akkor az alábbiakat állapíthatjuk meg:

- nagyon eltúlozza az SS-20-as rakéták szerepét, holott a Szovjetunió közepes hatótávolságú rakétáinak túlnyomó többsége abban az időben még más típusú volt;

- nem vesz tudomást az amerikai előretolt bázisokon levő több mint 700 amerikai s mintegy 260 brit és francia közép-hatótávolságú fegyverről, amelyek képesek csapást mérni a Szovjetunió európai területének nagy részére;

- nem veszi figyelembe a NATO-t mint katonai-politikai szövetséget – amely jelentős mennyiségű nukleáris fegyverrel rendelkezik –, s az esetleges katonai konfliktust a NATO atomfegyverrel nem rendelkező országai, valamint a nukleáris nagyhatalom, a Szovjetunió között valószínűsíti. Ez pedig teljesen irreális beállítás.

Megállapítható tehát, hogy a NATO olyan időpontban hozta meg döntését az eurorakéták telepítéséről, amikor azt a Szovjetunió részéről semmi sem indokolta, amikor az csökkentette az Európában telepített közép-hatótávolságú fegyverei számát és azok robbanótölteteinek hatóerejét.

AZ EURORAKÉTÁK TELEPÍTÉSÉRE VONATKOZÓ
DÖNTÉS
VALÓBAN VÁLASZ VOLT-E
A SZOVJETUNIO ELŐZŐ LÉPÉSEIRE?

Azt még a NATO propagandaszervei sem merték állítani, hogy a Szovjetunió kezdeményezte a közép-hatótávolságú fegyverek kifejlesztését és telepítését. Ezt meggyőzően tanúsítja könyvünk első fejezete is. Ezért ezzel a kérdéssel e helyen bővebben nem foglalkozunk. Csupán három nyugatnémet sajtóközlemény alapján nézzük meg még egyszer, ki volt a kihívó és a kihívott ezen a téren is. A Frankfurter Rundschau 1978. december 9-i, a Der Spiegel 1979. évi 24., a Frankfurter Rundschau 1981. október 2-i száma egyöntetűen olyan megállapítást tesz, hogy a közép-hatótávolságú rakétákat az Egyesült Államok 1953-ban, a Szovjetunió pedig csak hat évvel később, 1959-ben állította rendszerbe.

Ha tehát a NATO-propaganda azt hangoztatta volna, hogy a Szovjetunió kezdeményezte a közép-hatótávolságú rakéták gyártását és rendszerbe állítását, azt számos nyugati sajtókiadvány is megcáfolta volna. Ezt tehát nem tehették. Ehelyett az harsogták, hogy a NATO eurorakéta-határozata válasz a Szovjetunió azon lépésére, hogy 1976-tól európai területein megkezdte az SS-20-as rakéták telepítését. Ezt bizonyítandó hangsúlyozták, hogy a NATO-döntést csak 1979-ben hozták, három évvel az SS-20-as rakéták telepítése után, a megvalósításra pedig nem korábban, mint 1983-tól kerül sor. Ez az érvelés a felületes szemlélőre meggyőzően hathat. A valóság azonban egészen más.

A kérdés ilyen beállítása a közvélemény félrevezetése, becsapása. A Pentagon ugyanis már a hetvenes évek kezdetén megbízást adott egyes amerikai cégeknek új közép-hatótávolságú fegyverek létrehozására, tehát akkor, amikor a Szovjetunió SS-20-as típusú rakétáinak még híre-hamva sem volt. A döntésre csak azért 1979-ben került sor, és nem korábban,

mert a kísérletek ekkorra értek el olyan szintet, amelynek alapján határozni lehetett.

A Der Spiegel egyik száma arról tudósít, hogy a Pentagon a „Pershing-1” és a „Pershing-1A” gyártó cégének, a Martin-Marietta Corporationnak már 1969-ben megbízást adott egy tanulmány elkészítésére az előbbi fegyverek korszerűsítésére. 1971-ben pedig már megkezdődtek az előkészítési munkálatok. Adat van arról is, hogy az amerikai kongresszus az 1975-ös pénzügyi évre kétmillió dollárt szavazott meg a tervezett „Pershing-2” robbanófejének tökéletesítésére.

Hasonló a helyzet a robotrepülőgépek terén is. A Boeing és a General Dynamics már 1970-ben megbízást kapott háromfajta robotrepülőgép kifejlesztésére, olyanra, amelyet szárazföldről, repülőgépről és hajóról lehet indítani.

A fenti tények azt mutatják, hogy az USA katonai vezetése már évekkel az SS-20 típusú rakéta megjelenése előtt megrendelte az új közép-hatótávolságú rakéták technikai kifejlesztését. Gyártásukról már előbb döntés született, mint ahogy észlelték az SS-20 típusú rakéták létezését. Tehát nem az SS-20 típusú szovjet rakéták készítették az amerikai vezetést az új közép-hatótávolságú rakéták kifejlesztésére és gyártására, ahogyan ezt igyekeznek beállítani és elhitetni. Az SS-20-as típusú rakéták meglétét csupán ürügyként használták fel az új amerikai közép-hatótávolságú rakéták Európában való telepítésére vonatkozó NATO-határozat kieroszakolásához.

De nemcsak az eurorakéták technikai előkészítése kezdődött meg a hetvenes évek elején. A NATO Nukleáris Tervező Csoportja 1974 óta rendszeresen foglalkozott azzal a kérdéssel, hogyan, milyen mennyiségben növeljék, illetve korszerűsítsék az európai hadszíntéren levő atomfegyvereket. 1976-tól pedig a figyelem középpontjában egyértelműen a robotrepülőgépek és a megnövelt hatótávolságú „Pershing” rakéták állottak.

Figyelemre méltók e kérdésben Imelda Verrept, a NATO Főparancsnokság Nemzetközi Titkársága egykori titkárnőjének az ADN számára adott interjújában 1980. április 29-én mon-

dott szavai is. Verrept asszony elmondotta, hogy egyszerűen hazugság az az indoklás, hogy az 1979. decemberi határozat válasznak fogható fel az SS-20-as rakéták telepítésére. Az NPG/79/4/NATO SECRET/ dokumentum, amely 1979 novemberében került a NATO Nukleáris Tervező Csoportjához, azt bizonyítja, hogy a határozatot hosszú ideig és tervszerűen készítették elő, és lényeges alkotórésze az 1978-ban jóváhagyott hosszú távú fegyverkezési programnak. Az eurorakéta-határozat közvetlen előkészületei három évig tartottak, és 1977-ben akkor kezdődtek meg, amikor a NATO európai főparancsnoksága a szocialista országok területén újonnan rögzítette az atomcsapások céljait. Ez a PO/78/99 USNATO-CTS--71 (Cosmic Top Secret) jelzésű NATO-dokumentum szerint több mint 2500 célpontot jelent, amelynek egyharmada a Szovjetunió, kétharmada pedig a Varsói Szerződés többi tagállamának területén található.

VALÓBAN NEM TUDOTT A NATO
AZ SS-20-AS RAKÉTÁKKAL
HASONLÓ ÉRTÉKŰ FEGYVERT
SZEMBEÁLLÍTANI?

Azt az állítást, hogy a NATO-országok nem tudnak az SS-20-as rakétákkal hasonló értékű fegyvert szembeállítani, a NATO-propaganda arra alapozza, hogy 1960 óta nem állítottak rendszerbe új szárazföldi telepítésű, nagyobb hatótávolságú rakétát a NATO-ban. A kérdés ilyen beállítása azonban ismét nem egyéb manipulációnál. Amint arra az erőviszonyok vázolásánál már rámutattunk, nem lehet egy fegyverfajtát kiragadni az összetevőkből és annak alapján összehasonlítást tenni. Erre csak a többi elem figyelembevétele esetén van reális alap. Így jelen esetben is figyelembe kell venni a tengeralattjárókról indítható közép-hatótávolságú rakétákat,

valamint a közép-hatósugarú repülőgépeket is. Ez esetben ugyanis egészen más kép adódik.

Ismeretes, hogy a hatvanas évek elejétől az Egyesült Államok elnöke 400 db tengeralattjárón telepített nukleáris robbanófejet bocsátott a NATO európai főparancsnokának rendelkezésére. Ezeket az Egyesült Államok vezérkara még az 1981. évre készített erő-összehasonlításban is a közép-hatótávolságú fegyverekhez számolta, ugyanis éppolyan feladatok megoldására képesek, mint az SS-20-as rakéták.

Joggal tette fel a kérdést az ismert amerikai katonai szakértő, Milton Leitenberg, aki a stockholmi Külügyi Intézetben dolgozik: „Miért van az tulajdonképpen, hogy a NATO bizton-sági politikájában a hangsúly hirtelen annak szükségességére helyeződött, hogy a nyugati szövetségnek az SS-20-as rakétákkal szemben szárazföldi telepítésű ellenpárja legyen?”

Milton Leitenberg ugyanis abból indult ki, hogy a NATO az SS-20-as rakéták ellenpárjával már régóta rendelkezik, mégpedig korábban, mint hogy az SS-20-as rakéták léteztek. Leitenberg szerint: „Ténylegesen a több robbanófejjel felszerelt amerikai tengeralattjárókon telepített Poseidonok... voltak Európában az első több robbanófejjel felszerelt rakéták (1970) és nem az SS-20-asok (1976).”

Ez az ismert szakember arról is meg van győződve, hogy: „A szovjet SS-20-as rakétákat az 1976-os megjelenésüktől kezdve célba vették a »Poseidon« rakéták robbanófejei.”²⁵

A fenti idézetek is azt bizonyítják, hogy a NATO-propaganda állításai nem bírják el a tárgyilagos vizsgálatot.

25. Wilhelm Bittorf: i. m. 51-53. old.

A közép-hatótávolságú rakéták technikai korszerűsítésével a Szovjetunió a legvégsőkig kívárt. Ezt a tényt még a realisan gondolkodó nyugati szakemberek is elismerik. Gregory Treverton, a londoni Hadászati Tanulmányok Nemzetközi Intézetének igazgatóhelyettese erről így vélekedett: „Az SS-20-as gyártásáról és telepítéséről szóló döntést az 1960-as évek végén, vagy az 1970-es évek elején kellett volna hozni, de semmi esetre sem az 1970-es évek közepén.”²⁶

A Der Spiegelben megjelent vélemény szerint: „Egyetlen nyugati szakember sem vitatja komolyan, hogy hasonló korszerűsítés, mint az SS-4-esekről és az SS-5-ösökről az SS-20-as-ra, Nyugaton már 10–15 évvel korábban végbement volna és ténylegesen végbe is ment: a távolsági rakétáknál a szilárd hajtóanyagú »Minutemannél« (1966-tól rendszerbe állítva); a tengeralattjárókon a szilárd hajtóanyagú »Polarisról« a többszörösen tökéletesített változatú »Poseidonra«, egészen a »Trident-1«-ig és a következő »Trident-2«-ig; a kisebb hatótávolságú szárazföldi rakétáknál a »Honest Johnról« a »Lancera«, a »Pershing-1«-ről a »Pershing-1A«-ra.”²⁷

Ezek után aligha vitatható a szovjet fegyveres erők vezérkara képviselőjének, Viktor Sztarodubov vezérőrnagynak, a Frankfurter Rundschau számára adott nyilatkozata: „Néhány éven belül a Szovjetunió védtelenül, kiszolgáltatva állt volna szemben a NATO-val, ha nem korszerűsítette volna közép-hatótávolságú atomfegyvereit. Eddigi rakétáink, az SS-4 és az SS-5 típusúak 20 évvel ezelőtt készültek, és mint ilyenek,

26. The Times. 1980. április 10.

27. Wilhelm Bittorf: i. m. 39. old.

mind kiépítési módjukat, mind anyagukat tekintve teljesen elavultak.”²⁸

Arra az állításra pedig, hogy a NATO 1979. decemberi rakétahatározatát azért hozták, mert a Szovjetunió hozzákezdett új, SS-20 típusú rakétái sorozatgyártásához, Sztarodubov vezérőrnagy azt a választ adta, hogy az SS-20-as rakéták csupán a szovjet közép-hatótávolságú fegyverek korszerűsített változatai. A NATO-államok a maguk részéről már hosszabb ideje folytatják közép-hatótávolságú nukleáris fegyvereik modernizálását. A britek például „Polaris-A3TK” rakétákkal cserélik le tengeralattjárókra telepített „Polaris-A3T” rakétáikat: az új rakéták egy helyett három robbanófejet hordoznak. Franciaország ugyancsak azon van, hogy atomfegyvereit korszerűsítse. Az új rakétákra szerelt többszörös robbanófejek egy helyett hét célt képesek ma már elérni. Ugyanakkor a francia atomfegyverek más sajátosságait is tovább javítják. Az amerikai „Forward-Based Systems” korszerűsítése ugyancsak hosszú évek óta folyik már.

Lényegében igazat ad Sztarodubov vezérőrnagynak Alfred Mechtersheimer, a nyugatnémet légierő volt alezredesének, a Max Planck kutatóintézet tudományos munkatársának értékelése: „Nem hiszem, hogy az SS-20 rakéták gyártása és rendszerbe állítása a fegyverkezési verseny új fordulóját indította volna el. A megelőző modellek ugyanis, az SS-4 és az SS-5 ugyancsak eurostratégiai fegyverek voltak, 20 esztendő alatt azonban elöregedtek. Ha a szovjetek az amerikai modernizálási szisztémát követték volna, akkor már a hetvenes években lecserélték volna ezeket a rakétákat. De mert a modernizálással valamilyen oknál fogva tovább vártak, most azt vetik a szemükre, hogy előreszaladtak a fegyverkezésben. Különös gondolatmenet”²⁹ – állapítja meg a nyugatnémet szakértő.

A NATO-propaganda érvei között főhelyen szerepelnek

28. Frankfurter Rundschau, 1981. október 1.

29. Népszabadság, 1981. március 27.

azok a megállapítások, hogy az SS-20 típusú rakéták az SS-4 és SS-5 típusúakkal szemben mozgékonyak, szilárd hajtóanyagúak, több robbanófejesek és nagyobb a találati pontosságuk. Ezek az érvek valóban igazak. Ennek ellenére egyáltalán nem jelentik azt, hogy ezzel a Szovjetunió technikailag lekörözte az Egyesült Államokat és szövetségeseit. Inkább arról van szó, hogy a Szovjetunió ezen a téren is behozta lemaradását. De nézzük meg kissé konkrétabban is az előbb említett kérdéseket.

A közép-hatótávolságú fegyvereknél a mozgékonyság követelménye 1976-ban, az SS-20-as rakéták telepítésének megkezdésekor általános érvényű volt. Ilyen volt a NATO hasonló fegyvereinek túlnyomó többsége is. Magától értetődő, hogy a Szovjetunió sem tehetett másként.

A szilárd hajtóanyag alkalmazása ugyancsak általános volt. Valamennyi NATO-rakéta abban az időben már ilyen volt. Sőt, ez a korszerűsítés kb. 10 évvel korábban végbement. Például az 1964-ben rendszeresített „Polaris” rakéták már szilárd hajtóanyaggal működtek.

De nem más a helyzet a robbanófejek esetében sem. Nyugati adatok alapján a Szovjetunió csak 1977-től kezdte meg az SS-20-as rakéták ellátását 3 nukleáris robbanófejjel. Az Egyesült Államok 1971-ben rendszerbe állított „Poseidon” rakétája azonban már akkor 10 robbanófejjel rendelkezett. Az új „Trident” rakéta is nyolc robbanófejjel van ellátva. A fentiek ellenére a Szovjetunió figyelembe vette, hogy az SS-20-as rakéták három robbanófejjel rendelkeznek. Ezért minden új SS-20-as rakéta beállításakor 1-2 darab SS-4, SS-5 típusú rakétát vont ki. Így alakult ki az a helyzet, hogy a Szovjetunió 1980-ban kevesebb közép-hatótávolságú rakétával rendelkezett, mint tíz évvel korábban, 1970-ben.

Találati pontosságban sem szárnyalta túl a Szovjetunió az SS-20-asokkal az Egyesült Államok hasonló rakétáit. Nyugati szakértők az SS-20-as rakéták találati pontosságát mintegy 4000 km-es hatótávolság esetén 400-500 méterben valószí-

nűsítik. Azonban hasonló a találati pontossága többek között a „Pershing-1A”, s a „Poseidon” rakétáknak is. Az 1980-ban beállított új „Trident” rakétáknál pedig már 100 m-es találati valószínűséget adtak meg. A „Pershing-2” rakéta találati pontossága – amerikai adatok szerint – 10–40 m lesz.

Így omlanak össze tehát a „szovjet előnyről” szóló állítások. Úgy látszik, hogy a NATO-országok szerint a Szovjetunió nem jogosult hasonló technikai szintű fegyverek birtoklására. Ha felzárkózik e téren is a NATO-hoz, akkor azt „veszélyes fenyegetés”-ként értékelik. Mindenesetre ez nagyon furcsa értelmezése az egyenlő biztonságnak.

SZÜKSÉG VOLT-E A NATO RAKÉTAHATÁROZATÁRA A TÁRGYALÁSOK ELŐMOZDÍTÁSA ÉRDEKÉBEN?

Ezt az állítást maga az élet cáfolta meg, méghozzá a döntés meghozatala előtt. A 2. fejezetben már vázoltuk azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállamának vezetése tett a probléma tárgyalásos rendezésére. Ezért olyat állítani, hogy a Szovjetuniót csak a rakétahatározattal lehet tárgyalásra készíteni, nem más, mint a dolgok visszájára fordítása és meghamisítása.

Egyébként is rengeteg veszélyt hordoz magában az Egyesült Államokban és más NATO-országokban elég gyakran hangoztatott jelszó: „Fegyverkezzünk, hogy leszerelhessünk.” A történelmi tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a már rendszerbe állított korszerű fegyverek leszerelése szinte sohasem történt meg, csak akkor, amikor ezek a fegyverek már elavultak és elveszítették jelentőségüket. Ezért minden új fegyverkezési döntés nehezíti a leszerelést és növeli a háború veszélyét.

*

A NATO propagandakampánya a rakétahatározat indoklására nem érthette el teljesen a célját, mert valótlán tényeken, állításokon alapult. A propagált állítások közül egy sem állja meg a helyét, nem bírja el az objektív vizsgálatot. A nyugat-európai országokban egyre növekszik a közvélemény felháborodása. Mindjobban kitűnik, hogy hazug és hamis érvekkel akarják megteveszteni a kevésbé tájékozott tömegeket.

A tárgyilagos vizsgálat egyre megalapozottabban és érzékletesebben bizonyítja, hogy a NATO-rakétahatározat egyáltalán nem „utófegyverkezés”, hanem valójában „előfegyverkezés”, amely a fegyverkezési versenyt új területen indítja el, és ezzel tovább növeli az európai népek feje felett lebegő veszélyt.

Francisco de Costa Gomes tábornok, Portugália volt államfője és vezérkari főnöke meghatározása szerint: „Ez a döntés egészen nyilvánvalóan ellentmond a SALT-II. tartalmának, a Helsinki Záróokmány szellemének, ütközik az ENSZ-nek a leszereléssel kapcsolatos határozataival és ajánlásaival, mindezekelőtt azonban aláássa azt a politikai bizalmat, amelynek meg kell lenni az államoknál, ha azok szerződéseket írnak alá.”¹⁰

Milyen új veszélyek forrása a NATO eurorakéta-döntése?

Kontinensünkön, ahol legnagyobb a katonai erő és a nukleáris fegyverek koncentrációja a világ más térségeihez viszonyítva, minden újabb fegyverkezési lépés nagy veszélyeket hordoz magában. Különösen vonatkozik ez a NATO eurorakéta-határozatára.

A HATÁROZAT MEGVALÓSÍTÁSA A FEGYVERKEZÉSI VERSENY ÚJ HULLÁMÁT INDÍTJA EL

A „Pershing-2” rakéták és a robotrepülőgépek egyáltalán nem a régebbi fegyverek technikailag fejlettebb utódai, hanem teljesen új minőséget, új fegyverfajtát jelentenek. Ezt nemcsak a szocialista országok szakemberei állapítják meg, hanem elismeri számos, a helyzetet reálisan szemlélő szakember is a nyugati országokban.

Miben rejlik tehát a „Pershing-2” rakéták és a robotrepülőgépek újszerűsége és veszélyessége? Nézzük meg ezt először a „Pershing-2” rakéták esetében. Ezek a rakéták 7 évvel később kerülnek telepítésre, mint az SS-20-as rakéták. Ez a tény már eleve feltételezi, hogy olyan előnyös tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyekre néhány évvel korábban még nem volt lehetőség. Az Egyesült Államok élt is ezzel a lehetőséggel.

A „Pershing-2” rakéták újszerűsége az alábbiakban foglalható össze:

- robbanófeje lokátorszemekkel és elektronikus számítógép által vezérelt célirányító rendszerrel van ellátva, s ez mintegy 30 m-es találati valószínűséget biztosít. Ez több mint 10-szer jobb, mint volt a „Pershing-1A” esetében (400 m);

- a röppályát képes korrigálni a betáplált cél adatainak megfelelően;

- felszerelik földbehatoló robbanófejjel is, amely 2200 km/óra sebességgel ütközhet a talajnak anélkül, hogy felrobbanna. Erre csak 12 m mélységben kerül sor.

Összességében a „Pershing-2” az első amerikai pontcél-atomfegyver, amely olyan feladatok megoldására lesz képes, amelyekre a föld felszínén robbanó és kisebb találati pontosságú rakéták eddig alkalmatlanok voltak.

Ezek a tulajdonságok azonban még nem elégítik ki a Pentagon stratégiát. Máris folyamatban van a rakéta további korszerűsítése. A „javított” változat hatótávolsága 1800 km-ről 2500 km-re növekedne. Tehát az NSZK területéről elérné Moszkvát.

Nem véletlenül állapítja meg a Der Spiegel az alábbiakat: „... a Pershing-2 az egyetlen nagyobb hatótávolságú pontcél-fegyver. Ez azt tudja, amit a NATO-szóvivők az SS-20-asokról csak állítanak. Fegyverzettechnikailag ugrást jelent előre, amelyet az 1A-ról a 2-re való számozás éppen úgy eltussol, mint az »utánfegyverkezés« terminológia.”³¹

Oskar Lafontaine fizikus, aki az NSZK-ban egyben Saarbrücken főpolgármestere és az SPD tartományi elnöke is, az alábbi megállapítást tette: „A Pershing-2 egy új fok a fegyverkezési versenyben... A Nyugat ezzel arra kényszeríti a Kéket, hogy olyan fegyvert fejlesszen ki, amely hasonló ké-

31. Wilhelm Bittorf: i. m. 61. old.

pességekkel rendelkezik, a fegyverkezési spirál tehát fordul egy fokozatot.”³²

Azt sem szabad ennél a kérdésnél figyelmen kívül hagyni, hogy a Pentagon vezetésének étvágya határtalan. Ha sikerül a tervezett 108 db „Pershing-2” rakétát az NSZK területén telepíteni, rövidesen számolni kell újabb kontingens Európába szállításával. Ezt a szándékot az Aviation Week az alábbiak szerint szellőztette: „Az eredeti 39 db-os, az 1982-es pénzügyi évre előírányzott »Pershing-2« beszerzési indítvány 126 darabra emelkedik 413,3 millió dollárért, plusz 10,1 millió dollár az első tartalékalkatrész-készletre az 1983-as pénzügyi évben. Az 1984-es pénzügyi évben a terv szerint 152 rakéta beszerzésére kerül sor. A program tervezett előírányzata 917 rakéta.”³³

A robotrepülőgép is új minőséget jelent a közép-hatótávolságú fegyverek kategóriájában. Bár ilyen fegyverek már voltak régebben is (V-1., V-2, »Mace«), azonban azok technikailag sokkal fejletlenebbek, s éppen ezért veszélytelenebbek is voltak. Erre a fegyverre az alábbiak a jellemzőek:

- nagy, mintegy 3000 km-es hatótávolság, s így képes csapást mérni a Szovjetunió európai területének nagy részére;
- a „Pershing-2” rakétához hasonló nagy találati pontosság, amelyeket a robotrepülőgép számítógépes irányítása, azaz beprogramozása tesz lehetővé;
- nagy manőverezőképesség, alacsony repülési magasság (víz felett 16 m, dombos vidék felett 50 m, hegyvidék felett 100 m), amely rendkívül megnehezíti a felderítést és megsemmisítést.

Ugyanúgy, mint a „Pershing-2” rakétánál, a robotrepülőgépnél is megkezdődtek a korszerűsítési munkálatok. 1983-ban még az eredeti eszközöket tervezik rendszerbe állítani. 1984-től azonban már a korszerűsített változat áll majd rendelkezésre.

32. Der Spiegel, 1981. évi 26. szám 20. old.

33. Wilhelm Bittorf: i. m. 92. old.

zésre. Ennél már nagyobb, mintegy 4000 km-es hatótávolsággal, 30 százalékkal kisebb repülési magassággal, valamint még nagyobb találati pontossággal kell számolni. Alkalmas lesz tehát pontcélok leküzdésére.

Itt sem lehet figyelmen kívül hagyni a Pentagon elképzeléseit. A teljes program ugyanis mintegy 11 000 db, földről, levegőből és tengerről indítható, túlnyomórészt nukleáris robbanófejjel felszerelt robotrepülőgép rendszerbe állítását irányozza elő. A Pentagon tervezői ezen belül a 90-es évek kezdetére a légierőnél 6000 db, a haditengerészetnél pedig 3000–4000 darab robotrepülőgépet akarnak rendszeresíteni.

A fentiek után nem igényel további indoklást az a tény, hogy az Egyesült Államok és a NATO vezetése az, amely a közép-hatótávolságú rakéták terén is mennyiségi és minőségi fölényre törekszik, s ezzel a fegyverkezési verseny újabb, még nagyobb veszélyekkel járó szakaszát indítja el. A Szovjetunió ismét – mint már olyan sokszor – a kihívott fél szerepébe kerül, így saját és szövetségesei biztonsága érdekében kénytelen lesz megtenni a szükséges lépéseket.

Nem kétséges, hogy az Egyesült Államok és a NATO vezetésének tervei ellenintézkedésekre késztetik a Szovjetuniót és a Varsói Szerződés többi tagállamait is. Ezért, ha megvalósul a NATO 1979. decemberi rakétahatározata, a fegyverkezési verseny elkerülhetetlenül újabb veszélyes területen indul be. A Varsói Szerződés tagállamai ugyanis nem engedhetik meg, hogy a gyengébb fél helyzetébe kerüljenek.

Gerd Bastian nyugalmazott nyugatnémet tábornok – párhuzamot vonva a szovjet rakéták 1962. évi kubai telepítése és az 1979. évi NATO-döntés között – reálisan állapítja meg: „Miképpen várhatjuk el manapság, hogy a Szovjetunió ne érezze ugyanolyan kihívásnak, amikor az Egyesült Államok határozza el létfontosságú szovjet területeket fenyegető közép-hatótávolságú atomfegyverek telepítését Nyugat-Európában? Talán Moszkvának könnyedén szemet kellene hunynia afelett, hogy az Egyesült Államok jelenleg fokozatosan olyan ütőké-

pesszére tesz szert, amellyel – az újonnan telepített nukleáris potenciál révén – hadászati jelentőségű pusztításokat vihet végbe a Szovjetunió nyugati részén, miközben a veszély felismerésének lehetősége és a csapás mérése közötti idő körülbelül egyötödére csökken? Ösztönözheti a telepítésről szóló NATO-döntés a Szovjetuniót bármilyen módon arra, hogy korlátozza saját fegyverzetét?”

A Varsói Szerződés országainak tehát elsősorban az 1–2 éven belül telepítésre tervezett új minőségű fegyverek elleni hatásvédelem eszközeit kell megteremteni. A robotrepülőgépek még kísérleti stádiumban voltak, amikor a nyugati sajtóban már olyan tudósítások jelentek meg, hogy a szovjet szakemberek már dolgoznak az elhárító fegyverek létrehozásán. A TU-126 bázisán olyan lokátorállomásokkal felszerelt felдерítő rendszert alakítanak ki, amellyel lehetővé válik a robotrepülőgépek időbeni észlelése, különösen a Szovjetunió nyugati, nagy kiterjedésű sík területei felett.

A robotrepülőgépek megsemmisítésére több lehetőség is van. Alkalmasak e feladatra a vadászipülőgépek fedélzeti fegyverei is.

De jelentek meg a nyugati sajtóban olyan közlemények is, hogy a Szovjetunió a robotrepülőgépek ellen új légvédelmi rendszert épít ki, amely az SA-10 jelzésű rakétán alapszik. „Az SA-10 azért veszélyes a robotrepülőgépre, mert műszaki színvonala rendkívül magas. Az SA-10 roppant veszélyessége lényegében abban áll, hogy másodperceken belül képes felgyorsulni a hangsebesség ötszörösére. Ez a gyorsaság lehetővé teszi, hogy elérje és megsemmisítse a hangsebességnél lassabban repülő robotrepülőgépeket, annak ellenére, hogy ezek alacsonyan repülnek és a földi lokátorállomások csak rövid ideig észlelik azokat”³⁴ – írja az International Herald Tribune.

34. International Herald Tribune, 1978. február 18–19.

A Der Spiegel pedig arról tudósít, hogy az SA-10 rakétának olyan kereső, célkövető lokátora van, amellyel olyan kis felületű tárgyakat is, mint a robotrepülőgép, követni tud.³⁵

NOVEKSZIK A HÁBORÚS VESZÉLY KONTINENSÜNKÖN

A NATO 1979. decemberi döntésének meghozatala után a Varsói Szerződés országainak politikai vezetői és katonai szakemberei sok oldalról megvizsgálták azt a kérdést, hogy a határozat megvalósítása után hogyan növekszik a háborús veszély kontinensünkön. De foglalkozott e problémával számos, a kérdést reálisan megközelítő nyugati politikus és katonai szakértő is. A vizsgálat eredményeként egyértelműen az a vélemény alakult ki, hogy a csaknem 600 db új amerikai közép-hatótávolságú fegyver tervezett telepítése jelentősen meg-noveli a háború kirobbantásának veszélyét Európában.

A háborús veszély növekedése az alábbiakból adódik:

a) Az Egyesült Államok vezetését az 572 db közép-hatótávolságú fegyver nyugat-európai telepítése arra orientálja, hogy komolyan fontolóra vegye a korlátozott atomháború lehetőségét. Ez az újonnan létrehozandó pusztító kapacitás ugyanis azt az illúziót keltheti a realitásokkal nem számoló amerikai vezetők fejében, hogy egy ilyen háború megvívható, Európára korlátozható és meg is nyerhető. Különösen szembeötlőek voltak Reagan elnök és Weinberger hadügyminiszter ilyen irányú fejtegetései.

b) Az új amerikai közép-hatótávolságú fegyverek a Szovjetunió vonatkozásában hadászati fegyvereknek tekinthetők. Arra szánják őket, hogy „megelőző” csapást mérjenek a szovjet interkontinentális rakétákra és más létfontosságú hadászati objektumokra a Szovjetunió európai területén. Ezzel az Egye-

35. Der Spiegel, 1980. évi 48. szám 151. old.

sült Államok képes lenne a hadászati helyzet lényeges megváltoztatására anélkül, hogy alkalmazná a SALT-II. megállapodásban szereplő hadászati eszközeit. Egyes nyugati katonai szakemberek számvetése szerint a telepítésre kerülő „Pershing-2” rakéták és robotrepülőgépek száma és hatóereje elegendő lenne arra, hogy azzal az összes szovjet katonai potenciál 60 százalékát megsemmisítsék!

c) Az új amerikai eszközök elsősorban első nukleáris csapás mérésére alkalmasak. Helmut Schmidt erről már 1961-ben így vélekedett: „Mindenki tudja, hogy valamennyi Európába telepített közepes hatótávolságú rakéta csak első csapásra alkalmas, a második csapásra azonban semmiképpen sem.”

Olyan körülmények között, amikor az Egyesült Államok és a NATO katonai doktrínája hivatalosan is tartalmazza az első nukleáris csapás mérésének lehetőségét és szükségességét, az újonnan telepítendő csaknem 600 új közép-hatótávolságú fegyver létéből beláthatatlan veszélyek származhatnak.

Jellemző, hogy az Egyesült Államok és a NATO vezetése nem követte e téren sem a Szovjetunió példáját, nevezetesen azt, hogy a szovjet vezetés 1982. június 15-én az ENSZ-kögyűlés leszerelési ülésszakán kötelezettséget vállalt arra, hogy nem alkalmaz elsőként nukleáris fegyvert. Ez arról tanúskodik, hogy a NATO vezetői számításaikat a nukleáris fegyver elsőkénti alkalmazására építik.

d) A háborús veszély növekedését nemcsak a közép-hatótávolságú fegyverek számának növekedése okozza, hanem minőségi jellemzőik is. Az interkontinentális rakétáknak 20-25 percre volt szükségük a cél eléréséhez. Ez az időtartam még lehetővé tett volna bizonyos „módosításokat”, ha az indításra technikai hiba vagy tévedés miatt került volna sor. A „Pershing-2” rakétának azonban csak 5-6 – más számítások szerint 12-14 – percre lesz szüksége ahhoz, hogy az NSZK területéről elérje a Szovjetunióban kijelölt célokat. Ez az idő kevés bármilyen beavatkozás vagy módosítás eszközzésére.

A robotrepülőgépek esetében pedig rendkívül nehéz annak

ellenőrzése, hogy milyen a hatótávolság, és a töltet hagyományos, vegyi vagy nukleáris-e.

Mindezek együttesen azt jelentik, hogy az európai országok népeit új és megnövekedett veszélyek fenyegetik.

NEGATÍVAN HAT KI A LESZERELÉSI TÁRGYALÁSOKRA

Számos nyugati politikus és katonai szakember is kifejezésre juttatta azt a véleményét, hogy a NATO eurorakéta-döntésének egyik célja éppen a néhány hónappal korábban aláírt SALT-II. megállapodás megkerülése, kijátszása volt. Ennek a meggyőződésnek a valóságához nem férhet kétség. Az ilyen manőverek azonban rendkívüli módon csökkentik mindenfajta leszerelési, csökkentési és korlátozási megállapodás hitelét.

Az ilyen erkölcsi károkon kívül azonban a NATO eurorakéta-döntésének konkrét, kézzelfogható negatívumai is vannak. A döntés időpontjában már 6 éve folytak tárgyalások a közép-európai fegyveres erők és a fegyverzet kölcsönös csökkentéséről. A felek álláspontjában már bizonyos közeledés is tapasztalható volt, amelyek előrevetítették a további haladás lehetőségét. Mindezzel mit sem törődve, az Egyesült Államok és a NATO-vezetés kiereszkolta a rakéták telepítésére vonatkozó döntést.

A helyzet groteszkségét mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy az eurorakéták többségét éppen abban a térségben tervezik elhelyezni, amelyre a haderőcsökkentési tárgyalások vonatkoznak. Nevezetesen az NSZK-ban, Hollandiában és Belgiumban.

A NATO eurorakéta-határozata tehát teljesen ellentétes a bécsi tárgyalások céljával és szellemével. A minimálisra csökkentette a kölcsönös bizalom fokát, amely pedig az ilyen tárgyalás folytatásához elengedhetetlenül szükséges. Nyilvánvaló-

vá tette, hogy a NATO-országok – fogadkozásuk ellenére – nem csökkenteni akarnak, hanem fegyveres erőik és fegyverzetük növelésére készülnek, s a tárgyalások folytatása csupán céljaik leplezését szolgálja. Ugyanakkor semmissé tette a bécsi tárgyalásokon eddig elért kezdeti eredmények jelentős részét. Így rövidesen sor került a NATO-országok 1975. decemberi javaslatának visszavonására, amely szerint mintegy 1000 db atomrobbanófejet és 90 db hordozóeszközt („Pershing-1”-et és F-4 repülőgépet) vonnának ki Közép-Európából. Ugyanis túlságosan átlátszó és kétszínű magatartás lett volna, ha Bécsben az atomfegyverek csökkentését javasolják, miközben Brüsszelben éppen azok növeléséről hoznak döntést.

Ezek után érthető, hogy Andrej Gromiko, a Szovjetunió külügyminisztere miért jelentette ki 1979. november 24-i bonni sajtóértekezletén: „Ha a NATO-országok megvalósítják terveiket a rakéta-atomfegyverek új típusainak elhelyezésére, bonyolulttá, sokkal bonyolulttabbá válik a siker elérésének lehetősége a bécsi tárgyalásokon.”

*

A NATO eurorakéta-határozata kétségkívül a fegyverkezési hullám új szakaszát indítja el, mivel mennyiségi és minőségi fölényhez juttatná az Atlanti Szövetséget a Varsói Szerződéssel szemben, a közép-hatótávolságú fegyverek kategóriájában. Ezt nemcsak a szocialista országok vezetői állítják, hanem elismeri számos, a realitások talaján álló nyugati politikus és szakember is.

A határozat megvalósítása nem egy folyamat befejezését jelentené, hanem sokkal inkább egy jóval nagyobb méretű fegyverkezés álcázott és rejtett előkészítését. Az 1979. decemberi NATO-határozat ennek csupán az első ütemét jelentené.

Vitathatatlan, hogy az eurorakéták telepítésére hozott döntés az amerikai hadászati nézetek változásának következménye. Az európai korlátozott atomháború egyre gyakrabban hangoz-

tatott amerikai koncepciójának erősödése, s az első nukleáris csapásmérés anyagi-technikai feltételeinek megteremtése volt elsősorban az, amely az Egyesült Államok vezetését katonailag a döntés kikényszerítésére sarkallta.

A „Pershing-2” rakéták és a robotrepülőgépek nyugat-európai telepítése lehetőséget biztosítana az USA számára a szovjet hadászati eszközök és hadászati célpontok elleni támadásra. Az SS-20-as rakéták viszont nem képesek hasonló feladatok megoldására az Egyesült Államok területén.

A határozat megvalósítása illuzórikussá teszi a további tárgyalásokat az Európában felhalmozott és már eddig is túl veszélyes katonai potenciál kölcsönös és igazságos csökkentéséről. Semmi sem indokolja azt a nyugati jelszót: „fegyverkezünk, hogy csökkenthessünk”.

Az eurorakéta-határozat hatása a NATO-ra

Az eurorakéta-határozat elfogadtatásakor lejátszódott és az utána kibontakozó események azt mutatják, hogy nem minden úgy alakult és alakul továbbra sem, ahogyan azt az USA és a NATO vezető körei elképzelték.

GYENGITETTE A NATO EGYSÉGÉT

A megtévesztő és manipulált adatok tömegének felhasználása, az USA és a NATO vezetése által kifejtett rendkívül nagy nyomás ellenére sem sikerült egyhangú döntést elérni. A szavazásnál kiderült, hogy a telepítésben érintett öt ország közül csak kettő (Nagy-Britannia és Olaszország) az, amely feltétel nélkül fogadta el a határozatot. A legérintettebb ország, az NSZK csak meghatározott feltételek mellett járult hozzá annak elfogadásához. Hollandia ugyan nem utasította el a határozat reá vonatkozó részét, azonban a számtalan sürgetés ellenére 1983-ig sem foglalt az ügyben határozottan állást. Belgium álláspontja pedig az, hogy elfogadják ugyan a rakéták telepítését, de a szovjet-amerikai tárgyalások kimenetelétől függően csak abban az esetben, ha nem sikerül a feleknek megállapodásra jutni.

Ez a példa is szemlélteti, hogy az USA és a NATO vezetése egyáltalán nem veszi figyelembe a kisebb tagállamok jogos észrevételeit, azok biztonsági érdekeit. A döntést kicsikarják, még

a tagállamok akarata ellenére is. Ezzel maguk bizonyítják, hogy a NATO közel sem olyan „demokratikus” szervezet, mint ahogyan azt a tagországok és a világ közvéleménye előtt szeretnék feltüntetni. Megállapítható tehát, hogy ezzel az aktuussal törés állt be a NATO határozathozatali rendjében. Lemondtak az addig alkalmazott konszenzus elvéről és a döntést többségi határozattal hozták meg.

A telepítésben érintett NATO-országok népei nem nagy örömmel fogadták a kikényszerített döntést. Ez a határozat ugyanis tipikus példája annak, amikor egy fegyverkezési döntés nem erősíti, hanem gyengíti a befogadó országok biztonságát. A háború kérlelhetetlen törvénye ugyanis, hogy az abban részt vevő felek először a számukra legveszélyesebb fegyvereket igyckeznek kikapcsolni a másik oldalon. Ezek pedig nem mások, mint a rakéta-nukleáris eszközök. Ez természetesen azt eredményezi, hogy rendkívül megnövekszik a befogadó országok lakosságának veszélyeztetettsége.

Az eurorakéta-határozat növelte a NATO-országok polarizációját. Amíg ugyanis a tagországok nagyobb részének a veszélyeztetettsége a határozat elfogadásával is változatlan maradt, addig a telepítésben érintett országoké rendkívüli módon megnövekedett azáltal, hogy ezek az eszközök mágnesként vonzzák majd az ellefél csapásait. Joggal állapítja meg a Der Spiegel egyik cikke: „A határozat szerint idetelepítendő atomfegyverek jobban veszélyeztetik a Szövetségi Köztársaságot, mint amilyen védelmet nyújtanak neki.”³⁶

Másrészről viszont növekedett a befogadó országok sorsának, létének függősége az Egyesült Államoktól, amely az eurorakétákat birtokolni fogja. Az e rakéták alkalmazásáról szóló döntést is az Egyesült Államokban hozzák meg adott esetben, mégpedig a befogadó országok kormányának megkérdezése nélkül. Sőt, még abban az esetben is elrendelnék alkalmazását, ha ez ellen a befogadó ország kormánya tiltakozna. Ezen

36. Der Spiegel, 1981. évi 28. szám 31. old.

országok kormányai ugyanis nem rendelkeznek semmilyen vétójoggal a területükön tárolt atomfegyverek alkalmazása tekintetében. Sorsukról, létükről, fennmaradásukról tehát teljes egészében az amerikai vezetés dönt azzal, hogy kiteszi őket a megsemmisítő válaszcsapás veszélyének. Ezzel kapcsolatban a Der Spiegel idéz is egy figyelemre méltó megállapítást: „Az európaiak egy halálos versengésbe bonyolódnak, amely felett nincs ellenőrzésük, és amelyből semmiféle menekülési mód nincsen számukra.”³⁷

A fenti veszélyt felismerve Hans Apel nyugatnémet hadügyminiszter felvetette valamiféle vétójog, beleszólási jog szükségességét az NSZK területén elhelyezendő közép-hatótávolságú rakéták alkalmazásával kapcsolatban. Hasonló gondok voltak az olasz vezetésnél is. Harold Brown, az USA akkori hadügyminisztere ezt a kívánságot azonban azzal hárította el, hogy a vétójog csak akkor lenne elképzelhető, ha az európai szövetségek az eurorakéták gyártási és telepítési költségeinek legalább a felét magukra vállalnák.

Valójában sem a Carter-kormány, sem a Reagan-kormány egyáltalán nem volt és nem is lesz kész egyetlen pillanatra sem arra, hogy bármilyen módon is korlátozni hagyja döntési jogát az eurorakéták alkalmazásáról. Washington még az esetben is elhárítaná az ilyen kívánságot, ha az európai szövetségesek a teljes költséget – amelynek előirányzata 1981 nyarán 14 milliárd márkára rúgott – magukra vállalnák. Egy ilyen jog ugyanis valószínűtlenné tenné, hogy az eurorakétákat az USA vezetése a Szovjetunióra és a Varsói Szerződés többi tagországa mérendő első csapásra használja fel. Márpedig az Egyesült Államok elsősorban ilyen szándékkal csikarta ki a fegyverek telepítésére vonatkozó döntést.

37. Der Spiegel, 1981. évi 30. szám 125. old.

ERŐSÖDÖTT A FEGYVERKEZÉS
ELLENI TÖMEGMOZGALOM
A NYUGATI ORSZÁGOKBAN

1981 őszén Nyugat-Európában százezrek és milliók mozdultak meg, hogy tiltakozzanak a rájuk kényszerített fegyverkezés, de elsősorban is az amerikai közép-hatótávolságú fegyverek tervezett telepítése ellen. Ilyen méretű tömegdemonstrációra már évtizedek óta nem volt példa a nyugati országokban, ahol a lakosság veszélyérzete az utóbbi időben rendkívüli módon megnövekedett.

Amíg tehát az 1979. decemberi határozat akkoriban nem váltott ki hangos tiltakozást, addig 1981 őszére jelentősen megváltozott a nyugati közvélemény magatartása. Időközben ugyanis az amerikai kormány részéről olyan lépések történtek, amelyek szenvedélyes reagálásra készítették Nyugat-Európa lakosságát:

- az Egyesült Államok kormánya elzárkózott a SALT-II. megállapodás ratifikálásától, s vonakodott a SALT-tárgyalás újratekedésétől;

- döntés született a hadászati támadófegyverek csaknem valamennyi összetevőjének korszerűsítéséről;

- az Egyesült Államok hibájából késlekedett a közepes hatótávolságú fegyverekről szóló genfi tárgyalás megkezdése;

- Reagan elnök elrendelte a neutronfegyver gyártását.

Ezekkel az intézkedésekkel egyidőben Reagan elnök, Haig külügy- és Weinberger hadügyminiszter szinte egymással versengve szónokoltak a „korlátozott nukleáris háborúról”, a „figyelmeztető nukleáris csapásról”. Haig akkori külügyminiszter ezeken kívül még annak a véleményének is hangot adott, hogy: „Vannak fontosabb dolgok, mint a béke.”

A rakétatelepítésben érintett országok közvéleményének egyáltalán nem tetszett az a megoldás sem, hogy az illetékes kormányoknak nincs semmiféle beleszólási joga a területükön

állomásoztatott amerikai rakéták alkalmazásába. Így teljesen ki lennének szolgáltatva az amerikai elnök döntésének.

De felborzolták a nyugat-európaiak idegzetét az olyan tudósítások is, amelyek az amerikai atomfegyvereknél bekövetkezett balesetokról adtak számot. 1981 májusában vált ismertté, hogy 1945 óta az Egyesült Államok nukleáris eszközeinél 32 súlyos baleset történt, amelyek közül egyesek akár nukleáris világkatasztrófához is vezethettek volna. Ezek közül a legismertebbek: atombombázó repülőgép lezuhanása 1965-ben; atom-tengeralattjáró elsüllyedése 1968-ban, Titán-rakéta üzemanyagtartályának robbanása 1978-ban és 1980-ban. Ezeknél a baleseteknél az USA hadügyminisztériumának adatai szerint is 56 halálos áldozat volt.³⁸

Nézzünk meg néhány kapcsolódó állásfoglalást ismert nyugati közéleti személyiségektől. Paul Warnke, az Egyesült Államok volt küldöttségvezetője a SALT-tárgyalásokon, az alábbiakat mondta: „Ha európai volnék, tiltakoznék az ellen, hogy országomba még több atomfegyvert telepítsenek.”³⁹

Willy Brandt szerint: „Az amerikai politikáról természetesen az amerikaiak döntenek, de senki sem adott az amerikaiaknak megbízólevelet, hogy egyedül döntsenek Európáról.”⁴⁰ Niemöller lelkipásztor, az egyházak világtanácsának volt elnöke, neves békeharcos szerint a nyugat-európai béke-mozgalom azért éledt fel és erősödött meg, hogy: „... az Egyesült Államok ne kezelhesse Nyugat-Európát egyszerűen gyarmataként, amelynek sorsáról egy távoli fővárosban döntenek.”

Jellemzőek Mark MacGuigan kanadai külügyminiszter megállapításai: „Hatékony elrettentő képességünk fenntartása fontosabb, mint bármikor volt, de országaink lakosságának széles rétegei, különösen a fiatalok, nem hisznek az elrettentési

38. Die Presse, 1981. május 19.

39. Népszabadság, 1981. szeptember 22.

40. Ugyanott, 1981. július 12.

koncepcióban. Ami még rosszabb, sokan közülük nem hisznek abban, hogy a NATO a béke fonalát szövi. Tény, hogy egyre többen gondolják, ilyen vagy olyan okból, hogy a nukleáris háború kockázata túlságosan nagy lesz, ha a szövetség megvalósítja a hadszíntéri nukleáris erőinek korszerűsítését célzó döntését. Országainkban hevesen elítélő hangokat hallunk a NATO nukleáris védelméről. Tömegeket látunk az utcákon, amelyek elítélik az 1979. decemberi döntésünknek a hadszíntéri nukleáris erők korszerűsítésére vonatkozó elemét. A NATO-tól azt követelik, hogy hagyjon fel a korszerűsítési terveivel, akár elfogadja a Szovjetunió a maga nukleáris erőinek megfelelő csökkentését vagy sem.”⁴¹

A *The Economist* című angol folyóirat megállapítása szerint: „A legfrissebb közvélemény-kutatások arról tanúskodnak, hogy az utolsó 18 hónapban figyelemre méltó változás ment végbe az európai közvéleményben. Abban az öt országban, amelyben a NATO a robotrepülőgépek és a „Pershingek” felállítását tervezi, az emberek mind nagyobb számban ellenzik a rakétákat, vagy legalábbis kételkednek abban, hogy valóban szükség van rájuk.”⁴²

A *Time* című amerikai hetilap pedig a nyugat-európai tiltakozó tömegekről az alábbiak szerint vélekedett: „A mozgalom befolyásos politikai erővé vált Nagy-Britanniában, az NSZK-ban, Olaszországban, Belgiumban és Hollandiában. Kialakulását pedig tagadhatatlanul az 1979-es NATO-döntés, az amerikai atomrakéták 1983-ra tervezett nyugat-európai telepítésének bejelentése idézte elő. A mozgalom résztvevőit elősorban az ösztönzi cselekvésre, hogy Nyugat-Európa lakossága egyre jobban fél: elveszítheti ellenőrzését saját sorsa, jövője irányítása felett.”⁴³

41. Magyarország, 1981. évi 51-52. szám 7. old.

42. *The Economist*, 1981. október 31.

43. Népszabadság, 1982. január 24. 2. old.

A tiltakozás vihara nem egyforma erővel tört ki az érintett NATO-országokban. Ennek oka abban keresendő, hogy nem egyformán tudatosult a veszélyeztetettség érzése az egyes országokban, s nem volt azonos helyzetben a békemozgalom sem. Az azonban szembeötlő volt, hogy a tiltakozás hulláma a Német Szövetségi Köztársaságban volt a legerősebb.

A *Német Szövetségi Köztársaságban* nemcsak a közvéleményben okozott nagy felzúdulást a NATO rakétahatározata, hanem magában a kormánykoalíciót képező párttokban is. Ezt elősegítette, hogy neves közéleti személyiségek, politikai-társadalmi szervezetek fordultak szembe a NATO-határozattal. Ez a szembefordulás nem volt véletlen és alaptalan. A Német Szövetségi Köztársaság ugyanis már a NATO-határozat elfogadása előtt is a föld nukleáris fegyverekkel legjobban meg-tűzdelt, s egyben legveszélyeztetettebb országa volt.

A Stern magazin 1981. február 19-i száma nagy vihart felkavaró cikkben ismertette, hogy az NSZK-ban 118 helységben tárolnak atomfegyvereket, amelyek száma 6000–10 000 között van. A tekintélyes stockholmi Békekutató Intézet, a SIPRI az atomtöltetek számát összesen 10 000-re becsüli. Bonnban azonban nem hivatalosan csak 5000-ről beszélnek. Ebből adandó alkalommal 2500 db áll majd a Bundeswehr rendelkezésére. Oskar Lafontaine, az SPD Saar-vidéki tartományi elnöke szerint is: „Mivel a Német Szövetségi Köztársaság területén 6000 atom-robbanótöltetet tárolnak, országunk a világ atomfegyverekkel leginkább fertőzött területe.”⁴⁴

Hasonlóképpen volt kénytelen érvelni Helmut Schmidt kan-cellár is 1982. januári washingtoni látogatása alkalmából. Schmidt sajnálkozását fejezte ki, amiért a kimunkált SALT-II. megállapodást nem léptették életbe, és a nyugat-németországi

44. Frankfurter Rundschau, 1981. október 2.

békemozgalomról szólva kijelentette: „Képzeljének el egy olyan helyzetet, amelyben egy európai kormányzat ötezer atomrakétát helyez el Oregon államban, majd tervet dolgoz ki több száz további olyan rakéta elhelyezésére, amely képes elérni a Szovjetuniót, s ezzel Oregont teszi a szovjet rakéták elsődleges célpontjává... Az NSZK körülbelül akkora, mint Oregon, de ott nem hárommillió ember él, hanem több mint hatvanmillió.” Hozzátette: a nyugat-európai békedemonstrációk erejét fokozták „azok a zavaros amerikai nyilatkozatok, amelyek szerint nem egy háború utáni, hanem egy háború előtti világban élünk”.

A Die Weltwoche 1981. szeptember 23-i száma a nyugat-német közvéleményt foglalkoztató gondokat a következőképpen összegezte: „Érthető, hogy a harmadik világháborútól való irtózás, a fegyverkezési verseny örületétől való félclem. és a félelem attól, hogy a fegyverkezési verseny kiválthatja a nagy robbanást, a nyugatnémetek gondolkodásában uralkodó szerepet játszik. A nyugatnémetek még mindig »a fronton« vannak; a Német Szövetségi Köztársaság egy új apokalipszis első és legfőbb színtere lenne, és ez az újabb apokalipszis még félelmetesebb lenne, mint az, amelyet Németország nem egészen fél évszázaddal ezelőtt provokált és elszenvedett. Kevésbé érthető, hogy a fegyverkezési versenyért mind egyértelműbben az Egyesült Államokat teszik felelőssé.”

A Le Monde 1981. október 20-i száma pedig az NSZK-ban kibontakozó békedemonstrációt az alábbiak szerint értékelte: „Ahhoz, hogy a mozgalom önmaga tudatára ébredjen és a lakosság egyre szélesebb rétegeit felölelje, elegendő volt a hangnem változása Washingtonban. A szövetségi köztársaság késve ébredt rá, hogy az európai közép-hatótávolságú rakéták lehetővé tennék, hogy az Egyesült Államok megsemmisítse a szovjet célpontokat anélkül, hogy a visszavágást saját területén kockáztatná. Az amerikai szövetséges a megmentőből hirtelen átvedlett azzá, aki által a szerencsétlenség bekövetkezhet.”

Apel nyugatnémet hadügyminiszter a fentiek ellenére igye-

kezett a közvéleményt megnyugtatóni 1981 augusztusában tett kijelentésével: „... a Német Szövetségi Köztársaságban már tárolnak néhány ezer nukleáris robbanófejet. Ehhez – legalábbis a számokat és a robbanóerőt tekintve – semmi új nem jön hozzá. Mert ha valami újat hoznak, akkor a régít ugyanolyan mennyiségben elszállítják. A nálunk tárolt nukleáris potenciált tehát nem növeljük.”⁴⁵ Ez azonban semmit sem használt. Nem volt ugyanis nehéz kiszámolni, hogy a telepítendő új rakéták 36 százaléka a Német Szövetségi Köztársaság területére esik.

Rudolf Augstein neves nyugatnémet szakíró már előzőleg Apellel ellentétes következtetést vont le a Der Spiegel hasábjain: »Így tehát az utánfegyverkezés«-re három megállapítást tehetünk:

1. A még több atomfegyver nem a békét teszi még biztosabbá, hanem a háborút valószínűbbé.
2. A jövőben egyes NATO-országok veszélyeztetettsége jobban megnövekedne, mint más szövetségeseké a NATO-n belül.
3. A nyugati világ legveszélyesebb területe a Német Szövetségi Köztársaság lenne.”⁴⁶

A nyugatnémet közvélemény tiltakozása több formában nyilvánult meg. Éles kritikák hangzottak el magával Schmidt kancellárral szemben is. Heinz Hansen szociáldemokrata képviselő nyíltan támadta a kormányfőt és a kormányt is, hogy a „leszerelés kérdésében titkos diplomáciát folytat saját népével szemben”. A szociáldemokrata képviselő arra utalt, hogy noha a kancellár tisztában van azzal, hogy a közép-hatótávolságú rakéták terén megközelítő egyensúly áll fenn a Szovjetunió és a NATO között, mégis erőlteti az amerikai rakéta-program végrehajtását. Ezek után nem csodálni való, hogy Hansent rövidesen kizárták az SPD-ből. Hasonlóképpen el-

45. Der Spiegel, 1981. évi 29. szám 41. old.

46. Ugyanott, 1981. évi 22. szám 32. old.

marasztalta Schmidt kancellárt Alfred Mechttersheimer CSU politikus is, aki kijelentette: „Fontosabb az, hogy Schmidt még ma is kitart az utánfegyverkezés mellett, bár neki ismer-ni kell az abból a Szövetségi Köztársaságra eső háborús koc-kázatot. Csak azt állapíthatom meg, hogy a kancellár olyan politikát folytat, amelyet ő a meglevő szakértelmével egyál-talán nem tehetne.” A kancellár tudja, hogy Németországban van „a világ legnagyobb nukleáris sűrűsége és azt is tudja, hogy ez mennyire veszélyes...”⁴⁷

Huszonöt nyugatnémet szociáldemokrata politikus és tudós 1981 júniusában felhívással fordult a bonni kormányhoz, amelyben a NATO 1979. decemberi határozatának visszavo-nását követelték. A dokumentumot olyan neves személyisé-gek is aláírták, mint Erhard Eppler, az SPD elnökségének tagja, Oscar Lafontaine, a Saar-vidék tartományi pártszerve-zetének elnöke, Willy Pietschky, az ifjúsocialisták elnöke stb.

Az Egyesült Államok 1981. november végéig nem kezdte meg a tárgyalásokat a Szovjetunióval a közép-hatótávolságú rakétákról sem, annak ellenére, hogy azt a Szovjetunió veze-tése több esetben kezdeményezte. Így a nyugatnémet közvé-leményben jogosan alakult ki olyan vélemény, hogy az ameri-kai kormány csak az úgynevezett kettős határozat első részé-re – az eurorakéták telepítésére – fordít nagy gondot, a ha-tározat második részét pedig – a tárgyalások megkezdését a Szovjetunióval – teljesen elhanyagolja, figyelmen kívül hagy-ja. Másrészt a szociáldemokrata párt tagsága és a közvéle-mény félrevezetve, becsapva érzi magát azért is, mert a SALT-II. megállapodás ratifikálására kimondottan az Egye-sült Államok hibájából nem került sor. A fentiek miatt az SPD számos tartományi, körzeti, városi vezetősége, a párt if-júsági szervezete, a szakszervezeti ifjúság szembehelyezkedett a NATO eurorakéta-határozatával, követelve annak felülvizs-gálatát. Ezt az egyre növekvő folyamatot Schmidt kancellár

47. Stern, 1981. március 26. 227. old.

csak úgy tudta megállítani, hogy drámai módon visszalépéssel fenyegetőzött. Azonban az SPD belső egysége továbbra sem állt helyre, sőt fennállt a szakadás veszélye is. Nem kis része volt ennek a szociál-liberális koalíció felbomlásában, a szociáldemokraták ellenzékbe szorulásában.

De nemcsak az SPD vezetésének számos közismert tagja követelte – az amerikai ígérek megszegése miatt – az eurorakéta-határozat felülvizsgálatát, hanem egyes FDP politikusok is. 1981 júliusában az FDP elnökségének egyik tagja, William Born követelte a NATO-határozat visszavonását, kihangsúlyozva, hogy a Német Szövetségi Köztársaság nem az Egyesült Államok „atomgyarmata”.

Nyugatnémet értelmiségiek, politikusok és papok, valamint munkások és volt tábornokok egy csoportja 1980. november 17-én egy dokumentumot bocsátottak ki, az úgynevezett Krefeldi Felhívást. Ebben felszólították a nyugat-európai kormányokat, hogy akadályozzák meg az újabb rakéták telepítését, s hassanak oda, hogy tárgyalások révén megállapodás szülessen Európa atomfegyvermentes övezetté változtatásáról. Jól érzékelteti a nyugatnémet közvélemény hozzáállását, hogy 1982 végéig 3,5 millió állampolgár írta alá a felhívást.

1981. október 12-én pedig sor került az utóbbi évtizedek legnagyobb demonstrációjára Bonnban, amelyen több mint 300 ezren vettek részt, s amely a NATO rakétahatározata elleni tiltakozás jegyében folyt le.

A Német Szövetségi Köztársaságban lefolytatott közvéleménykutatási adatok némileg ellentmondásosak. Egy 1981 májusi felmérés szerint 33 százalék ellenezte, hogy a NATO-döntés értelmében újabb amerikai rakéták állomásozzanak német földön. A húsz éven aluliaknak azonban már 70 százaléka ellenezte az új rakétákat. Más források viszont jóval nagyobb ellenzékéről adnak számot. A Der Spiegel szerint az amerikaiak megbízták az USICA hírügynökséget egy felmérés végrehajtására. Az eredmény azonban számukra annyira elriasztó volt, hogy nem hozták nyilvánosságra. Eszerint az

NSZK állampolgárainak kétharmada (66 százaléka) elutasítja, hogy új közép-hatótávolságú fegyvereket telepítsenek Nyugat-Németországba. E kétharmados többség közül 26 százalék nem akar további atomrakétákat, ameddig fegyverzetellenőrző tárgyalásokat lehet folytatni a Szovjetunióval. A megkérdezettek 40 százaléka mellett foglalt állást, hogy még akkor sem kell „Pershing-2”-es rakétákat vagy robotrepülőgépeket rendszerbe állítani, ha a tárgyalások meghiúsulnának.⁴⁸

Nagy-Britanniában kevésbé élesen vetődött fel az eurorakéták ügye, mivel az angol kormány egyértelműen támogatja a határozatot, bár az alsóházban 90 képviselő követelte a NATO-döntés megváltoztatását. A brit Munkáspárt vezetése, Michael Foot is élesen elítélte a NATO-nak és a konzervatív kormánynak azt a tervét, hogy robotrepülőgépeket telepítenek a szigetországba. Ez előreveti annak lehetőségét, hogy amennyiben a következő választásokon a Munkáspárt jutna kormányra, meggátolhatná a határozat végrehajtását.

A NATO rakétahatározatában előírányzott mennyiségnek mintegy 28 százalékát telepítenék Nagy-Britanniában. Ez jogos aggodalmat váltott ki a lakosságnál. A Daily Telegraph vezércikke is megállapította: „A robotrepülőgépek jelenléte brit földön és az a tény, hogy Anglia az Észak-Amerikából az európai frontra érkező NATO csapat- és hadianyag-erősítés fő háttértámaszpontja, azt valószínűsíti, hogy Nagy-Britannia könnyen az első számú célpont lehet.”⁴⁹

Egy 1981 áprilisában végzett közvélemény-kutatás adatai szerint az angolok 50 százaléka ellenezte az új robotrepülőgépek telepítését, és csak 41 százalék helyeselte.⁵⁰

Olaszországban a kormány szintén támogatja az eurorakéta-programot. Az Olasz Kommunista Párt azonban ellenzi az új

48. Der Spiegel, 1981. évi 33. szám.

49. Labour Monthly, 1980. augusztus.

50. The Economist, 1981. október 31.

amerikai támaszpontok létesítését. A L'Unità szerint a kormány ezzel nukleáris célponttá változtatja Szicíliát. A terv éles tiltakozást váltott ki a sziget lakóiból. Népi mozgalom bontakozott ki, amely egyre erősödik.

Olaszországról nem állnak rendelkezésre megbízható közvélemény-kutatási adatok. Tény azonban, hogy 1981. október 24-én 300 000 ember gyűlt össze Rómában, hogy hangot adjon tiltakozásának. Szicíliában ugyanis a NATO rakétahatározatában előírányzott mennyiség 20 százaléka kerülne telepítésre.

Hollandiában 1981 áprilisában a közvélemény 68 százaléka ellene volt annak, hogy amerikai robotrepülőgépeket telepítsenek az ország területén, bár az az összmennyiségnek csak 8 százalékát tenné ki.

A holland munkáspárt fontos céljának tekinti ugyanis, hogy Európa és Hollandia is megszabaduljon az atomfegyverektől. A célkitűzés népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy csaknem 400 ezren vettek részt 1981. november 21-én Amszterdamban a NATO-határozat elleni tiltakozáson.

Így Hollandia még 1982 folyamán sem döntött az országban telepítésre előírányzott robotrepülőgépek befogadásáról.

Belgiumban is hasonló a helyzet. Itt is ugyanannyi robotrepülőgép telepítését irányozták elő, mint Hollandiában. A Brüsszelben 1981. október 25-én megrendezett tiltakozáson mintegy 200 ezren vettek részt. Belgium is elhalasztotta a döntést a robotrepülőgépek befogadásáról.

Jellemző tehát, amit Kurt Becker, az NSZK koalíciós kormányának szövivője megállapított: „Nyugat-Európa klímája két esztendeje gyökeresen megváltozott, és ezt nem a hollandiai vagy belgiumi tapasztalatok igazolják elsősorban, hanem az, hogy a NATO döntése elleni mozgalom európai méretűvé szélesedett.”⁵¹

Az Egyesült Államok és a NATO vezetése is felismerte a nyugat-európai tömegdemonstrációkból a NATO-rakétahatározatra leselkedő veszélyt. Nem alap nélkül fejtette ki aggodalmait Rogers amerikai tábornok, a NATO európai erőinek főparancsnoka a riporter kérdésére:

– „Vajon a közelmúltbeli európai politikai fejlemények akadályozzák az új hadszíntéri atomfegyverek elhelyezésére vonatkozó NATO-terveket?”

– „Be kell vallanom, aggódom amiatt, hogy a jövőbeli kormányok egyes országokban nem lesznek majd talán olyan szilárdak e fegyverek hadrendbe állításának támogatásában, mint a korábbi kormányok voltak. Ha egyetlen ország bizonytalankodik, a NATO nagy hatósugarú atomerőinek egész korszerűsítése meghiúsulhat.

Mint jól tudják, a belgák halogatják a döntést a robotrepülőgépek elhelyezéséről országukban. Ha a belgák nem fogadják be ezeket a fegyvereket, nem lehetünk biztosak abban, vajon a hollandok nem követik-e a példájukat.

Mindez azért annyira kritikus, mert Schmidt kancellár igen világosan megmondta, hogy Nyugat-Németország nem lesz az egyetlen kontinentális hatalom, amelynek területén »Per-shing-2« rakéták és szárazföldi indítású robotrepülőgépek állomásoznak majd. Így az egész ügy meghiúsulhat, ha az Egyesült Királyságon és az NSZK-n kívül más nyugat-európai országok nem helyeznek el korszerű rakétákat területükön. Kifejezve ezt az aggodalmat, hozzáteszem gyorsan, hogy Olaszország mindeddig igen szilárdan támogatja az 1979. decemberi létfontosságú döntést, s éppígy az Egyesült Királyság és az NSZK is. Belgium és Hollandia még fontolgatja az ügyet.”

– „Mik lennének a következményei a terv meghiúsulásának?”

– „Azt jelentené a világ számára, hogy a szövetségnek az

elmúlt években hozott legfontosabb kollektív döntését végső soron nem lehet megvalósítani. Azt tanúsítaná, hogy a szövetségben nincs meg a kellő eltökéltség annak az intézkedésnek a végrehajtására, amelyet korábban olyannyira szükségesnek minősített . . .”

A vészfelhők láttán gyorsan akcióba lépett a Reagan-kormány is. Eugene Rostow, az Egyesült Államok Fegyverzet-ellenőrzési és Leszerelési Hivatalának újonnan kinevezett vezetője igen határozottan válaszolt a riporter kérdésére:

– „Tárgyalható-e még egyáltalán a »Pershing-2« rakéta álmásoztatása a Szövetségi Köztársaságban és a robotrepülőgépeké a Szövetségi Köztársaságban és más nyugat-európai országokban?”

– „Nem! Ez egy olyan kötelezettség, egy olyan döntés, amelyet a NATO hozott. Az mindennek a vége lenne, ha a NATO döntéseket hoz, és utána felfedezi, hogy a Szovjetuniónak ezekben vétőjoga van.”

Hasonlóképpen keményen rendreutasította az európai NATO-tagországokat az Egyesült Államok kormánya is 1981 júliusában, amikor félhivatalosan tudomásukra hozta: immár nincs lehetőségük felülvizsgálni, hogy az 1979-es döntés értelmében hova és hány közép-hatótávolságú nukleáris rakétát telepít az Egyesült Államok Nyugat-Európában. Jobban tesz, ha a fegyverzetek korlátozására vonatkozó tárgyalásokba nem próbálnak beavatkozni, mert az – washingtoni felfogás szerint – amerikai ügy.

Haig akkori amerikai külügyminiszter is megerősítette 1981 szeptemberében nyugat-berlini beszédében, hogy mindenképpen végre kell hajtani a rakétatelepítést, mert a Nyugat szempontjából csak így várható eredmény a tárgyalásokon. Ezért a Szovjetunióval folytatandó tárgyalások alatt is változatlan ütemben készülnek a közép-hatótávolságú rakéta-program megvalósítására. Hasonlóképpen nyilatkozott Haig a későbbiek során is.

Dean Fischer, az USA-külügyminisztériumának szóvivője

pedig 1981. október 27-én azt közölte, hogy az Egyesült Államok abban az esetben is végrehajtja az eurorakéta-programot, ha a Szovjetunió kivonná Európából valamennyi SS-20-as rakétáját.

Külön említést érdemel, hogy Reagan elnök és más amerikai vezetők hogyan reagáltak a nyugat-európai eurorakéta-ellenes tömegtüntetésekre. A nyugat-európai lakosság jogos aggodalmának, az atomháborús veszély növekedése miatti félelmének elemi megnyilvánulásában ismét „Moszkva kezét” véltek felfedezni. Állításaik szerint azok a „szovjet propaganda” hatására erősödtek, s ezzel a Szovjetunió éket akar verni a nyugati szövetség tagjai közé. Ennek az állításnak a képtelenségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a nyugati béke-mozgalmak élén számos olyan egyházi vezető, művész és politikus áll, aki egyáltalán nem gyanúsítható a Szovjetunió iránti szimpátiával.

MIÉRT CSAK A NYUGAT-EURÓPAI FŐVÁROSOKBAN TÜNTET A LAKOSSÁG?

Az 1981. őszi nyugat-európai nagy eurorakéta-ellenes tüntetések időszakában a nyugati propaganda egyik gyakran használt érve volt, hogy a szocialista országokban az állami vezetés nem engedi meg hasonló tüntetések szervezését a fegyverkezés ellen. Úgy tették fel a kérdést: Talán az SS-20-as rakéta kevésbé veszélyes, mint a NATO meglevő és tervezett rakétái? Miért nem tüntet a lakosság a moszkvai Vörös téren vagy a többi szocialista ország fővárosában a szovjet közép-hatótávolságú rakéták telepítése ellen?

Nem kétséges, hogy az ilyen kérdések feltevése célzatos. Arra irányul, hogy a kevésbé tájékozott tömegeket megtéveszse, a „nyugati demokrácia” állítólagos felsőbbségét bizonyítsa a szocialista demokráciával szemben. Sokan, akik nem látnak a dolgok mögé, vagy nincs módjuk a motiváló tényezők

megismerésére, be is dőlnek az ilyen propaganda-fogásoknak. A nyugati propaganda hatására nálunk is vetődtek fel hasonló kérdések.

A kérdésre a helyes választ az adja meg, hogy a szocialista országokban a közvéleménynek egyszerűen nincs oka ilyen lépésekre. A szocialista országok külpolitikai tevékenységének fő iránya ugyanis nem a konfrontáció növelése, a válsághelyzetek kialakítása, a hidegháborúhoz való visszatérésre törekvés, a fegyverkezési verseny, a háborús veszély növelése. Ezek egytől egyig az Egyesült Államokra és a vele szövetséges NATO-körökre jellemzőek.

A kérdést katonailag közelebbről szemlélve – s erről tanúskodnak e könyv előző fejezetei is – a Varsói Szerződés tagországainak vezetői nemegyszer ország-világ nyilvánossága előtt megerősítették az alábbiakat:

- senkit sem szándékoznak megtámadni, katonai doktrínájuk védelmi jellegű, nem tartalmazza a korlátozott atomháború, a nukleáris első csapás vagy a nukleáris fegyverek szelektív alkalmazásának tételét;

- ellene vannak a fegyverkezési versenynek, felismervén annak káros hatását a világbékére, az emberiség anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítésére;

- sohasem voltak és lesznek a fegyverkezési verseny kezdeményezői, az általuk fogantatosított intézkedések csupán válaszok a NATO-országok által már előzőleg megtett lépésekre;

- nem törekszenek katonai erőfölényre, maguk részéről elegendőnek tartják a katonai erők hozzávetőleges egyensúlyát;

- hajlandók minden fegyverfajta betiltásáról, illetve korlátozásáról tárgyalni és megegyezni az egyenlő biztonság, a kölcsönösség és az egyenlő kötelezettségek alapján;

- a Szovjetunió nem törekszik biztonsága fokozására olyképpen, hogy ezáltal növelje szövetségesei veszélyeztetettségét. Ezért nem tart atomfegyvereket – s így közép-hatótávolsá-

ságú nukleáris eszközöket sem – a szövetséges országok területén.

A fenti szándékok kinyilatkoztatása mellett külpolitikai lépéseik, gyakorlati tevékenységük is garancia azok megtartására.

Hát ezért nincsenek hasonló tüntetések a szocialista országok fővárosaiban, mint voltak és lesznek a nyugati országokban. Vannak viszont jelentős számban gyűlések, társadalmi méretű állásfoglalások a fegyverkezés, a háború veszélyeinek növelése ellen.

*

Összegezve megállapítható, hogy a NATO eurorakéta-döntése többféle, a NATO-ra nézve számos esetben negatív hatást váltott ki.

Gyengítette a NATO-nak, mint katonapolitikai szövetségnek az egységét. Világosan rámutatott a NATO-n belüli döntéshozatal antidemokratikus voltára, ahol a kisebb országok érdekeit kíméletlenül alárendelik a vezető hatalmak akarátának.

A határozat igen nagy – az USA és a NATO vezetése által nem várt – vihart kavart az érintett országokban. A nyugati közvélemény egyre nagyobb része ismeri fel – a nagyszabású és nagy intenzitású burzsoá propaganda ellenére –, hogy a NATO a korlátlan fegyverkezés eszköze és melegágya.

Az érintett öt NATO-ország közül a Német Szövetségi Köztársaság az, amelyen múlik a határozat sorsa, megvalósítása.

A nyugati közvélemény tiltakozásának erősödésével a továbbiakban is számolni kell, és ez úgy növekszik, ahogyan közeledik a telepítés időpontja. Ez az egyik legfontosabb tényező, amely lényegesen befolyásolhatja a határozat jövőjét.

A szocialista országok erőfeszítései a tárgyalások megkezdéséért

A NATO 1979. decemberi határozata az eurorakéták telepítéséről, majd pedig a SALT-II. megállapodás ratifikálásának az USA részéről történt elvetése rendkívül negatívan hatott ki a két nagyhatalom között folyó fegyverzetkorlátozási-leszerelési tárgyalásokra. Ennek ellenére a Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállama töretlenül folytatta erőfeszítéseit a tárgyalások mielőbbi megkezdéséért.

KEZDEMÉNYEZÉSEK 1980-BAN

1980 márciusának végén került sor az MSZMP XII. kongresszusára. A Központi Bizottság beszámolója fellépett a közép-hatótávolságú rakétákról szóló tárgyalás feltételeinek megteremtéséért: „Szükségesnek látjuk a SALT-II., a hadászati támadófegyvereket korlátozó szovjet-amerikai megállapodás mielőbbi törvénybe iktatását, az újabb közép-hatótávolságú rakéták telepítésére hozott NATO-döntés végrehajtásának felfüggesztését, hogy ily módon létrejöhessenek a fegyverkezést csökkentő további tárgyalások reális feltételei” – hangsúlyozta Kádár János, az MSZMP KB első titkára előadói beszédében.

A Varsói Szerződés politikai tanácskozó testülete 1980. május 14–15-i üléséről kiadott nyilatkozat pedig az alábbiak szerint foglalt állást: „A politikai tanácskozó testület ülésén kép-

viseelt államok különleges jelentőséget tulajdonítanak az olyan nagy horderejű kérdésnek, mint a közép-hatótávolságú nukleáris rakétafegyverekkel kapcsolatos megállapodás kidolgozása. A közép-hatótávolságú fegyverekről lehetségesek a tárgyalások és az ülés résztvevői támogatják a Szovjetunió ez irányú javaslatait. A tárgyalások megkezdéséhez csak egy kell: vissza kell vonni a NATO döntését az új típusú amerikai nukleáris rakétafegyverek gyártásáról és Nyugat-Európában történő elhelyezéséről, vagy legalább fel kell függeszteni annak végrehajtását.”

Ezt követően 1980 nyarán történt lényeges változás a Szovjetunió álláspontjában. Az 1979. decemberi NATO-határozat ugyanis zsákutcába juttatta az eurorakétákról folyó tárgyalást a két nagyhatalom között. Ebből kilépni nem volt könnyű. Ismét a Szovjetunió vállalkozott olyan kezdeményezésre, amely kimozdíthatja a holtpontonról az eurorakétákról folytatandó tárgyalást. Másrészt nyilvánvalóvá vált, hogy az Egyesült Államok vezetése nem szándékozik ratifikálni az 1979 júniusában aláírt SALT-II. egyezményt. Ezért nem látszott célszerűnek a közép-hatótávolságú fegyverekről szóló tárgyalások megkezdését a SALT-II. megállapodás ratifikálásához kötni.

Az előbbi megfontolás alapján Leonyid Brezsnyev a Schmidt kancellárral 1980. július első napjaiban folytatott megbeszéléseken új javaslatot tett. Ennek során kifejtette, hogy a tárgyalások megkezdését szovjet részről nem kötik a SALT-II. szerződés előzetes ratifikálásához. E tárgyalásokon azonban nemcsak a közép-hatótávolságú nukleáris rakétafegyverek kérdését, hanem az előretolt támaszpontokon állomásoztatott amerikai nukleáris eszközökét is egyidejűleg és egymással szerves összefüggésben kell megvitatni. Az esetleges meg egyezéseket azonban csak a SALT-II. szerződés hatálybalépése után lehet megvalósítani.

A Szovjetuniónak ez a kompromisszumos lépése akkoriban komoly hozzájárulást jelentett a nemzetközi légkör javításá-

hoz. Megmutatta, hogy a Szovjetuniót nem presztízsokok, hanem a béke és az európai biztonság érdekei vezérik. A szovjet hírközlő szervek viszont hangsúlyozták: a Szovjetunió ezzel a lépéssel nem egyezett bele abba, hogy a tárgyalásokon csak saját rakétái korlátozásáról legyen szó, a NATO-döntés pedig változatlanul érvényben maradjon.

Az Egyesült Államok és a NATO vezetése részéről azonban semmilyen konstruktív reagálás nem történt. A helyzet 1980 augusztusában is változatlan volt. Washington és Brüsszelt ez időben nem a közép-hatótávolságú fegyverekről szóló tárgyalások előkészítése, hanem Carter amerikai elnök 59. sz. direktívájának kiadása foglalkoztatta. Ezért Leonid Brezsnyev levélben volt kénytelen a másik felet emlékeztetni a szovjet kezdeményezések jelentőségére, illetve hangot adni a Nyugat halogató magatartása miatti szovjet elégedetlenségnek.

1980 októberében ülésezett a Varsói Szerződés tagállamainak külügyminiszteri bizottsága. A kiadott közlemény szerint: „A Varsói Szerződés tagállamai – a nukleáris háború veszélyének elhárítása és az európai népek békés életének biztosítása érdekében – támogatják a Szovjetunió javaslatát az európai közép-hatótávolságú nukleáris fegyverekkel, és egyidejűleg, azokkal szerves kapcsolatban, az előretolt bázisú amerikai nukleáris eszközökkel foglalkozó tárgyalásokra. A tanácskozás résztvevői meglelégedéssel állapították meg, hogy megkezdődött e kérdések gyakorlati megvitatása a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok között. Kifejezték reményüket, hogy ezek a tárgyalások sikeresek lesznek, ami lépést jelentene a nukleáris háború veszélyének kiküszöbölése irányában az európai kontinensen.”⁵²

A közleményből kicsengő halk optimizmus annak tulajdonítható, hogy időközben szakértői megbeszélések kezdődtek Genfben a két nagyhatalom között a tárgyalások előkészítésé-

ről. Ezek azonban 1980 novemberében minden eredmény nélkül félbemaradtak, s folytatásukat 1981 tavaszára irányozták elő. Ez azonban az amerikai fél miatt nem valósult meg.

A magyar kormány véleményét fejezte ki e kérdésben Lázár György, a minisztertanács elnöke 1980. november 26-án mondott beszédében. Szólt arról, hogy a NATO terve a közép-hatótávolságú nukleáris rakéták nyugat-európai elhelyezésére országunk biztonságát is veszélyezteti. Közvetlenül érdekelték vagyunk tehát a rakétafegyverek – köztük az előretolt telepítésű amerikai nukleáris eszközök – korlátozásában.

AZ SZKP XXVI. KONGRESSZUSÁNAK BÉKEPROGRAMJA

Az SZKP XXVI. kongresszusán ismét átfogó békeprogramot fogadtak el, amely kiterjedt a közép-hatótávolságú fegyverekre is. Az SZKP KB beszámolója ezzel kapcsolatban az alábbiakat tartalmazta: „Most pedig az európai nukleáris rakétafegyverekről. Folytatódik a fegyverek egyre veszedelmesebb felhalmozása. Sajátos, önmagába visszatérő kör alakult ki: az egyik fél akciói a másik fél ellenakcióit váltják ki. Hogyan szakítható meg e láncolat?

Olyan megállapodást javasoltunk, amely szerint már most moratóriumot kell elrendelni a NATO-országok és a Szovjetunió új közép-hatótávolságú nukleáris rakétaeszközeinek európai telepítésére, azaz mennyiségi és minőségi szempontból be kell fagyasztani az ilyen eszközök meglevő szintjét, beleértve természetesen az Egyesült Államok ebben a térségben található előretolt telepítésű nukleáris eszközeit. Egy ilyen moratórium életbe léphetne azonnal, amint az adott kérdésben megkezdődnek a tárgyalások, és addig maradna érvényben, amíg meg nem kötik az Európában elhelyezett nukleáris eszközök korlátozásáról vagy inkább csökkentéséről szóló állandó szerződést. E kérdésben abból indulunk ki, hogy mindkét

fél beszüntet mindenféle előkészületet a megfelelő kiegészítő eszközök rendszerbe állítására, beleértve az amerikai »Pershing-2« típusú rakétákat és a szárazföldi telepítésű hadászati robotrepülőgépeket”.⁵³

Ismét a Szovjetunió tett újabb engedményt a tárgyalások megkezdése érdekében. Késznek mutatkozott lemondani arról a lehetőségről, hogy újabb SS-20-as rakétákat telepítsen európai területen. Ezzel jelentős előnyről mondott le, mert az amerikai fél csak 1983-ban lesz képes az új eurorakéták telepítésére.

A moratórium problémáját érdemes egy kissé bővebben is megnézni, mert igen tanulságos annak története. A moratóriumra vonatkozó javaslatot első ízben az NSZK vezetése vetette fel. Schmidt kancellár 1980 áprilisában a tárgyalások megkezdése feltételül azt kívánta, hogy mind a két fél mondjon le egy ideig új közép-hatótávolságú rakéták telepítéséről Európában. A kancellár konkrétan ezt mondta: „Amellett maradok, hogy hasznos lenne a béke számára, ha a következő évben a két fél nem telepítene, hanem hamarosan a kétoldalú korlátozásról tárgyalna.”⁵⁴ Ez a probléma szóba került Schmidt kancellár és Genscher külügyminiszter 1980 nyarán Moszkvában tett látogatásakor is. Tehát a moratórium lényegében NSZK kezdeményezésnek tekinthető.

Az előbbiek tükrében igen furcsa az NSZK kormányának reagálása a Szovjetunió moratóriumra vonatkozó javaslatára. Schmidt kancellár a javaslat elhangzása napjának estéjén az SPD pártelnöksége előtt még pozitívan reagált rá: „Ez nagyon érdekes, ezt alaposan meg kell vizsgálni.”

Genscher alkancellár és külügyminiszter azonban egészen másképp vélekedett. Másnap reggel a Deutschlandfunkban az alábbiakat mondta: „A moratórium – ami azt jelenti, a két

53. Népszabadság, 1981. február 24.

54. Der Spiegel, 1980. évi 26. szám 21. old

fél nem tesz semmit – azt jelentené, hogy a szovjet fenyegetés marad, a Nyugat pedig tehetetlenül áll a közép-hatótávolságú fegyverekkel szemben.” Nyomban meg is fogalmazta véleményét, amely szerint „Az oroszokat fel kell szólítani, hogy nemcsak a telepítésről kell egyoldalúan lemondaniok, hanem az SS-20-as rakéták további gyártásáról is.” Genscher egyik közeli munkatársa magyarázatát adta főnöke magatartásának: „Ha a moratóriumba belemegyünk, minden meghiúsul.”⁵⁵

Ezek után már természetes volt, hogy a javaslat megtétele után két nappal tartott kormányülésen Schmidt kancellár is elutasította a kétoldalú moratóriumot. Úgy nyilatkozott, hogy a szovjet közép-hatótávolságú fegyverek moratóriuma és gyártásuk leállítása együtt segítené csak a jövőbeni tárgyalásokat. Ez a nyilatkozat már teljes mértékben Genscher álláspontját tükrözte. Joggal merülhet fel a kérdés, miért visszakozott Schmidt kancellár a saját, egy évvel korábbi kezdeményezésétől. Ha valóban annyira aggódott az SS-20-as rakéták miatt, ezt a felkínált lehetőséget meg kellett volna ragadnia.

Nem kevés iróniával jegyezte meg Erhard Eppler, az SPD elnökségének tagja a moratórium kérdésében történt pálfordulásról a Der Spiegel 1981. évi 5. számában: „Hát így van ez: ha a német kancellár javaslatot tesz és a Szovjetunió azt elfogadja, az előbbi tovább már nem állhat ki a javaslat mellett.”

Hasonlóképpen elutasítóan reagált az amerikai kormány is a moratóriumra. William Dyess amerikai külügyi szóvivő 1981. április 8-án kormánya nevében elutasította a Szovjetunióknak a moratóriumra vonatkozó javaslatát, azt állítva, hogy a rakétatelepítési moratórium „akadályozná a NATO-t hadszíntéri nukleáris erőinek korszerűsítésében, másrészt viszont lehetővé tenné az e területen fönnálló szovjet fölény fokozódását”.

A magyar párt- és állami vezetés véleményét fejezte ki Ká-

⁵⁵ Der Spiegel, 1981. évi 10. szám 20. old.

dár János, az MSZMP KB első titkára az új szovjet javaslatról az SZKP XXVI. kongresszusának másnapján: „Itt a kongresszuson Brezsnyev elvtárs új, nagy horderejű javaslatokat és kezdeményezéseket ismertetett, amelyekkel mi a magunk részéről teljes mértékben egyetértünk. Ezek ismételten bizonyítják, hogy a Szovjetunió kész tettekkel hozzájárulni a nemzetközi biztonság megszilárdításához, a béke megőrzéséhez. Mindezerért a Szovjetuniót a népek tisztelete övezi.”⁵⁶

Csehszlovákia Kommunista Pártjának XVI. kongresszusán mondott beszédében Lconyid Brezsnyev visszatért a moratóriumra vonatkozó javaslatra. „A moratóriumra vonatkozó javaslatunk – mondta – nem öncélú. Azzal a szándékkal terjesztettük elő, hogy kedvezőbb légkör alakuljon ki a tárgyalások számára. Mi, ahogy ezt már korábban is kifejtettem, s most is megismétlem, azt tekintjük célnak, hogy csökkentsük az Európában felhalmozott nukleáris eszközök számát. Ezt teljes mértékben meg lehetne oldani úgy, hogy ne rontsuk meg sem a Kclet, sem a Nyugat biztonságának feltételeit.

Javaslatunkat, mint ismeretes, igen pozitívan fogadták Nyugat-Európa széles politikai körei, közvéleményének képviselői. De nem vártak magukra azok sem, akiknek ez a javaslat nyilvánvalóan nincs ínyükre. Ez utóbbiak azt állítják, hogy az új szovjet javaslat célja nem más, mint a Varsói Szerződés országai állítólag meglevő fölényének megőrzése. Természetesen ez nem így van. Ha összességükben vesszük számításba azokat a nukleáris eszközöket, az európai térség két részében a felek rendelkezésére álló nukleáris potenciált, akkor nyilvánvaló, hogy a felek erői nagyjából egyensúlyban vannak. Egyébként ezt Nyugaton is nemegyszer beismerték.”⁵⁷

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa – a növekvő háborús veszélytől, a fegyverkezési hajsza soha nem látott mértékétől nyugtalanítva – 1981. június 23-án békefelhívást intézett a vi-

56. Népszabadság, 1981. február 25.

57. Ugyanott, 1981. április 8

lág parlamentjeihez és népeihez, hogy határozottan foglaljanak állást a tárgyalások mellett, amelynek eredménye a nukleáris és rakétafegyverkezés terén folytatott verseny új fordulójának megakadályozása lenne, foglaljanak határozottan állást a becsületes, egyenjogú, a mindennemű előzetes feltételektől vagy a diktátumokra irányuló kísérletektől mentes tárgyalások mellett. A felhívás megállapította: „Földünk már most is telítve van a tömegpusztító fegyverekkel. De az ilyen fegyverek felhalmozása folytatódik, mind rafináltabb, mind pusztítóbb fegyvereket hoznak létre. Nyugat-Európában sok száz új nukleáris rakéta számára készítenek kilövőhelyeket. A népeket hozzá kívánják szoktatni ahhoz a bűnös gondolathoz, hogy a nukleáris fegyver alkalmazása megengedhető.”

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa ez alkalommal is ünnepélyesen kijelentette: „A Szovjetunió senkit sem fenyeget, egyetlen nyugati vagy keleti állammal nem törekszik konfrontációra. A Szovjetunió nem törekedett és nem törekszik katonai fölényre. Nem volt és nem is lesz a fegyverkezési verseny új fordulójának kezdeményezője. Nincs olyan fegyverfajta, amelynek kölcsönös alapon történő, más államokkal létrejött megállapodásra alapuló korlátozásával vagy eltiltásával ne értene egyet.”

A felhívás egyben figyelmeztetett is, amikor kihangsúlyozta: „Minden egyes, a tárgyalások szempontjából elveszett nappal növekszik a nukleáris konfliktus kockázata, tovább halasztódik a döntésre érett kérdések rendezése, amelyek minden nép, valamennyi nép előtt állnak. Az idő sürget!”

Miután ez a felhívás is eredménytelen maradt, a Szovjetunió vezetése tovább lépett és ismét jelentős engedményt tett. Lconyid Brezsnyev Willy Brandt moszkvai látogatásakor mondott pohárköszöntőjében az alábbi kijelentést tette: „A Szovjetunió kész leállítani saját közepes hatótávolságú rakétáinak az ország európai részén való elhelyezését azon a napon, amikor a kérdés lényegét érintő tárgyalások megkezdődnek. Erre természetesen csak abban az esetben kerülhet sor,

ha az Egyesült Államok kijelenti, hogy a tárgyalások ideje alatt szintén nem növeli Európában elhelyezett közepes hatótávolságú nukleáris eszközei számát.”⁵⁸

Ez a javaslat az előzőekhez képest újabb lényeges engedményt tartalmaz: nem követeli az 1979. decemberi NATO-döntés visszavonását. Egy feltételt szab csupán, hogy a tárgyalások ideje alatt az Egyesült Államok se növelje a közep-hatótávolságú fegyverek számát földrészünkön. A további kísérletek, előkészületek és a gyártás azonban folytatódhatnának. Tehát az Egyesült Államok számára a javaslatból semmi hátrány nem származna.

A SZOVJETUNIO UJABB KOMPROMISSZUMOS LÉPÉSE

A genfi tárgyalások megkezdése előtt egy héttel került sor Leonid Brezsnyev bonni látogatására, ahol a szovjet államfő új elemmel egészítette ki a korábbi szovjet moratóriumjavaslatot. 1981. november 23-án, a tiszteletére adott díszvacsorán kijelentette: „A Szovjetunió hajlandó lenne leállítani az SS-20-as rakéták telepítését, amennyiben a másik fél is egyetért a moratóriummal, és több százzal csökkenteni közep-hatótávolságú hordozóeszközeit a genfi tárgyalások eredményeként... A Szovjetunió jóindulata jeleként egyoldalúan csökkentheti az ország európai területén levő közep-hatótávolságú nukleáris fegyvereinek számát. Úgyszólván előlegként hajthatná végre ezt a csökkentést annak érdekében, hogy közeledés történjék ahhoz az alacsonyabb szinthez, amelyről a Szovjetunió és az Egyesült Államok tárgyalásai eredményeként jöhet létre megállapodás... Ami bennünket illet, készen állunk arra, hogy az ilyen típusú fegyverek szá-

⁵⁸ Népsszabadság, 1981. július 1.

mát ne csak néhány tucattal, hanem akár több száz egységgel csökkentjük.”⁵⁹

Leonyid Brezsnyev bonni javaslatára egyben programot is adott az európai atomfegyverzet csökkentésére. Az új, messzire mutató javaslatok egyetlen célja volt, hogy a felek kölcsönösen elfogadható megoldást találjanak. Ezek a javaslatok megfeleltek minden nép óhajának, a nukleáris háború fenyegetése ellen fellépő néptömegek követelésének.

Az SZKP Központi Bizottságának Politikai Bizottsága, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának elnöksége és a Szovjetunió minisztertanácsa közös állásfoglalásban értékelte a szovjet államfő bonni látogatását, s az ott tett javaslatokat. A szovjet vezető testületek kifejezték azt az elvárásukat, hogy a Nyugat és mindenekelőtt az Egyesült Államok teljes figyelemmel és objektivitással viszonyuljon az új kezdeményezésekhez.

Részletesen foglalkozott a közép-hatótávolságú fegyverek problematikájával a Varsói Szerződés tagállamai külügyminiszteri bizottságának 1981. december 1–2-i üléséről kiadott közlemény. Az ülésen képviselt államok abban látták a Szovjetunió és az Egyesült Államok között 1981. november 30-án Genfben újrakezdett tárgyalások célját, hogy Európában a szilárd erőegyensúly fenntartásával, a nukleáris fegyverzet mind alacsonyabb szintjén erősödjön valamennyi európai állam és nép biztonsága, elháruljon a kontinens népeit fenyegető veszély. E cél elérése érdekében – álláspontjuk szerint – számításba kell venni valamennyi közép-hatótávolságú nukleáris eszközt Európában – szárazföldi és tengeri állomásoztatású rakétákat, nukleáris fegyvert hordozó repülőgépeket –, az összes tényezőt, amelyek meghatározzák a stratégiai helyzetet a kontinensen. Kifejezték véleményüket, hogy a közép-hatótávolságú nukleáris eszközökre vonatkozó tárgyalások kedvezőbb légkörének létrehozásához hozzájárulna a tárgya-

59. Népszabadság, 1981. november 24.

lások idejére szóló moratórium mindkét fél új közép-hatótávolságú nukleáris eszközeinek telepítésére és a meglevők korszerűsítésére Európában. Az ülés résztvevői konstruktív lépésként értékelték a Szovjetuniónak azt a készségét, hogy – a másik félnek a moratóriummal való egyetértése esetén – jóakarata jeléül egyoldalúan csökkenti a Szovjetunió európai részén levő közép-hatótávolságú nukleáris fegyverek bizonyos részét, közeledve ahhoz az alacsonyabb szinthez, amelyben a Szovjetunió és az Egyesült Államok a tárgyalások eredményeként megállapodhat. Nagy jelentőségűnek értékelték a Szovjetuniónak azt a szándékát, hogy a tárgyalásokon az európai közép-hatótávolságú nukleáris eszközök kölcsönös radikális csökkentéséért szállt síkra.

Az ülésen képviselt államok olyan döntés mellett is kiálltak, amely előirányozná mindkét fél – Nyugat és Kelet – teljes lemondását az európai objektumokra irányított közepes hatótávolságú nukleáris fegyverek minden fajtájáról. Síkra szálltak azért, hogy Európa végső soron váljon teljesen atomfegyvermentessé, mind a közép-hatótávolságú, mind a harcászati fegyverek vonatkozásában.

Az Egyesült Államok és a NATO vezetésének vonakodása a tárgyalások megkezdésétől

A NATO 1979. decemberi határozatának meghozataláról a tárgyalások 1981. november 30-i megkezdéséig csaknem két év telt el. Ez egyben azt is jelentette, hogy a döntéshozatal és a telepítés között rendelkezésre álló majdnem négy évből annak fele fecsérlődött el. Ez nem tekinthető véletlennek. Az Egyesült Államok szándéka ugyanis az volt, hogy minél tovább késleltesse a tárgyalások megkezdését, s így minél kevesebb idő maradjon a megbeszélések folytatására, azaz a lehető legkisebbre csökkenjenek a megállapodás elérésének lehetőségei.

AZ USA ÉS A NATO VEZETÉSÉNEK HALOGATÓ MANŐVEREI

Az Egyesült Államok álláspontja a tárgyalások megkezdéséről röviden abban foglalható össze, hogy először meg kell valósítani az eurorakéták tervezett telepítését, csak azután – az erő helyzetéből – lehet a tárgyalóasztalhoz ülni. Ennek érdekében minden eszközzel késleltetni kell a konkrét megbeszélések megkezdését és a tárgyalás eredményes folytatását.

Az 1980-as év a Carter-kormányzat utolsó éve volt. Így a Carter-adminisztráció a választások évében nem akarta választási esélyeit azzal rontani, s az ellenfelek bírálatának öző-

nét magára vonni, hogy tárgyalásokat kezd a Szovjetunióval a közép-hatótávolságú fegyverekről. Carter kemény elnöknek, az Egyesült Államok érdekeit szem előtt tartó államfőnek akart látszani, gondolván, hogy az javítja választási esélyeit. Így csak az elnökválasztás előtt közvetlenül, 1980 októberében küldte el szakértőit Genfbe, a tárgyalások előkészítésére. Ezt a megbeszélést 1980 novemberében – a választások után – elnapolták, s 1981. március 25-én tervezték folytatni. Az újonnan hivatalba lépett Reagan-kormány azonban a párbeszéd megkezdésének elhalasztását kérte, s ezzel megkerülte a döntést arról, hogy hol és mikor hajlandó végre tárgyalóasztalhoz ülni a Szovjetunióval és hozzákezdeni a probléma megoldásához.

Az Egyesült Államok és a NATO vonakodásának még beszédesebb bizonyítéka, ahogyan a Szovjetunió tárgyalást sürgető javaslataira reagáltak. Egyhangúan elutasították a Szovjetuniónak a rakétatelepítési moratóriumra vonatkozó javaslatát. Az elutasításban legjobban Genscher, az NSZK külügyminisztere serénykedett, aki ezt az állásfoglalást az alábbiakkal indokolta:

„– ez a terv rögzítené a szovjet fölényt a közép-hatótávolságú fegyvereknél;

– a szovjetek által a moratórium Európára előírányzott leszűkítése az SS–20-as rakéták korlátlan telepítését tenné lehetővé az Urálon túl;

– a moratórium lényegesen csökkentené a Szovjetunió ösztönzését a tárgyalásokra.”⁶⁰

Az ilyen döntést és indoklást azonban számos reálisan gondolkodó nyugati politikus és szakember is keményen bírálta. Hansen, nyugatnémet SPD képviselő a Bundestagban folyó vitában kijelentette, hogy Brezsnyev moratóriumjavaslatának elutasítása „nagy történelmi hiba” volt, és hiányolta a NATO

60. Die Welt, 1981. július 10. 1. old.

világos koncepcióját válaszként a Szovjetunió tárgyalási ajánlatára.

Meggyőzően érvelt a moratórium mellett Bastian nyugalmazott nyugatnémet tábornok is: „Még ha szovjet fölényből is indulunk ki, nehéz belátni, miért lenne hátrányos a Nyugat számára, ha e fölény további növekedésének egy hosszabb tárgyalási periódus idejére gátat szabnának, hiszen semmiképp sem kellene – a tárgyalások megfeneklése esetén – a saját utófegyverkezésről lemondani. A Brezsnyev javasolta moratórium elutasítása, nem túlságosan meggyőző okokból, csak tovább erősíti a kétséget a Nyugat tárgyalási szándékát illetően.”⁶¹

Önkritikus hangot ütött meg a moratóriummal kapcsolatban a Der Spiegel 1981. decemberi egyik száma: „Az SPD vezetésében időközben növekedett a kétely, hogy bölcs dolog volt-e Brezsnyev 1979. és 1981. évi ajánlatait elutasítóan megítélni. 1979 végén a szovjetek még csak 110 db SS-20-as rakétát állítottak rendszerbe, ma azonban ezek száma már 250 db.”

A tárgyalásoktól való vonakodás másik jellemző mutatója az, ahogyan az Egyesült Államok és a NATO illetékesei kiforgatták és félremagyarázták a szovjet tárgyalási kezdeményezéseket.

Haig, az Egyesült Államok külügyminisztere 1981. május 18-án a US News and World Reportban megjelent interjújában az alábbiakat állította: „A szovjetek két okból kívánhatják a tárgyalások megkezdését: először, gyengíteni kívánják az Egyesült Államoknak a védelem javítására irányuló elszántságát; másodsor, világosan arra törekszenek, hogy elmentéket támazzanak az Egyesült Államok és európai partnerei között ebben a kérdésben.”

A NATO brüsszeli elemzői olyan következtetésre jutottak, hogy ha tárgyalásokra kerülne sor, akkor a Szovjetunió azo-

61. Magyarország, 1981. 29. szám 5. old.

kat. új és új kifogásokkal évekig el tudná nyújtani. Ez esetben a NATO nem tudná telepíteni az 1983. negyedik negyedétől rendelkezésre álló közép-hatótávolságú fegyvereket, vagy pedig a moratórium felmondására kényszerülne. Így a NATO a Szovjetunió kezére adná magát. Ezért a NATO-vélemény szerint is elutasítandó a Szovjetunióknak a moratóriumra vonatkozó javaslata.

Luns, a NATO főtitkára pedig addig elment, hogy az ismételt szovjet tárgyalási kezdeményezéseket teljesen figyelmen kívül hagyva, a megbeszélések megkezdésének elmaradásaért 1981. júliusában egyértelműen a Szovjetuniót marasztalta el.

Egy dologban viszont kitűnt 1981-ben az Egyesült Államok vezetése. Reagan és miniszterei egymással versengve táskolták össze azt a feltételrendszert, amelynek elfogadásához a tárgyalások megkezdését kötötték. Ezek közül csupán a legfontosabbakat említjük meg.

Reagan és kormánya sokat hangoztatott érve volt, hogy az Egyesült Államoknak az „erő pozíciójából” szabad csak az atomfegyverek korlátozásáról tárgyalni a Szovjetunióval. Dean Rusk volt amerikai külügyminiszter szerint azonban: „Több évbe telik, amíg új fegyverrendszereket telepíteni lehet; ostobaság lenne a fegyverzetkorlátozási tárgyalásokat addig halogatni, amíg az efféle »erőpozíció« valósággá válik.”⁶²

Haig még külügyminiszterként a fegyverzetkorlátozási tárgyalások megkezdését a Szovjetunió általános magatartásától tette függővé. Ezt így fogalmazta meg: „Fegyverzet-ellenőrzésre törekszünk, de eközben szem előtt tartjuk a szovjeteknek a világban tanúsított magatartásának valamennyi összefüggését. Ez a két szuperhatalom közötti kapcsolatok világra való kivetítésének elmélete.”⁶³ Ezzel Haig azt követelte a Szovjetuniótól, hogy mondjon le egységes fiatal nemzeti államok

62. International Herald Tribune, 1981. október 4.

63. AFP 1981. július 14-i közleménye.

és a forradalmi mozgalmak támogatásáról. Arról azonban nem beszélt, hogy az Egyesült Államok is hajlandó lemondani a népelnyomó diktatúrák, a legreakciósabb rezsimek támogatásáról, az ellenforradalmak exportjáról.

Az előbb említett Dean Rusk erről így nyilatkozott: „Egy másik, manapság lépten-nyomon hallható vélemény szerint csak akkor kezdődhetnek el a fegyverzetkorlátozási tárgyalások, ha a szovjetek mélyreható engedményeket tesznek. Miféle engedményeket? . . . Vannak dolgok, amelyeket egyszerűen nem lehet nem összekapcsolni. Csakhogy valószínűsíthető, hogy sem az Egyesült Államok, sem a Szovjetunió nem fog belépőjegyet fizetni azért, hogy a tárgyalások megkezdődhessenek. Abból kell kiindulnunk, hogy a fegyverzetkorlátozások mindkét fél érdekében állhatnak, még ha más kérdésekben nem értenek is egyet.”⁶⁴

Eugene Rostow, az amerikai Fegyverzet-ellenőrzési és Leszerelési Hivatal akkori igazgatója a közép-hatótávolságú fegyverekről szóló megbeszéléseket a SALT-tárgyalások integrált alkotóelemének tekintette. A bökkenő azonban éppen abban volt, hogy az Egyesült Államok maga zárkózott el 1982 elején a SALT-tárgyalások már többszörösen beígért újrakezdésétől.

A kapcsolási politika másik megnyilvánulása, hogy a közép-hatótávolságú fegyverekről szóló tárgyalásokat az USA vezetése a lengyel események alakulásához kötötte. Weinberger, az USA hadügyminisztere szerint: ha a helyzet Lengyelországban továbbra is olyan marad, mint jelen pillanatban (1981 áprilisában), előfordulhat, hogy egyáltalán nem lesz tárgyalás. Az amerikai nyomásnak tudható be, hogy ilyen utalás került bele a NATO külügyminiszterei római tanácskozásáról kiadott 1981. május 5-i közleménybe is.

Világos, hogy az egymáshoz nem tartozó kérdések amerikai összekapcsolásának egyetlen célja volt csupán: a tárgyalások megkezdésének halogatása.

64. International Herald Tribune, 1981. október 4.

Az amerikai fél már jó előre beharangozta azt is, hogy csak akkor hajlandó a tárgyalások megkezdésére, ha ott csak a szárazföldi telepítésű közép-hatótávolságú rakétákról folyik a megbeszélés. Ezzel már eleve ki akarta rekeszteni az előre-tolt bázisú amerikai fegyvereket, a brit és a francia atoműtőerőt. Jól tudták, hogy ez a Szovjetunió számára – saját és szövetségesei biztonsága érdekében – elfogadhatatlan. Tették ezt annak ellenére, hogy Schmidt kancellár 1980 nyarán Moszkvában tett látogatása során elismerte annak a szovjet követelésnek a jogosságát, hogy a nyugati fél részéről minden olyan fegyvert be kell vonni a tárgyalásokba, amelyek nukleáris tölteteikkel képesek a Szovjetunió területének elérésére. A kérdésben az NSZK vezetésében ismét Genscher külügyminiszter álláspontja diadalmaskodott, amely mindenben megegyezett az Egyesült Államokéval.

Haig külügyminiszter kifejtette azt az elvet is, hogy az amerikai fél olyan fegyverzetkorlátozási megállapodásra törekszik, amely hatékony ellenőrzési eszközöket és ezen megállapodás megtartását ellenőrizni képes mechanizmusokat foglal magába. Jól ismert, hogy az Egyesült Államok már több ízben hiúsított meg leszerelési, fegyverzetkorlátozási megállapodást azzal, hogy akkor is ragaszkodott a helyszíni ellenőrzéshez, amikor az technikai eszközökkel is megoldható lett volna.

Joggal állapította meg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának 1981 júniusában a világ parlamentjeihez és népeihez intézett békefelhívása: „Napjainkban azok, akik tevékenységükkel a fegyverkezési versenyt, a tömegpusztító fegyverek további felhalmozását segítik elő, az államok közötti vitás kérdések megoldásában az erő alkalmazását hirdetik, vagy egyszerűen szemet hunynak a világot fenyegető veszély fölött, a gyakorlatban a szakadék felé taszítják az emberiséget.”

EGYES NATO-ORSZÁGOK NYOMÁSA
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKRA
A TÁRGYALÁS MEGKEZDÉSE ÉRDEKÉBEN

Az a tény, hogy az Egyesült Államok makacsul elzárkózott a szovjet békekezdeményezések megvitatása elől, nem maradt hatás nélkül az európai NATO-országokban és a világ közvéleménye előtt sem. Egyre erősebbé vált az a meggyőződés, hogy Washington nem akar párbeszédet, tárgyalást folytatni a Szovjetunióval a közép-hatótávolságú fegyverekről. Ilyen vélemény kialakulása viszont jelentős politikai kárt okozott volna az Egyesült Államoknak. Egyrészt teljesen világossá vált volna, hogy az USA a reagani koncepciónak megfelelően először fegyverkezni akar, s csak azután, az erőpozíciójából lesz kész a tárgyalásokra. Másrészt növelelt volna az USA kormánykörei és az európai NATO-tagállamok vezetése közötti feszültséget, miután egyre erősebbé vált a tömegek nyomása a tárgyalások megkezdése érdekében.

De tárgyalásra szólítottak fel jelentős nemzetközi személyiségek és fórumok is. A neves közéleti személyiségekből létrehozott Palme-bizottság 1981. júniusi moszkvai tárgyalásai befejeztével felhívta a feleket a dialógus megkezdésére a közép-hatótávolságú fegyverekről.

A Szocialista Internacionálé 1981. júliusi bonni tanácskozásán részt vett 20 szocialista, szociáldemokrata pártvezető, köztük több kormányfő szintén hangsúlyozta a tárgyalások mielőbbi megkezdésének fontosságát.

Nyilatkozott a kérdésben Kreisky osztrák kancellár is. Pozitívnak tartotta, hogy a Szovjetunió kész feltétel nélkül tárgyalásokat kezdeni a közép-hatótávolságú rakétákról, amit sajnós, nem mondhat el az Egyesült Államokról.

Egyes amerikai vezetők – de különösen Weinberger hadügyminiszter – kijelentései komoly riadalmat keltettek egyes NATO-tagországokban. Úgy látszott, hogy Reagan semmiképpen sem akar a Szovjetunióval az eurorakéták korlátozá-

sáról tárgyalni. Ezt támasztotta alá az is, hogy 8 hónapig nem nevezték ki az Egyesült Államok nagykövetét Moszkvába.

Így 1981 nyarán és őszén kemény kritikák hangzottak el a Német Szövetségi Köztársaságban az SPD baloldali vezetői részéről az Egyesült Államok címére, a tárgyalások halogatása miatt. Egon Bahr, az SPD elnökségének tagja, a párt le-szerelési szakértője 1981 nyarán így vélekedett: „Ha mi tart-juk magunkat a NATO-határozathoz, akkor az amerikai kormá-nynak is alkalmazkodnia kell hozzá, mert mindeddig rajta múlt, hogy a tárgyalások nem kezdődtek meg.”⁶⁵

Különösen Erhard Eppler, az SPD elnökségének tagja ma-rasztalta el több ízben és keményen az amerikai kormányt. „Nekem úgy tűnik – mondotta –, hogy az Egyesült Államok érdekeltsége a szovjet SS-20-as rakéták csökkentésében – amelyek csak Európát érhetik el – lényegesen kisebb mint saját érdeke a »Pershing-2« telepítésében. Kérdés az, hogy az európai nyomás elég nagy lehet-e, hogy az amerikaiakat saját érdekeik ellen ilyen tárgyalásokra készítse.”⁶⁶ A Ham-burger Morgenpostnak adott nyilatkozatában pedig az aláb-biakat nyilatkozta: „Moszkva és Washington készsége ko-rántsem azonos értékű; továbbra is nyomást kell gyakorolni az amerikai kormányra, hogy komolyan, a megegyezés szán-dékával tárgyaljon a közép-hatótávolságú rakéták korlátozá-sáról.”⁶⁷

Waldheim, ENSZ-főtitkár 1981 augusztus elején adott in-terjújában ugyancsak sürgette a közép-hatótávolságú rakéták-ról szóló tárgyalások megindítását.

A kényszerítő körülmények hatására az Egyesült Államok vezetése 1981 nyarán már kénytelen volt fontolóra venni a tárgyalások lehetőségét. Így az 1981. májusi római NATO-tanácsülésen – az európai NATO-országok kifejezett kíván-

65. Népszabadság, 1981. június 10. 2. old.

66. Wilhelm Bittorf: i. m. 141. old.

67. Népszabadság, 1981. szeptember 15.

ságára – készek voltak kijelenteni, hogy az év végéig megkezdik a tárgyalásokat a Szovjetunióval. Ezt azonban a Szovjetunió „magaviseletétől” tették függővé. Ez visszalépés volt még az 1979. decemberi NATO kettős határozattól is, amely a tárgyalások megkezdését semmiféle feltételhez nem kötötte.

Haig külügyminiszter 1981. július 15-én mondott beszédében körvonalazta az Egyesült Államok biztonsági politikájának hat alapelvét. Ennek során a tárgyalások megkezdésének idejét az amerikai elképzelések szerint az év novemberében jelölte meg.

A tárgyalások megkezdésének végleges időpontját Gromiko szovjet és Haig amerikai külügyminiszter 1981. szeptember végi megbeszélésén november 30-án határozták meg. Ez a dátum nem véletlen. Az NSZK vezetésének ugyanis már az 1981 májusi római NATO-tanácsülésen az volt a kifejezett kívánsága – amelyet több más NATO-tagállam is támogattott –, hogy a következő hasonló ülés időpontjában (1981. december elején) a tárgyalások már folyamatban legyenek. Ezt a kérdést az Egyesült Államok kénytelen volt figyelembe venni.

Elismerően nyilatkozott a nyugat-európai kormányok ez ügyben kifejtett tevékenységéről Puja Frigyes, hazánk külügyminisztere, az országgyűlés 1981. decemberi ülészakán: „Értékeljük azokat az erőfeszítéseket is, amelyeket egyes nyugat-európai kormányok kifejtettek annak érdekében, hogy az Egyesült Államok is kész legyen tárgyalóasztalhoz ülni ennek a rendkívül fontos kérdésnek a megvitatására. Üdvözljük a november 30-án, Genfben megindult szovjet–amerikai tárgyalásokat a közép-hatótávolságú nukleáris eszközökről. Tudjuk, hogy e tárgyalások bonyolultak, hosszadalmasak lesznek, megkezdésüket mégis pozitívan kell értékelni.”⁶⁸

68. Népszabadság, 1981. december 19.

A genfi tárgyalások megkezdésének halogatásához – az USA érdektelenségén s az eurorakéták telepítéséhez való görcsös ragaszkodáson kívül – az is hozzájárult, hogy az Egyesült Államoknak nem volt tárgyalási koncepciója. Kapóra jött tehát Reagan elnöknek, hogy bizonyos változtatásokkal elfogadja az úgynevezett „nulla-megoldást”, s ez legyen az amerikai fél tárgyalási koncepciójának magva.

Mint a közép-hatótávolságú fegyverek problematikájának sok más eleme (a probléma felvetése, a pótfegyverkezés fogalmának megkonstruálása, a moratórium felvetése stb.), úgy a „nulla-megoldás” is nyugatnémet „gyártmány”. Büszkélkedve állapította meg Schmidt kancellár, hogy az úgynevezett „nulla-megoldás” kezdetben nem amerikai kezdeményezés, hanem „német javaslat volt”. A kancellárnak tökéletesen igaz volt.

A „nulla-megoldás” az SPD vezető köreiből vetődött föl, miközben kiutat kerestek arra, miképpen lehetne elkerülni, hogy a Német Szövetségi Köztársaságot még jobban megtűzdeljék nukleáris fegyverekkel. 1981 februárjában Schmidt kancellár még elegendőnek tartotta volna, ha a Szovjetunió közép-hatótávolságú rakétáinak csak egy részét selejtezi ki „az egyensúly megteremtéséhez”.

Willy Brandt, az SPD elnöke 1981. június végi moszkvai látogatásakor a „nulla-megoldást” még úgy képzelte el, hogy a „Pershing-2” rakéták és a robotrepülőgépek nem kerülnek telepítésre, ha a Szovjetunióval kompromisszumot lehet elérni az SS-20-as rakéták csökkentéséről.

Kurt Becker, a nyugatnémet kormány szóvivője szerint már a nyugati „nulla-megoldás” Keleten is nulla-megoldást követel. Ezért – úgymond – azokat a fegyvereket kell felszámolni, amelyek a feszültséget okozták. Ezek pedig az Európára irányított, több robbanófejes SS-20-as rakéták.

Helmuth Schmidt kancellár az 1981. szeptember 27-i tele-

vízió-nyilatkozatában azt mondta, a maga részéről csak abban az esetben tudja elképzelni, hogy a Nyugat eltekintsen az 1979-es NATO-határozat megvalósításától, ha a Szovjetunió leszereli valamennyi SS-20-as rakétáját.

Érdekesen alakult az amerikai vezetés viszonya a nyugat-német „nulla-megoldáshoz”. 1981 júliusában Helmut Sonnenfeldt – aki régebben Kissinger közeli munkatársa volt – még úgy nyilatkozott, hogy a „nulla-megoldás” a Szovjetunióval, a NATO rakétahatározatról szóló tárgyalásokon az új amerikai adminisztráció számára elfogadhatatlan.

Később azonban Washington érdeklődést kezdett mutatni a nyugatnémet elgondolás iránt. Ikle, az USA hadügyminisztériumának államtitkára 1981 szeptemberében a „nulla-megoldás”-ról úgy nyilatkozott: „Ha az SS-20-asok többé nem fenyegetnék Nyugat-Európát, akkor a másik oldalon az utánfegyverkezés többé már nem lenne szükséges.” Az ABC amerikai tv-állomás 1981. szeptember végi hírmagyarázata szerint az Egyesült Államok úgy véli, az SS-20-as szovjet rakétákat kellene leszerelni ahhoz, hogy Washington lemondjon csaknem 600 „Pershing-2” típusú rakéta és robotrepülőgép Európába telepítéséről.

1981. november közepére az Egyesült Államok által elképzelt „nulla-megoldás” jócskán kibővült olyan elemekkel, amelyeket sem az eredeti nyugatnémet elképzelés, sem pedig az előzetes amerikai vélemények nem tartalmaztak. Már nemcsak azt követelték, hogy a Szovjetunió szerelje le az európai területén telepített SS-20-as rakétáit, hanem ennél jóval többet.

Reagan elnök 1981. november 18-án az országos sajtóklubban mondott beszédében ismertette az Egyesült Államok álláspontját a fegyverzetkorlátozással összefüggő néhány kérdésben. Ennek keretében terjesztette elő – többek között – az amerikai elképzeléseknek megfelelő „nulla-megoldást” is, amelynek lényege a következő:

– a Szovjetunió szerelje le valamennyi újabb, SS-20-as tí-

pusú, valamint valamennyi régebbi, SS-4, SS-5 típusú rakétáját, s mindezt amerikai ellenőrzés mellett;

- az Egyesült Államok nemcsak a Szovjetunió európai részén telepített, hanem az Urálon túl állomásozó rakéták leszerelését is elvárja;

- ebben az esetben Washington hajlandó lemondani a „Pershing-2” rakéták és a robotrepülőgépek tervezett nyugat-európai telepítéséről.

Már első látásra is érzékelhető, hogy az eredeti „nulla-megoldás” két lényeges, eddig nem hangoztatott elemmel bővült:

- az SS-4, SS-5 típusú rakéták leszerelése;
- az Urálon túli területek bevonása a megoldásba.

Ezt követően Helmut Schmidt kancellár nagy önelégültséggel állapította meg: a szövetségi kormány érdeme, hogy az amerikai elnök a tárgyalás megkezdését szorgalmazza és elfogadta a „nulla-megoldást”.

A tény azonban az, hogy a genfi tárgyalások kezdete előtt egy hónappal az amerikai kormánynak még nem volt elképzelése arról, hogy az amerikai delegáció milyen álláspontot képviseljen a szovjet küldöttséggel szemben. Így egy olyan megoldást kellett választani, amely szimpatikus a nyugat-európai tömegek előtt is, alkalmas propagandacélokra, és megváltoztatja azt a Reaganról egyre inkább erősödő véleményt, miszerint a hidegháborúra és a fegyverkezési hajszára törekvő személység. Reagan tehát nem változott meg egyik napról a másikra, hanem rájött, ideje hangot váltani, s a felelősséget a másik félre hárítani a számára elfogadhatatlan javaslatokkal.

A Die Zeit már Reagan beszéde előtt rámutatott, hogy a Pentagonnak milyen elgondolásai voltak a Reagan által előterjesztendő „nulla-megoldással”: „... mögöttes ravasz számítás rejlik. Az amerikaiak ezzel az európai baloldal szája íze szerint beszélnek, de egyébként meglehetősen biztosak abban, hogy a szovjetek a javaslatot azonnal elfogadhatatlannak minősítik és

elutasítják. Ezáltal a pótfegyverkezés, az 572 rakéta telepítése akadálytalanul megtörténhet.”⁶⁹

Világos tehát, hogy az amerikai vezetés számolt azzal, hogy Reagan javaslatai a Szovjetunió számára elfogadhatatlanok, mert megbontanák az európai katonai erőegyensúlyt, s az Egyesült Államokat és a NATO-t egyoldalú katonai előnyökhöz juttatnák. A NATO-országok azonban ennek ellenére teljes támogatásukról biztosították a Reagan-féle „nulla-megoldást”. Bruno Kreisky osztrák kancellár azonban nyíltan megmondta, hogy „az amerikai nulla-változatnak nem sok realitása van”. A Béke-világtanács hasonlóképpen vélekedett: „... Reagan elnök úgynevezett »nulla-megoldása« nem felel meg a népek, Európában elemi erővel megmutatkozó béke-szándékainak és a leszerelés célkitűzéseinek.”⁷⁰

Leonyid Brezsnyev 1981 november végi bonni látogatásakor reagált Reagan elnök javaslatára, s az alábbiakat mondta: „Ha partnereink készséget tanúsítanak arra, hogy megegyezzünk: mindkét fél – a Nyugat és a Kelet – teljes mértékben lemond az összes közép-hatótávolságú nukleáris fegyverről, amely európai célpontokra irányul, akkor mi emellett vagyunk. Amellett vagyunk, hogy Európa végre megszabaduljon mind a közép-hatótávolságú, mind pedig a harcászati nukleáris fegyverektől. Ez lenne az igazi, a mindkét fél számára igazságos »nulla-megoldás«”.⁷¹

Nem kétséges, hogy a két változat közül a Szovjetunióé az igazi „nulla-megoldás”, mivel teljesen megszüntetné Európában a nukleáris fegyvereket, s egyenlő helyzetet teremtené mindkét oldalon. Ez a megoldás nem sértené senki biztonságát, s ugyancsak nem nyújtana egyoldalú katonai előnyöket senki számára.

Az úgynevezett „nulla-megoldás” kapcsán szólni kell rövi-

69. Die Zeit, 1981. november 6.

70. Esti Hírlap, 1981. november 29.

71. Népszabadság, 1981. december 13.

den egy másik, az NSZK-ban született elgondolásról is. Andreas von Bülow kutatási miniszter, aki hosszú ideig parlamenti államtitkár volt a bonni hadügyminisztériumban, kidolgozott egy elképzelést, amely az úgynevezett „nulla-megoldás” egy változataként értékelhető. Bülow miniszter szerint az Egyesült Államok akkor is lemondhatna a „Pershing-2” rakéták és a robotrepülőgépek nyugat-európai telepítéséről, ha a Szovjetunió feladná azt a SALT-II. megállapodásban rögzített jogát, hogy behozza a hadászati hordozóeszközök nukleáris robbanófejeinél fennálló mintegy 3000 db-os lemaradását (a lemaradásról a III. fejezetben említést tettünk).

A hadászati támadófegyverek és a közép-hatótávolságú fegyverek kölcsönös helyettesítését és beszámíthatóságát arra alapozta, hogy az Egyesült Államoknak például rendelkezésre állnak azok a „Poseidon”-rakéták a Földközi-tengeren cirkáló atom-tengeralattjárókon, amelyek néhány perc alatt ugyanúgy elérhetik a Szovjetunió területét, mint a „Pershing-2” rakéták. Ezzel a Nyugat – Bülow véleménye szerint – máris kiegyenlítette az SS-20-as rakéta potenciált.

Bülow elgondolása azonban nem nyerte meg Schmidt kancellár tetszését. Emellett az óceánon túlról érkező nem tetsző vélemények hatására, nem is továbbították az amerikai vezetéshez, mint hivatalos NSZK-kezdeményezést.

MI ÁLLT AZ USA HALOGATÓ TEVÉKENYSÉGÉNEK HÁTTERÉBEN?

Az Egyesült Államok vezetése részéről a tárgyalások megkezdésének mintegy kétéves késleltetése céltudatos volt. Ez a magatartás katonailag arra vezethető vissza, hogy az amerikai vezetés nem akarta kérdésessé tenni a jóváhagyás előtt álló vagy már elhatározott fegyverkezési programjai sorát.

A Reagan-kormány a tárgyalások megkezdése előtt túl akart

lenni a hadászati támadófegyverek fejlesztésére irányuló döntéseken. Ez az 1981-es év nyarának végére volt beütemezve. Így többek között döntés született az új hadászati bombázó repülőgépek távlati fejlesztéséről, az MX-rakéták gyártásának megkezdéséről, a neutronfegyver gyártásáról stb. Az amerikai vezetés véleménye szerint ez javítja a tárgyalási esélyeket a Szovjetunióval. Ezért Haig külügyminiszter csak ezután rögzítette a tárgyalások kezdő napját Gromiko szovjet külügyminiszterrel.

Az Egyesült Államok másik szándéka volt, hogy a tárgyalások megkezdése előtt az eurorakéták gyártása és telepítése olyan fokot érjen el, amelyből már ne lehessen visszalépni, még akkor sem, ha a tárgyalások esetleg sikerrel járnának.

Jogosan állapította meg Ogarkov marsall, a Szovjetunió honvédelmi miniszterének első helyettese, a fegyveres erők vezérkari főnöke a NATO 1981. májusi tanácsulése után: „Az Egyesült Államok és a NATO-országok abba sem egyeztek bele, hogy haladéktalanul újítsák fel a közép-hatótávolságú európai atomfegyverek korlátozására és csökkentésére vonatkozó tárgyalásokat, minthogy ezeket olyan fenntartásokhoz köthették, amelyek nem annyira az Egyesült Államoknak és partnereinek tárgyalási készségéről tanúskodnak, hanem inkább arról a törekvésükről, hogy a tárgyalások felújítását elodázzák és időt nyerjenek arra, hogy megvalósítsák a rakétaik nyugat-európai telepítéséről szőtt terveket.”⁷²

A Die Welt 1981 júliusi egyik száma részletes tájékoztatást adott az előkészítő munkálatokról. Eszerint: „A 108 »Pershing-2« rakéta telepítésének előkészítő munkálatai a Német Szövetségi Köztársaságban és a 464 robotrepülőgépe angol, olasz és nyugatnémet területen már megkezdődtek... Amíg a fegyverek gyártása az Egyesült Államokban megkezdődik, az építési munkák Nyugat-Európában előrehaladnak. A legkisebb munka a »Pershing-2« számára szükséges. Ezek a

72. Kommunizist, 1981. 10. szám.

»Pershing-1«-eket váltják fel, és éppen ott kerülnek elhelyezésre, ahonnan azokat kivonják. Más a helyzet a robotrepülőgépeknél. Négy indítóállvány-jármű összesen 16 robotrepülőgéppel és két kísérőjárművel képez egy egységet, egy századot. Ezen járművek számára betonfedezékeket kell építeni. Ehhez jönnek még a rendszer technikai kiszolgálásához és a kezelők elhelyezéséhez szükséges épületek. Ezek a munkák Nyugat-Európa különböző helyein már folyamatban vannak.⁷³

A nyugatnémet Stern magazin közölte a telepítés helyeit is. Szerinte a „Pershing-2” rakétákat az 56. amerikai tüzérdandár kapja meg, amelynek egy-egy osztálya állomásozik Neckarsulmban, Schwäbisch-Gmündben és Neu-Ulm-ban. A robotrepülőgépeket pedig az Egyesült Államoknak az NSZK-ban levő öt, legfeljebb hét körletébe, valamint olyan repülőterekre telepítik, amelyek nem a Bundeswehr tulajdonában vannak és ahol már most atomfegyvereket tárolnak. Ilyenek a ramsteini, a hahni és a spangdahlemi repülőterek. Számításba jöhet még Észak-Rajna-Westfáliában a brüggeni és a laarbruchi két angol támaszpont.⁷⁴

A Der Spiegel arról tudósít, hogy Schmidt kancellárnak 1981 tavaszán az Egyesült Államokban tett látogatása során értésére adták, hogy az új rakéták kiszállítását 1983 őszétől minden körülmények között megkezdik a Német Szövetségi Köztársaságban állomásozó amerikai csapatokhoz. Akkor is, ha folynak a tárgyalások a Szovjetunióval, sőt még az esetben is, ha addigra már kézzelfogható részeredmények lennének.

Haig amerikai külügyminiszter is megerősítette 1981 novemberében tartott bonni sajtóértekezletén, hogy a Szovjetunióval folytatandó tárgyalások alatt is változatlan ütemben készülnek a közép-hatótávolságú rakéta-program megvalósítására.

*

73. Die Welt, 1981. július 4. 20. old.

74. Stern, 1981. február 19. 26-34. old.

Az Egyesült Államok vezetésének az a szándéka, hogy a tárgyalások megkezdését minél tovább elodázza, csak félsikerrel járt. A Szovjetunió és a Varsói Szerződés országainak kezdeményezései, az európai NATO-országok nyomása, de még inkább a Nyugat-Európában kibontakozott nagyarányú béke-mozgalom és annak erősödése végül is tárgyalóasztalhoz kényszerítette az amerikai kormányt. Ezzel az amerikai kormány olyan helyzetbe hozta magát, hogy látszattárgyalásokat kénytelen folytatni. Jóval kisebb érdeke fűződik ugyanis a szovjet közép-hatótávolságú fegyverek számának csökkentéséhez, mint a saját eurorakétái telepítésének megvalósításához. Ez a tény nem sarkallja az Egyesült Államokat gyors és eredményes tárgyalások folytatására.

A halogató magatartás leleplezte az USA és a NATO vezetésének igazi szándékát a nyugati közvélemény előtt is. Ennek ellensúlyozására a Reagan-kormány kénytelen volt elállni néhány olyan feltételtől, amelyekhez korábban a tárgyalások megkezdését kötötte. Ez tehát nem igazi és tudatos kompromisszumnak minősül az Egyesült Államok részéről, hanem kényszerhelyzetnek, a részükre kedvezőtlen tendenciák megváltoztatására irányuló törekvésnek.

A halogató és késleltetés egyben világosan kifejezésre juttatta azt is, hogy amíg a Szovjetunió őszintén és előzetes feltételek nélküli tárgyalásokra törekedett, addig az Egyesült Államok szándékosan bátyázta körül magát különféle indokolatlan feltételekkel, hogy ezáltal is nehezítse a megbeszélések megkezdését.

A nyugati közvélemény jelentős része is felismerte, hogy a tárgyalások megkezdése nem kegy vagy jutalom az Egyesült Államok részéről a Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállama számára, hanem közös érdek, egyetlen kiút az Európát egyre jobban fenyegető helyzetből.

A tárgyalások megindulása, és a felek javaslatai 1982 decemberéig

Az európai NATO-tagországok határozott kívánságára az 1981. májusi római tanácsülésről kiadott közlemény már tartalmazta az Egyesült Államok elvi hozzájárulását a tárgyalások megkezdéséhez a közép-hatótávolságú fegyverekről. A tárgyalások megkezdése azonban teljesen konkrétá, mindkét fél kölcsönös akaratává csak 1981 szeptemberében, Andrej Gromiko szovjet és Alexander Haig amerikai külügyminiszter találkozója után vált. 1981. szeptember 23-án a két külügyminiszter a kormány nevében megállapodott arról, hogy 1981. november 30-án Genfben kezdődnek a tárgyalások.

Abban, hogy a tárgyalások mégiscsak megkezdődtek, a legnagyobb szerepet a Szovjetunió következetes kezdeményező lépései, állhatatos diplomáciai küzdelme játszották. Emellett el kell ismerni, hogy nem volt hatás nélkül az USA nyugat-európai szövetségeseinek nyomása az amerikai kormányra, s a nyugat-európai tömegek aggodalmának rohamos növekedése a Reagan-kormány fegyverkezési politikája s az európai korlátozott atomháborúval kapcsolatos koncepciója miatt. Találóan jegyezte meg az utóbbiról Erhard Eppler, az SPD elnökségének tagja: „Mindamellett, egy és más amellet szól, hogy a béke-mozgalom nagyobb mértékben serkentette az amerikai tárgyalókészséget, mint a brüsszeli határozat.”⁷⁵

75. Frankfurter Rundschau, 1981. október 12.

Bár mindkét küldöttség kormányálláspontot képvisel a genfi tárgyalásokon, a delegációvezetők szerepe mégis jelentősnek minősül egy ilyen fontos megbeszéléssorozaton. Az a tény, hogy a két nagyhatalom kit bízott meg a tárgyalóküldöttség vezetésével, már önmagában is sokatmondó.

Paul Nitze nagykövet, az amerikai küldöttség vezetője jogász képzettséggel rendelkezik. Kinevezésekor 74 éves volt. Hat amerikai kormány hivatali idejében töltött be magas állami tisztségeket. A második világháború végén az USA hadászati bombázó légierije felügyelőjének helyetteseként konkrét ismereteket szerzett a hirosimai és nagaszaki amerikai atomtámadás során e borzalmas fegyverek hatásáról.

A háború befejezése után néhány évvel az USA külügyminisztériuma tervezési osztályát vezette. Az ötvenes évek végén társszerzője volt az állítólagos amerikai „rakétahézag”-konceptió kidolgozásának, amely John F. Kennedy választási kampányának fő jelszavává vált. Elnökké választása után Kennedy, Nitzét a nemzetközi ügyekért felelős államtitkárrá nevezte ki a Pentagonban.

Néhány évvel később Nitze és szerzőtársai beismerték, hogy állításuk hamis volt, és semmiféle amerikai elmaradás, „rakétahézag” a Szovjetunióval szemben nem létezett. Ez azonban úgy látszik nem ártott, hanem használt karrierjének, mert rövidesen haditengerészeti miniszter, később pedig hadügyminiszter-helyettes, majd Richard Nixon elnöksége alatt a SALT-II. tárgyalásokon részt vevő amerikai küldöttség vezetője lett. Az utóbbi beosztásról azonban 1974-ben lemondott, mert úgy vélte, hogy:

- a készülő egyezmény egyoldalú;
- lehetetlenné teszi az amerikai hadászati eszközök jövőbeni kiépítését;
- és nem ellenőrizhető.

Ezután a SALT-II. megállapodás ratifikálásának egyik leghangosabb ellenzője lett. Joggal állapította meg tehát a nyugati sajtó jelentős része, hogy Reagan elnök a genfi delegáció

élére nem egy „leszerelő”, hanem egy „fegyverkező” szakembert állított.

A szovjet küldöttség vezetője Julij Alekszandrovics Kvicinszkij, 45 éves hivatásos diplomata lett. A 70-es évek elején aktív részese volt a Nyugat-Berlinről szóló négyoldalú megállapodás kidolgozásának. A bécsi haderőcsökkentési tárgyalások kezdetén hosszabb időn át tagja volt a szovjet delegációnak. A 70-es évek végén pedig a bonni szovjet nagykövetségen a mellett a Vladimir Szemjonov nagykövet mellett dolgozott, aki egy ideig a SALT-tárgyalásokon részt vevő szovjet delegáció vezetője volt. Kvicinszkij nagykövet tehát a nemzetközi enyhülés és a leszerelés kérdéseinek egyik legjobb szovjet szakembere, jelentős tapasztalatokkal a háta mögött.

A FELEK ALAPJAVASLATAINAK LÉNYEGE A GENFI TÁRGYALÁSON

A genfi tárgyalások a két nagyhatalom között titkos, bizalmas jellegűek. Ennek ellenére nem kevés adat, tény áll rendelkezésre arról, hogy a felek milyen alapjavaslatot terjesztettek be. Különösen 1982 februárjában jelent meg több elemző cikk a felek álláspontjáról, s ezekből összerakható az általuk képviselt javaslat is.

Az Egyesült Államok alapjavaslatát lényegében Reagan elnöknek 1981. november 18-án a nemzeti sajtóklubban elmondott beszéde tartalmazta. Ebben az amerikai elnök – több más kérdéssel együtt – kifejezésre juttatta, hogy kormánya Genfben az úgynevezett „nulla-megoldást” fogja előterjeszteni. Ez valóban így is történt. Az amerikai elképzelés szerint a Szovjetuniónak egyoldalú leszerelés keretében nemcsak az Európában telepített közép-hatótávolságú SS-20-as, SS-4-es, SS-5-ös rakétáit kellene teljesen felszámolni, hanem azokat is, amelyek a keleti és délkeleti körzetek védelmére vannak elhelyezve az ország ázsiai területein. A rakéták megsemmisítését helyszíni

amerikai ellenőrzés mellett kellene elvégezni. Ez esetben az Egyesült Államok kész lenne arra, hogy lemondjon a „Pershing-2” rakéták és a szárazföldi bázisú robotrepülőgépek tervezett nyugat-európai telepítéséről.

Ez az elképzelés maradt az amerikai álláspont alapja az 1983-as év elején is.

A szovjet álláspont elvi alapjait Leonyid Brezsnyev 1981 novemberében a Der Spiegelnek adott interjújában körvonalazta. A bonni látogatása előtti napokban kifejtette, hogy a megállapodás csak az egyenlőség és a kölcsönös biztonság alapján lehetséges. A Szovjetunió kész megállapodást kötni kölcsönös alapon a közép-hatótávolságú fegyverek lényeges csökkentésére. A megállapodásnak azonban vonatkoznia kell valamennyi közép-hatótávolságú fegyverre, köztük az amerikai előretolt bázisú eszközökre is.

Leonyid Brezsnyev 1981. november 23-án Bonnban mondott pohárköszöntőjében kifejezésre juttatta, hogy a Szovjetunió amellett van, hogy Európa végre megszabaduljon mind a közép-hatótávolságú, mind pedig a harcászati nukleáris eszközöktől. Ez lenne az igazi, mindkét fél számára igazságos nulla-megoldás, hangoztatta a szovjet államfő.

A TASZSZ szovjet hírügynökség 1982. február 9-én közzétette, hogy a szovjet küldött milyen javaslatokat terjesztett elő a genfi tárgyalásokon. Ezek:

- az egyenlőség és az egyenlő biztonság elveinek megfelelően a szerződésnek számításba kell vennie és ki kell terjednie minden közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzetre, amelyeknek hatóságugara 1000 kilométer vagy annál több, s amelyek Európa területén, illetve a környező vizeken vannak elhelyezve, vagy európai felhasználásra szolgálnak;

- a fenti eszközök szintjének maximális csökkentése érdekében a szerződésnek elő kell irányoznia azt, hogy a jelenlegi (a NATO-nál és a Szovjetuniónál egyaránt közel 1000 egységet jelentő) szintről 1990 végéig 300 egységre csökkentik azokat, közbeeső célként 1985 végére pedig 600 egységre;

- a feleknek jogukban áll, hogy maguk határozzák meg a csökkentésre kerülő fegyverzet összetételét, s a megállapított, csökkentett kereten belül saját megítélésüknek megfelelően hajtsák végre a fegyverzet cseréjét és korszerűsítését;

- a fegyverzet csökkentésének fő eszköze a közepes hatótávolságú eszközök megsemmisítése lesz, ez azonban nem zárja ki, hogy a fegyverzet egy részét egy megállapítandó határon túlra vonják ki;

- kidolgozzák azokat a határozatokat, amelyek biztosítják, hogy a tervezett szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítését megfelelően ellenőrizték; a tárgyalások idejére a felek tartózkodnak attól, hogy új közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzetet telepítsenek Európa körzeteibe, a felek mind mennyiségileg, mind minőségileg befagyasztják ebben a körzetben jelenleg már meglevő közepes hatótávolságú fegyverzetüket.

Az amerikai kormány e szovjet javaslatot kategorikusan elutasította. A washingtoni közlés szerint az amerikai fél ragaszkodik ahhoz, hogy az Urálon túl telepített szovjet közép-hatótávolságú rakétákat ugyanúgy kezeljék, mint az európaiakat, ugyanakkor a genfi tárgyalásokon ne foglalkozzanak a szovjet célpontokra irányuló francia és brit közép-hatótávolságú rakéták korlátozásának kérdésével.

AZ ALAPJAVASLATOK ÖSSZEVETÉSE, RÖVID ELEMZÉSE

A két fél javaslatainak összehasonlítása első látásra is azt mutatja, hogy az előterjesztőket nem azonos célok vezérelték s az álláspontok nem azonos elvi alapokon nyugszanak.

Nézzük először az amerikai fél javaslatát, az úgynevezett, „nulla-megoldást”. Ennek célja vitathatatlanul a Szovjetunió megfosztása védelmi eszközeitől, s a jelenlegi katonai erőegyensúly megbontása a Szovjetunió és szövetségesei biztonsá-

gának kárára. Leonyid Brezsnyev a Szocialista Internacionálé küldöttségével 1982. február 3-án folytatott beszélgetés során erről úgy vélekedett, hogy azt:

- semmiképpen sem lehet komoly tárgyalási javaslatnak tekinteni;

- egyértelműen ellentmond az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének;

- célja, hogy európai és világméretekben is megbontsák a jelenlegi katonai erőegyensúlyt a Szovjetunió és szövetségesci biztonságának kárára.

E megállapítások mögött konkrét tények és adatok vannak. Ha ugyanis a Szovjetunió az amerikai javaslat szerint leszerelné valamennyi közép-hatótávolságú rakétáját, csupán 461 ilyen kategóriájú repülőgépe maradna. A NATO-országoknak viszont mind a 986 ilyen eszköze megmaradna, s ezen belül több mint hétszáz repülőgépe. Így a jelenlegi viszonylagos egyensúly 2:1 arányú NATO-főlénné változna. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy az ebbe a kategóriába tartozó nyugati repülőgépek több nukleáris eszköz célba juttatására alkalmasak, mint a hasonló rendeltetésű szovjet repülőgépek.

A másik probléma a Szovjetunió ázsiai részén a keleti és délkeleti területek védelme. Az amerikai javaslat ugyanis nem veszi figyelembe, hogy Kína a közép-hatótávolságú fegyvereivel több száz nukleáris robbanófejet tudna a Szovjetunió területére juttatni, s ezek száma a jövőben várhatóan növekszik majd. A Szovjetuniónak viszont az ázsiai területeken is le kellene szerelni valamennyi közép-hatótávolságú rakétáját, s így ebben a vonatkozásban védtelenné válna.

Ha tehát a közép-hatótávolságú fegyverek terén kialakuló viszonyt Európában és Ázsiában együttesen vizsgáljuk, azt kell megállapítani, hogy az amerikai javaslat elfogadása többszörösen hátrányos helyzetbe juttatná a Szovjetuniót.

De számos nyugati politikus, szakember és sajtóorgánium is megkérdőjelezi az úgynevezett „nulla-megoldás” realitását. Warnke, aki a SALT-II. tárgyalásokon az amerikai küldött-

séget vezette, a reagani „nulla-megoldásról” azt a megállapítást tette, hogy az: „A Szovjetunióra nézve méltánytalanul hátrányos, propagandisztikus jellegű, s a kompromisszumot eleve kizárja.”⁷⁶

Erhard Eppler, az SPD elnökségének tagja szerint: „Azt, amit a Nyugat eddig mint „nulla-megoldást” vitára bocsátott, nem lehet komolyan venni.”⁷⁷ Bastian nyugállományú nyugat-német tábornok szerint sincs realitása a reagani „nulla-megoldásnak”. Bastian felteszi a kérdést: „Mennyire tartja ostobának Reagan tulajdonképpen az európaiakat? . . . Nem hisszük, hogy az általa propagált »nulla-megoldás« Európában a nukleáris fegyverekről való lemondáshoz vezet, mert az a közep-hatótávolságú fegyverek leépítését csak a Szovjetuniótól követeli meg, azonban nem ajánlja fel a nyugati oldalon már rendelkezésre álló nukleáris fegyverek csökkentését.”⁷⁸

Ha a szovjet javaslatot vesszük szemügyre, azt kell megállapítani, hogy annak célja nem az egyoldalú katonai előnyök megszerzése, hanem olyan igazságos megoldás elérése, amely nem csökkentené egyik fél biztonsági érdekeit sem. Elfogadása esetén jelentősen mérséklődne a katonai szembenállás szintje Európában. A szovjet javaslat nem ultimátumszerű, mint az amerikai. Nem szűkíti le egyetlen megoldásra a megállapodás lehetőségét. Egyik igen fontos jellemzője a fokozatosság, a lépésről lépésre történő haladás. A másik féllel szemben nem támaszt már elve elfogadhatatlan követeléseket. Egyszóval: hüen tükrözi a Szovjetunió megegyezési szándékát és akaratát.

76. Népszabadság, 1982. február 6.

77. Die Welt, 1981. november 19.

78. Ugyanott, 1981. november 23.

A Szovjetunió vezetése, látva az Egyesült Államok makacs és görcsös ragaszkodását az úgynevezett „nulla-megoldáshoz”, 1982. március 16-án újabb gesztust tett annak érdekében, hogy a genfi tárgyalásokat elmozdítsa a holtpontról. A Szovjet Szakszervezetek XVII. kongresszusán Leonyid Brezsnyev, az SZKP KB főttkára, a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke újabb békekezdeményezéseket jelentett be. Ebben a Szovjetunió többek között elhatározta: egyoldalú moratóriumot alkalmaz a közép-hatótávolságú nukleáris fegyverzet telepítésére vonatkozóan a Szovjetunió európai területén. Az ilyen jellegű fegyvereket mennyiségileg és minőségileg is befagyasztja. Felfüggeszti az SS-4, SS-5 néven ismert rakéták felváltását az újabb SS-20 típusúakkal. Ez a moratórium addig lesz érvényben, amíg megállapodást érnek el a genfi tárgyalásokon a közép-hatótávolságú nukleáris eszközök csökkentéséről az egyenlőség és az egyenlő biztonság alapján, illetve a „Pershing-2” rakéták és a robotrepülőgépek telepítése gyakorlati előkészítésének megkezdéséig. A szovjet államfő továbbá kijelentette, hogy a Szovjetunió kész arra, hogy amennyiben nem következik be további éleződés a nemzetközi helyzetben, egyoldalúan, meghatározott mennyiséggel csökkentse közép-hatótávolságú rakétáinak számát.

Megjegyzendő, hogy a Szovjetunió lényegében már 1981 novembere, Leonyid Brezsnyev bonni látogatása óta egyetlen SS-20-as rakétát sem telepített területének nyugati részén. A moratórium bejelentésére azonban csak 1982 márciusában került sor.

Ronald Reagan amerikai elnök még a moratórium-javaslat elhangzása napján mondott beszédében elutasította az új szovjet kezdeményezést, azt állítván, hogy a szovjet javaslat „nem elég jó”. Ezért az amerikai fél kitart korábbi álláspontja, az úgynevezett „nulla-megoldás” mellett. Hasonlóan elutasítóan

nyilatkozott Margaret Thatcher brit miniszterelnök is. Luns NATO-főtthkár szerint pedig a szovjet bejelentés tulajdonképpen a „szovjet fölényt fagyasztaná be”, és katonai szempontból alig van jelentősége.

Így a Szovjetuniónak ez a nagy jelentőségű és pozitív gesztusa, amely az atomfegyverkezési hajszra megfékezéséhez vezetne Európában, jó légkört teremthetne a kölcsönösen elfogadható megállapodáshoz Genfben, az Egyesült Államok és szövetségesei részéről méltánytalan elutasításra talált. A világ népei és a nyugat-európai országok békeharcos tömegei azonban a Szovjetunió konstruktív lépéseit kellően értékelték és azt a békeszeretet és jóindulat jelének tekintették.

Reagan elnök 1982. május 9-én ismertette az Egyesült Államok tervezetét a hadászati fegyverek korlátozásáról. A közép-hatótávolságú fegyverekről folyó tárgyalásokhoz azonban ez alkalommal sem volt semmi új mondanivalója. Kitartott a régebbi, a Szovjetunió számára elfogadhatatlan álláspont mellett.

Ezek után ismét a Szovjetunió vezetése volt az, amely újabb engedményt tett a genfi tárgyalások elősegítése érdekében. Leonyid Brezsnyev a Komszomol kongresszusán 1982. május 18-án mondott beszédében bejelentette, hogy a Szovjetunió máris jelentős mértékben csökkenti az ország európai részén a közép-hatótávolságú rakéták számát. Szólt az Urálon túli telepítés problémájáról is: „Azt bizonyítgatják például, hogy a Szovjetunió döntése nem akadályozza meg, hogy a továbbiakban az ilyen rakéták akár az Urálon túlról is elérhessék a nyugat-európai országokat. Teljes határozottsággal kijelenthetem: egyetlen közép-hatótávolságú rakétát sem telepítünk kiegészítésként olyan helyre, ahonnan hatótávolságuk az NSZK-ig és a többi nyugat-európai országig terjedne.

Azt is megkérdezzük, az általunk hozott határozat az egyoldalú befagyasztásról egyúttal azt is jelenti-e, hogy beszüntetjük a rakéták telepítésének előkészítését. Igen, ezt is előírányoz-

za, beleértve azt is, hogy megszüntetjük az ilyen rakéták indítóberendezéseinek építését.

Még egy megjegyzés. Az Egyesült Államok azt követeli, hogy a Szovjetunió fagyassza be, sőt teljesen számolja fel az ország keleit részén is az ilyen rakétákat. Ez már valóban abszurd igény. Meg lehet oldani e rakéták korlátozását és csökkentésüket. De az a megoldás csak úgy lehetséges, hogy azokkal folytatunk tárgyalásokat, akiknek nukleáris eszközök vannak a kezükben, rakétáink ezekével állnak szemben és természetesen a megállapodás csak kölcsönösség alapján lehetséges. Nincs kifogásunk az ilyen tárgyalások ellen, de magától értődően ez külön kérdést jelent.”⁷⁹

Ez a bejelentés – a Szovjetunió előző álláspontjához képest – több engedményt is tartalmaz. Ezek az alábbiak:

- a közép-hatótávolságú szovjet rakéták egyoldalú csökkentésének megkezdése;
- a közép-hatótávolságú rakéták indítóberendezései építésének megszüntetése;
- az Urálon túli telepítésnél a NATO-országok kívánságának figyelembevétele, illetve a Szovjetunió tárgyalási készségének deklarálása az itt telepített közép-hatótávolságú rakéták korlátozásáról és csökkentéséről.

Az új szovjet javaslatok nagy nemzetközi érdeklődést keltettek, azonban a pozitív reagálás az Egyesült Államok és a NATO vezetése részéről ismét elmaradt.

Ugyancsak nem talált követésre a Szovjetuniónak az ENSZ-közügyűlés leszerelési ülésszakán 1982. június 15-én tett kötelezettségvállalása arra, hogy nem alkalmaz elsőként nukleáris fegyvert. Ez a történelmi jelentőségű döntés gyakorlatilag a nukleáris fegyverek alkalmazásának betiltásával lenne egyenértékű, ha a többi nukleáris hatalom is ugyanilyen kötelezettséget vállalna. Ugyanakkor lényegesen jobb feltételek jönnének létre az összes leszerelési tárgyaláshoz. Az Egyesült Álla-

mok és a NATO vezetése azonban sietett kijelenteni, hogy a maguk részéről nem hajlandók a Szovjetunióval azonos kötelezettséget vállalni. Ez egyben azt is jelenti, hogy továbbra is számításba veszik a nukleáris fegyverek elsőkénti alkalmazását. Ez a tény egyáltalán nem kedvez a közép-hatótávolságú fegyverekről folyó genfi tárgyalásoknak.

*

A genfi tárgyalások megkezdése s az ott tanúsított amerikai magatartás igazolta azokat az előzetes várakozásokat, amelyek a Reagan-kormány halogató taktikájából eredtek.

Minden tárgyaláson a felek álláspontja és magatartása hű visszatükrözése szándékainak. Ez a genfi tárgyalásokon egyértelműen pozitívnak értékelendő a Szovjetunió és negatívnak az Egyesült Államok részéről.

Amíg az USA-javaslat – még realista nyugati értékelések szerint is – alkalmatlan a kölcsönösen elfogadható megállapodáshoz, addig a Szovjetunió javaslata minden olyan elemet és jellemzőt tartalmaz, amely szükséges az igazságos, a felek biztonsági érdekeit nem sértő megegyezéshez.

Minden realista megfigyelő elismerte, hogy a tárgyalások folyamán a Szovjetunió kellő rugalmasságot tanúsított, kezdeményező lépéseket tett. Az amerikai magatartás és álláspont azonban teljesen megmerevedett, csak a saját javaslatot tartották alapnak a megállapodáshoz. Egyáltalán nem keresték a kölcsönösen elfogadható megoldás lehetőségét.

Nyilvánvalóvá vált, hogy az USA kormánya a genfi fórumot csupán propagandára, „alibitárgyalásra” használja fel az európai szövetségesek megnyugtatója, a világközvélemény félrevezetése, s a nyugati békemozgalmak leszerelése érdekében.

A tárgyalások további alakulása

Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a leszerelési, fegyverzetkorlátozási tárgyalások igen bonyolultak, időigényesek. Különösen így van ez akkor, ha az egyik felet nem az igazságos, a biztonsági érdekeket kölcsönösen figyelembe vevő megoldás keresése, hanem egyoldalú katonai előnyök megszerzésére irányuló törekvés vezérli. Ilyen esetben a haladást gátló akadályok feltornyosulnak, az álláspontok közelítése igen vontatott. Sajnos, ilyen helyzet alakult ki a genfi tárgyalásokon is.

Leonyid Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke 1981 végén interjút adott az amerikai NBC-televíziótársaságnak. A riporter azon kérdésére: „Van-e lehetőség arra, hogy a genfi tárgyalásokon 1982-ben megteremtsék az alapot a megegyezéshez a fegyverzet-ellenőrzési szerződés megkötéséről?” az alábbiakat válaszolta: „Igen van. Ami a Szovjetuniót illeti, a megállapodásra törekszik. Természetesen azonban a dolog nem csupán rajtunk múlik. Nem kisebb jelentőségű az Egyesült Államok álláspontja.

A tárgyalások sikerének kulcsa, hogy mindkét fél tartsa tiszteletben az egyenlőség és a kölcsönös biztonság elvét. Ezt az elvet nem szabad megsérteni. A megállapodásnak számításba kell vennie a fegyverrendszerek sajátosságait, amelyek a két félnél nem azonosak, figyelembe kell vennie a Szovjetunió és az Egyesült Államok eltérő földrajzi helyzetét és még sok más

tényező. A mérleg két serpenyőjének a jelenlegi kiegyensúlyozott helyzetben kell lennie. A tárgyalások fontosságáról nem kell sokat beszélni: kimenetelüktől függ, vajon az atomháború veszélye csökken vagy növekszik.”⁸⁰

A Szovjetunió vezetésének véleménye szerint tehát már 1982-ben megvolt a haladás lehetősége, a tárgyalások minden bonyolultsága ellenére. A haladás azonban a két fél akarától, álláspontjától és magatartásától függ. A Szovjetunió egyedül nem tudta előrelendíteni a tárgyalásokat az Egyesült Államok akarata ellenére.

A közepes hatótávolságú rakétákról szóló genfi tárgyalások sikeres kimeneteléért aggódó közvélemény körében éppen ezért élénk érdeklődés előzte meg a NATO-tagországok miniszterei- nek 1982. decemberi üléseit. Miután a Szovjetunió vezetése 1982 folyamán több és jelentősnek értékelhető kompromisszumos lépést tett a tárgyalások eredményességének előmozdítására, teljesen jogos volt az a várakozás, hogy az Egyesült Államok vezetése és az európai partnerek elmozdulnak végre a rendkívül merev és minden szempontból tarthatatlan álláspont- ról, a reagani „nulla-megoldásról”. Ez a várakozás azonban nem következett be. Az Egyesült Államok és a NATO veze- tése ismét hű maradt önmagához. Továbbra is kitartottak a ko- rábbi álláspont mellett, s megerősítették, hogy 1983 őszén meg- kezdik a közepes hatótávolságú amerikai fegyverek nyugat- európai telepítését, amennyiben addig nem történik megállapo- dás Genfben a Szovjetunió és az Egyesült Államok között fo- lyó tárgyalásokon. A NATO-országok külügyminiszterei azt is megerősítették, hogy menetrend szerint folytatják az euroraké- ta-telepítés előkészítését.

Ebben, a NATO-kezdeményezések teljes hiánya miatt ki- alakult eléggé kilátástalan helyzetben ismét a Szovjetunió vál- lalta magára a kezdeményező szerepét, s tett olyan jelentős kompromisszumos javaslatokat, amelyeknek minden józan és

80. Nepszabadság, 1981. december 22.

reális értékelés szerint ki kell mozdítani az állóhelyzetből a közepes hatótávolságú fegyverekről folytatandó genfi tárgyalásokat.

A SZOVJETUNIO ÚJ, DÖNTŐ JELENTŐSÉGŰ JAVASLATAI

1982 novemberében nagy veszteség érte a szocializmus, a béke és a leszerelés híveit: meghalt Leonyid Iljics Brezsnyev, az SZKP főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke. A következetes szovjet békepolitika azonban Brezsnyev elvtárs halálával semmit sem veszített dinamizmusából.

A Szovjetunió új vezetése 1982 végén értékelte a világbéke, a nemzetközi biztonság és a leszerelési tárgyalások helyzetét. Megállapította, hogy az Egyesült Államok tudatosan konfrontációs és elvakult szovjetellenes politikája különösen veszélyes határokig kiélezte a nemzetközi helyzetet. Rekordméreteket öltöttek az Egyesült Államok és az általa irányított NATO katonai előkészületei. Washingtonban az általános mellett a „korlátozott”, az „elhúzódó” és másfajta atomháborúról folytatnak a hivatalos vezetők eszmefuttatásokat. A tömegeket igyekeznek hozzászoktatni a nukleáris háború elfogadható voltához.

Ebben a helyzetben – a Szovjetunió vezetésének megítélése szerint – legfontosabb teendő a világbéke további fenntartásához szükséges út folytatása, az enyhülés eredményeinek megőrzése. Nem szabad megengedni sem kicsi, sem nagy, sem korlátozott, sem totális atomháborút. Nincs fontosabb feladat, mint megállítani az új háborús gyújtogatókat. Ez a törekvés vezérelte a Szovjetuniót akkor is, amikor 1982 nyarán egyoldalú kötelezettséget vállalt, hogy nem alkalmaz elsőként atomfegyvert. Emellett a Szovjetunió kész arra is, hogy hagyományos fegyvert se alkalmazzon elsőként.

Az atomháború veszély reális csökkentésének egyik legcél-

ravezetőbb útja természetesen az, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok szerződést kössön a hadászati és a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverkezés korlátozásáról és csökkentéséről. Ezért a szovjet vezetés döntő jelentőségű lépésre határozta el magát a Genfben folyó mindkét tárgyalás eredményességének előmozdítására.

Jurij Andropov, az SZKP KB nemrég megválasztott főtítkára 1982. december 21-én bejelentette:

a) A Szovjetunió kész saját hadászati fegyverzetét több mint 25 százalékkal csökkenteni, ha ugyanezt teszi az Egyesült Államok is. Így a hadászati hordozóeszközök száma mindkét félnél azonos lenne.

Javasolják a nukleáris robbanófejek mennyiségének lényeges csökkentését és a nukleáris fegyverek fejlesztésének maximális korlátozását.

A tárgyalások idejére meg kell valósítani mindkét fél hadászati fegyverkészleteinek befagyasztását.

A javaslatok kivétel nélkül vonatkoznak a hadászati fegyverzet minden típusára.

A fenti alapon kötött megállapodás kiindulópontja lenne a hadászati fegyverzet még nagyobb méretű kölcsönös csökkentésének, amelyről a felek az általános világstratégiai helyzet figyelembevételével köthetnének megállapodást.

Ez az új szovjet javaslat jelentősen túlmegy a SALT-II. megállapodásban rögzített kereteken, mivel abban 2250 darabban korlátozták a hadászati hordozóeszközök számát. A hadászati robbanófejek tekintetében pedig mindkét fél további növelésre kapott lehetőséget. Az új javaslat viszont a SALT-II. megállapodásban rögzített keretszám mintegy 1800 darabra való csökkentését irányozza elő, de azt is csak közbeeső fokozatnak tekinti a végső szint eléréséhez vezető úton.

Ennek a javaslatnak igen nagy a jelentősége a közepes hatótávolságú fegyverekről folyó tárgyalások tekintetében is. A két nagyhatalom és a két szemben álló szövetségi rendszer általános katonai erőviszonyát alapvetően a hadászati támadó-

fegyverek határozzák és testesítik meg. Ezért azok szabályozása nélkül teljesen illuzorikus lenne a fegyverzetkorlátozás vagy -csökkentés a közepes hatótávolságú fegyverek kategóriájában. A hadászati támadófegyverekkel ugyanis teljesíteni lehet mindazon feladatokat, amelyeket a közepes hatótávolságú eszközöknek szántak. Ha tehát a hadászati támadófegyverek mennyiségi növekedése cél nem állítanak korlátokat, értelmetlené válna a közepes hatótávolságú fegyverek csökkentése, mert annak hatását az előbbiek növelése semmissé tenné. Ezért – a Szovjetunió vezetése szerint – megállapodást kell kötni mind a hadászati támadófegyverek, mind pedig a közepes hatótávolságú eszközök terén.

A Szovjetunió fenti javaslata – amennyiben azt tárgyalási alapként az Egyesült Államok is elfogadja – nagymértékben és mindenképpen előnyösen befolyásolja majd a közép-hatótávolságú fegyverekről folyó tárgyalásokon a megegyezés esélyeit.

b) A Szovjetunió vezetésének másik nagy jelentőségű javaslata pedig konkrétan is a közép-hatótávolságú fegyverekre irányult. A javaslat abból indul ki, hogy az európai béke megszlárdítható, s az itt élő népek biztonsága nagymértékben növelhető. Ehhez azonban az kell, hogy az Egyesült Államok mondjon le a kialakult hozzávetőleges katonai erőegyensúly megváltoztatására irányuló törekvéseiről, fogadja el a kölcsönösség és az egyenlő biztonság vitathatatlanul igazságos elvét.

Jurij Andropov ismertette a Szovjetunió új, az eddigieknél jóval messzebbre menő, az Egyesült Államok és a NATO-országok kívánságait jobban figyelembe vevő javaslatát. Eszerint: „Mi továbbra is a mindkét fél számára igazságos meg egyezésre törekszünk. Készek vagyunk a többi között elfogadni azt is, hogy a Szovjetunió csak annyi rakétát őrizzen meg Európában, amennyivel Anglia és Franciaország rendelkezik együttesen, és eggyel sem többet. Ez azt jelenti, hogy a Szovjetunió több száz rakétát, köztük a Nyugaton SS-20-nak nevezett legkorszerűbb rakéták tucatjait is leszerelné. Ami a Szov-

jetuniót és az Egyesült Államokat illeti, a közép-hatótávolságú rakéták terén ez volna a valóban tisztességes nulla-változat. S amennyiben a jövőben az angol és francia rakéták számát csökkentenék, ugyanarra a szintre csökkentenék kiegészítőleg a szovjet rakéták számát is.

Ezzel együtt megállapodást kellene kötni arról, hogy a két fél egyenlő szintre csökkentené a közepes hatótávolságú nukleáris fegyvereket hordozó repülőgépeit, amelyekkel a Szovjetunió, illetve a NATO tagországai az említett körzetekben rendelkeznek."

Az új szovjet javaslatot – a jobb érthetőség kedvéért – szükséges a számok nyelvére is lefordítani. Konkrétan kifejezve a Szovjetunió arra tett javaslatot, hogy közepes hatótávolságú rakétáinak számát a meglevő 496 db-ról kész 162-re csökkenteni, mivel ugyanannyi ilyen eszközzel rendelkezik együttesen Franciaország (18 db S-2, S-4 rakéta, 80 db M-20-as rakéta) és Nagy-Britannia (64 db „Polaris A-3” rakéta). Ez a szovjet rakétamennyiség kevesebb mint egyharmadra való csökkentését jelentené. Ilyen lépést a Szovjetunió természetesen csak akkor tehet meg, ha a másik oldalon lemondanak a közép-hatósugarú repülőgépek terén meglevő jelentős fölényről. Miután a Szovjetunió ezekből csupán 461 darabbal rendelkezik, az Egyesült Államok, Franciaország és Nagy-Britannia birtokában levő 744 darabot is erre a szintre kellene csökkenteni. Ez mintegy 1,6-szeres csökkentést jelentene.

Az SZKP KB főtitkára megerősítette, hogy érvényben vannak az előző javaslatok is, nevezetesen:

- lemondás az európai célpontokra irányuló – mind közép-hatótávolságú, mind pedig hadászati atomfegyverekről. Ez gyakorlatilag Európa atomfegyver-mentesítését jelentené;

- a Szovjetunió és a NATO illetékes tagországai csökkenték saját közép-hatótávolságú fegyverzeteiket alig egyharmadára. (Ezeket a javaslatokat az előző fejezetben részletesebben ismertettük.)

Amíg tehát az Egyesült Államok még 1983 elején is az 1981

novemberében előterjesztett „nulla-megoldást” tartja kizárólagosan elfogadhatónak és attól nem volt hajlandó eltérni, addig a Szovjetunió már a harmadik átfogó, igazságos, az egyenlő biztonság követelményének megfelelő javaslatot terjesztette be, s időközben ezeken kívül is több kompromisszumos lépést tett. Ez azt bizonyítja, hogy a Szovjetunió már a félútnál is tovább ment az álláspontok közelítése, a kölcsönösen elfogadható megoldás keresése érdekében. Az Egyesült Államok pedig a tárgyalás egész időszakában egyetlen kompromisszumos lépést sem tett, sőt még oldalirányban sem mozdult el eredeti álláspontjától. Ez a tény önmagában is eléggé meggyőzően bizonyítja az Egyesült Államok megegyezési készségének teljes hiányát.

De még ennél is leleplezőbb az a reagálás, amely a Szovjetunióknak ezt a nagy jelentőségű, az igazságos megegyezés minden feltételét magában hordozó, a tárgyalások menetében átörést eredményezhető javaslatát fogadta. Az Egyesült Államok külügyminisztériumának szóvivője az új javaslatot 24 órán belül – minden érdemi elemzés nélkül – elutasította. Reagan elnök állásfoglalása nem volt ennyire konkrét – de lényegében ugyanezt fejezte ki azzal, hogy továbbra is kitart az úgynevezett „nulla-megoldás” mellett. Ennél csak egy árnyalattal volt pozitívabb Reagan elnök újévi üzenetének az a része, ahol annak a reményének adott hangot, hogy az új esztendőben haladás lesz a Szovjetunióval folytatott fegyverzetkorlátozási tárgyalásokon, és meg lehet kezdeni a nukleáris fegyverek készletek csökkentését. Ez olyan óhaj volt Reagan részéről, amelynek semmi konkrét tartalma sincs, és semmire sem kötelező.

„Sajnálatosan rövidlátó” döntésnek minősítette 1982. december 29-én a The New York Times a Reagan-kormányzatnak azt az elhatározását, hogy a Szovjetunió javaslatait a közép-hatótávolságú rakéták korlátozására „elfogadhatatlanoknak” nyilvánítja. „Ha a Reagan-kormányzat nem változtat ezen az irányzaton, és nem kezeli komoly és vonzó ajánlatként

a szovjet javaslatot, ritka alkalmat szalaszt el az európai nukleáris fegyverek korlátozására” – állapítja meg az újság hasábjain Richard H. Ullman professzor, a princetoni egyetem ismert politológusa.

Hasonlóképpen foglalt állást számos reálisan gondolkodó amerikai politikus, valamint biztonsági és leszerelési, fegyverzetkorlátozási kérdésekkel foglalkozó szakember is, akik megfontolandónak, vizsgálatra érdemesnek minősítették az új szovjet javaslatokat. Ezek közé tartozott még P. Nitze nagykövet, az Egyesült Államok genfi delegációjának vezetője is, aki magánvéleményként kifejezésre juttatta, hogy fel kellene már hagyni az úgynevezett „nullá-megoldással” a tárgyalásokon. Ezért a kijelentéséért hivatali figyelmeztetésben részesült.

Úgyszintén negatívan vélekedett a NATO másik két, közép-hatótávolságú fegyverekkel rendelkező atomhatalma, Nagy-Britannia és Franciaország is. Thatcher miniszterelnöknő és Mitterrand elnök egyaránt elzárkózott attól, hogy közepes hatótávolságú fegyvereiket a NATO oldalán beszámítsák a genfi tárgyalásokon. Ennek egyik oka, hogy mindkét ország ezen eszközök minőségi és mennyiségi fejlesztését irányozta elő. Mitterrand elnök például 1983. január 1-én mondott újévi köszöntőjében kijelentette, hogy Franciaország nem csökkenti atomfegyverzetét, s közölte, hogy utasítást adott a francia nukleáris potenciál korszerűsítésére és növelésére, olyan mértékben, hogy az megfelelő „elrettentő erőt” képviseljen. Egyes források szerint az angoloknak és a franciáknak a 80-as évek végére már 1300 nukleáris robbanófejük lesz, amely rendkívül jelentősnek értékelhető.

A Szovjetunió és a Varsói Szerződés részéről ezek nem hagyhatók figyelmen kívül már azért sem, mert egyedül ezekkel meg lehet semmisíteni a Varsói Szerződés tagországainak területén levő fontos hadászati célok többségét.

Közelről sem ilyen egyértelmű a közép-hatótávolságú fegyverek telepítésében legjobban érintett ország, a Német Szövetségi Köztársaság vezetésének állásfoglalása az érintett kér-

désben. Manfred Mörner hadügyminiszter szerint a közepes hatótávolságú rakéták csökkentésére vonatkozó szovjet javaslatok „nem elég széles körűek”, de komolyan kell mérlegelni azokat. 1982. december 26-án a DPA nyugatnémet hírügynökségnek adott interjújában Wörner azt hangoztatta: a szovjet javaslatok megvalósítása megfosztaná az NSZK-t az amerikai közepes hatótávolságú nukleáris rakéták nyújtotta védelemtől. Egyrészt a szovjet, másrészt a brit és a francia rakéták szembenállítása azért nem fogadható el, mert e két nyugat-európai hatalom nukleáris ereje nem arra van beállítva, hogy a Német Szövetségi Köztársaságot védje – mondta Wörner.

Ennél pozitívabban foglalt állást Genscher külügyminiszter, aki korábban mindig fenntartás nélkül támogatta a reagan „nulla-megoldást”. 1983. január elején tett kijelentésében, bár „ideális célként” továbbra is a „nulla-megoldást” jelölte meg, rámutatott arra, ha az nem érhető el, akkor „minden lehetségest meg kell tennünk a telepítendő rakéták számának minél alacsonyabb szinten tartására”. Ez a kijelentés úgy értelmezhető, hogy az NSZK szívesen venné, ha a tervezettnél kevesebb rakétát és robotrepülőgépet kellene befogadnia.

Genscher nyilatkozatát követően Jürgen Möllemann nyugatnémet külügyi államminiszter kijelentette, hogy a genfi szovjet–amerikai rakétatárgyalások sikerre vitele érdekében Washingtonnak is hajlandóságot kell mutatnia a kompromisszumra, nemcsak Moszkvának.

Horst Ehmke, az SPD parlamenti frakciójának helyettes vezetője 1983. január 3-i rádióinterjújában kijelentette, hogy a bonni kormánynak az új szovjet leszerelési javaslatokra való reagálása nem egységes, és hangsúlyozta: „Az a véleményem, hogy a Jurij Andropov által előterjesztett új javaslat egész sor új elemet tartalmaz, amelyeket mérlegelni kell.”

Helmut Kohl nyugatnémet kancellár viszont a Nyugat számára elfogadhatatlannak minősítette, hogy lemondjanak az új amerikai rakéták Nyugat-Európába telepítéséről. Kohl válto-

zatlanul a Reagan-féle „nulla-megoldást” tekintette a legmegfelelőbbnek.

H. J. Vogel, az SPD új kancellárjelöltje az 1983. március 6-i választásokra, az Egyesült Államokban 1983 január első felében tett látogatása alkalmával közölte Reagan elnökkel, hogy az NSZK kancellárja számára – bárki legyen is az – igen nehéz helyzet alakul ki, ha nem lesz megegyezés a közép-hatótávolságú fegyverekről folyó genfi tárgyaláson. Ez elkerülhetetlenül meg fogja osztani az NSZK közvéleményét. Ezért ő maga úgy tekint a „nulla-megoldásra”, mint az Egyesült Államok kezdeti, kiinduló álláspontjára, amelyet a megegyezés érdekében módosítani kell. Vogel a Washington Post munkatársai előtt azt is kijelentette, hogy Nyugat-Németországban és Nyugat-Európában növekszik a félelem az atomháborútól, s ezért kompromisszumra van szükség, amellyel el lehet kerülni az új amerikai rakéták telepítését.

Kedvezőbb fogadtatást váltottak ki az új szovjet javaslatok a kisebb NATO-országokban. Görögország már az 1982 december eleji NATO-tanácsülésen sem írta alá az új amerikai rakéták telepítésével kapcsolatos részeket. Spanyolország küldötte is csak megfigyelőként volt jelen. Dánia parlamentje pedig törölte az 1983. évi költségvetésből a telepítési költségekhez való hozzájárulást. Mindez azt mutatja, hogy e kérdésben a NATO megosztottsága továbbra sem csökkent.

A fentiekén kívül nézzük meg még Hollandiát, ahol a legnagyobb a közvélemény nyomása a kormányra, hogy az mondjon nemet a rakétatelepítésre. A parlament 1982 karácsony előtti vitájában Jacob de Ruiter hadügyminiszter kijelentette, hogy komolyan kell venni az új szovjet javaslatokat. Szerinte az a szovjet ajánlat, hogy a francia és az angol atomerő szintjére csökkentik a Szovjetunió közepes hatótávolságú rakétáinak számát, új távlatokat nyithat a genfi tárgyalásokon.

Az új szovjet javaslatok nyugat-európai fogadtatásának hatására 1983. január 8-án Reagan elnök is kénytelen volt kije-

lenten, hogy megvan az alap a genfi előrelépéshez, és Bush elnök 1983 január végén Nyugat-Európába indul az álláspontok egyeztetésére.

AZ ÚJ SZOVJET JAVASLATOK FELEMÁS FOGADTATÁSÁNAK ÉRTÉKELÉSE

Amint az várható volt, a leginkább elutasítóan az Egyesült Államok vezetése reagált az új szovjet javaslatokra. Az Egyesült Államok vezetésének konfrontációs politikája, az eurorakéták telepítésével kapcsolatos céljai, elvakult szovjetellenessége, valamint azok a kényszerítő körülmények, amelyek az amerikai felet a tárgyalóasztalhoz ültették, semmi biztató eredménnyel nem kecsegtetnek.

Azt is számításba kell venni, hogy a Reagan-kormány az eddigi fékevesztett fegyverkezési politikájának igazolására törekszik, megkísérli azt bizonyítani, hogy a Szovjetunióval nem lehet megegyezni a közép-hatótávolságú fegyverek csökkentéséről. Ezt kívánja meg ugyanis a Reagan-kormány presztízsc. Különben hogyan lehetne elfogadtatnia a kormány fegyverkezési politikáját azokkal a tízmilliókkal, akiket a költségvetés szociális-kulturális kiadásainak erős megnyirbálása sújtott. Felmerülhet ugyanis a kérdés az amerikai tömegekben: ha meg lehet egyezni a Szovjetunióval a közép-hatótávolságú fegyverekről, akkor valószínűleg hajlandó megállapodásra a hadászati fegyverek és a hagyományos fegyverzet tekintetében is. Akkor pedig mire volt jó az a lázas fegyverkezés, amelyet a Reagan-kormány addig folytatott?

A fenti politikai motívumok mellett az Egyesült Államoknak hadászati szempontból sem érdeke a megegyezés Genfben. A jelenlegi amerikai stratégiák körében ugyanis mély gyökereket eresztett az európai „korlátozott atomháború” gondolata. Ennek katonai-technikai alapját viszont a telepítésre tervezett

eurorakéták képezik. Ezért az azokról való teljes lemondás, vagy a tervezett mennyiség lényeges csökkentése keresztülhúzná azokat a számításokat, hogy az Egyesült Államok lehetőleg minél kisebb veszteséggel kerüljön ki egy esetleges általános nukleáris háborúból. Egyes nyugati megfigyelők is világosan látják, hogy az Egyesült Államoknak nem érdeke a Szovjetunió közép-hatótávolságú fegyvereinek csökkentése, mivel azok egyáltalán nem veszélyeztetik az amerikai területeket. Annál jobban érdekelt viszont abban, hogy minél több közép-hatótávolságú amerikai fegyver legyen Nyugat-Európában, mert azok a hadászati támadófegyverei kiegészítését, a hadászati támadópotenciálja olyan lényeges megnövelését eredményezik, amellyel a tervezett első csapás keretében képes lenne nagyszámú hadászati cél leküzdésére a Szovjetunióban és a Varsói Szerződés más államaiban.

Bármilyen konkrét megállapodás Genfben veszélyeztetné, sőt lehetetlenné tenné a Pentagon azon tervének megvalósítását is, hogy a 80-as évek végéig mintegy 2000 db robotrepülőgépet helyezzen el Európában és a környező tengereken. Ez nemcsak a Pentagon és a NATO szélsőséges elemeinek nem lenne ínyére, hanem az amerikai katonai-ipari komplexumoknak sem, amelyek így jelentős megrendeléstől és profittól esnének el.

Ha viszont megvalósítják a NATO 1979. decemberi kettős határozatát, azzal az Egyesült Államok az alábbiakat éri el:

- igazoltnak és az európai NATO-országok által is támogatottnak tudja feltüntetni a fegyverkezési terveket, programokat;
- eredménytelen színezetet ad a nyugat-európai és az USA-n belül is egyre növekvő fegyverkezésellenes és békemozgalmak tevékenységének;
- megváltoztatja az európai, s ezen keresztül bizonyos mértékben a globális katonai erőviszonyokat is az Egyesült Államok, illetve a NATO javára;
- megteremti egy esetleges európai „korlátozott nukleáris háború” fegyverzeti-technikai alapjait;

– újabb lendületet ad a fegyverkezési versenynek, s bizonyos mértékben kielégíti a katonai-ipari komplexumok étvágát;

– jelentősen növelné az amerikai befolyást a NATO európai tagországaira, s ezek végérvényesen és visszavonhatatlanul az Egyesült Államok „atomfoglyává, atomgyarmatává” válnának, Nyugat-Európa pedig a nem éppen megtisztelő „USA-atomlő-tér, indítóállás” szerepére lenne kárhóztatva.

Mindezek arra ösztönzik az Egyesült Államok vezetését, hogy lehetőleg ne szülessen konkrét megállapodás Genfben a közép-hatótávolságú fegyverek csökkentéséről, korlátozásáról.

Őszintén megmondta ezt Richard Allen, Reagan elnök azóta már más okokból lemondott nemzetbiztonsági főtanácsadója is, amikor azt hangoztatta, hogy amennyiben a genfi tárgyalások kudarcot vallanának, a Nyugat jóval erősebb pozícióba kerülne a már elhelyezett korszerű fegyverci révén, mint korábban volt.

Az amerikai vezetés kezdeti nyílt elutasító álláspontját valószínűen az is motiválta, hogy azzal befolyásolni akarta a NATO-n belüli szövetségesei véleményének alakulását. Ezért is igyekeztek minél előbb és minden elemzés nélkül elutasítani az új szovjet javaslatokat. A Washington Post kommentárja rámutatott egy másik motívumra is. Eszerint: „ha a nyugat-európaiakban az a benyomás alakul ki, hogy Amerikában fontolóra veszik a szovjet javaslatokat, akkor követeléseket támaszthatnak a nyugat-európai rakétatelepítés elhalasztására.”

Ez a megállapítás igen találó. Az Egyesült Államok vezetése számára ugyanis nagy presztizsveszteség lenne, ha a sok fogadkozás ellenére mégsem kezdődhetne meg a rakéták telepítése 1983 őszén. Az ettől való aggodalom fokozott erőfeszítésre ösztönzi a Reagan-kormányt. Ezért 1981-től növekvő ütemben folytatódnak a telepítés előkészületi munkálatai.

A Stern magazin 1982. október 14-i száma már pontos adatokat közölt a Pershing-2 rakéták tervezett elhelyezéséről. Eszerint 36 db-ot helyeznek el Schwäbisch Gmünd, 36 db-ot Neu Ulm, 27 db-ot Neckarsulm, 9 db-ot pedig Heilbronn hely-

ségek laktanyaiban. A rakéták indítóállásainak körletét pedig Kleingartenach, Mutlange és Inneringen települések mellett építik ki. A 96 db robotrepülőgép számára pedig Bitburg közelében folytatják egy új amerikai katonai támaszpont építését.

A Reagan-kormány óriási nyomást gyakorol Angliára, hogy a robotrepülőgépek egy részét már a kísérleti program befejeződése előtt átszállíthassa a szigetországba. A Thatcher-kormány bele is egyezett – angol sajtójelentések szerint – azok átadásának előrehozatalába 1983 júniusáról áprilusra. Az amerikaiak azt is el akarják érni, hogy a szükséges 1300 főnyi személyzet helyett jóval több amerikai katona települjön át Nagy-Britanniába.

Az Olaszországhoz tartozó Szicília szigetén, a Comiso város melletti támaszponton 1982-ben szintén folytak az előkészületek 112 robotrepülőgép elhelyezésére. Belgiumban – bár a kormány hivatalosan még nem fogadta el a telepítést – Florennes városka mellett 1982-ben már kisajátították a szükséges területeket. A belga kormány hadügyminisztere pedig 1982 decemberében kijelentette, hogy: „A telepítési munkálatok költségének bizonyos részét már folyósítottuk”. Hasonlóképpen folytak a telepítési előkészületek Hollandiában is.

Mindezek azt mutatják, hogy sajátos munkamegosztás alakult ki a NATO-n belül. Az Egyesült Államok hátráltatja a komoly és érdemi tárgyalásokat Genfben, ameddig csak lehet. A telepítésben érintett NATO-országok kormányai pedig rohamléptekben folytatják a telepítés előkészítését.

Ezek után nem meglepő, hogy Bush alelnök 1983. februári nyugat-európai körútja után sem változott az amerikai álláspont. A nyugat-európai partnerek kérése ellenére Reagan elnök továbbra sem mutatott hajlandóságot a kompromisszumra, kitartott a „nulla-megoldás” mellett.

A VARSÓI SZERZŐDÉS
POLITIKAI TANÁCSKOZÓ TESTÜLETÉNEK
ALLÁSFOGLALÁSA
1983. JANUÁR 5-ÉN PRÁGÁBAN,
A KÖZÉP-HATÓTÁVOLSÁGÚ FEGYVEREK
KÉRDÉSÉBEN

Az ülés résztvevői ismételten (első ízben 1980-ban) felhívták a figyelmet az európai népeket fenyegető rendkívül komoly veszélyre, amelyet a NATO-tömb azon szándéka rejt magában, hogy végrehajtsa az új amerikai közép-hatótávolságú rakéták több nyugat-európai ország területén történő telepítéséről hozott és 1982 decemberében újból megerősített határozatát. E döntés végrehajtása elkerülhetetlenül maga után vonja a bizalom gyengülését és a helyzet rosszabbodását az európai kontinensen.

Annak megghiúsítási érdekében, hogy Európában kibontakozzék a nukleáris fegyverkezési verseny újabb fordulója, valamint hogy csökkentsék és korlátozzák a fegyverzeteket – a Varsói Szerződés tagállamai szerint a legjobb megoldás az lenne, ha Európa teljes mértékben mentesülne mind a közép-hatótávolságú, mind pedig a harcászati nukleáris fegyverektől. Ha ez az igazi nulla-megoldás jelenleg nem érhető el, akkor célszerű Európában a közép-hatótávolságú nukleáris eszközök radikális csökkentésének útját választani az egyenlőség és az egyenlő biztonság alapján.

A résztvevők hangsúlyozták, hogy kivételes jelentőségűek az európai nukleáris fegyverek korlátozásáról szóló szovjet–amerikai tárgyalások. A Szovjetunió 1982. december 21-én Moszkvában közzétett javaslataival jelentősen hozzájárult a tárgyalások sikeréhez.

A NATO-országok azonban nem tesznek lépéseket a meggyezés érdekében, sőt mesterséges határidőt szabnak a tárgyalások befejezéséhez. Elegendő csupán továbbra is elhúzni a tár-

gyalásokat, hogy azután a megállapodás hiányának ürügyén megkezdhessék az amerikai rakéták tényleges telepítését.

A Varsói Szerződés tagországainak véleménye szerint feltétlenül szükséges, hogy a tárgyalások konstruktív szellemben folytatódjanak, és hogy maximális erőfeszítések történjenek mielőbbi konkrét megállapodások elérésére. Kifejezték reményüket, hogy valamennyi érdekelt ország hozzájárul a tárgyalások előrehaladásához és sikeres befejeződéséhez.

Az ülésen részt vevő országok véleménye szerint a jelenlegi kiélezett nemzetközi helyzet nem tűri a várakozást. Mielőbb olyan hatékony intézkedésekre van szükség, amelyek már most képesek csökkenteni a bizalmatlanságot a két szövetségi rendszer tagállamai között és az aggályokat az agresszió lehetősége miatt. Ismételten kifejezésre juttatták, hogy a Varsói Szerződés tagállamai nem törekednek katonai fölényre a NATO tagállamaival szemben és nincs szándékukban megtámadni őket, mint ahogy egyetlen más országot sem Európában vagy azon kívül.

A fenti elképzelésekből kiindulva a Varsói Szerződés tagállamainak legfelső szintű képviselői javaslattal fordultak a NATO tagállamaihoz: *kössenek szerződést a katonai erő alkalmazásáról való kölcsönös lemondásról és a békés kapcsolatok fenntartásáról.*

A Varsói Szerződés tagállamainak prágai kezdeményezése ismételten tükrözte a résztvevők békére, megegyezésre irányuló törekvését, felelősségérzetét a béke fenntartásáért, az enyhülés eredményeinek megőrzéséért, a nukleáris fegyverkezési verseny új szakasza kibontakozásának elkerüléséért, a leszerelésért.

A Szovjetunió és a Varsói Szerződés politikai tanácskozó testületének új kezdeményezései, javaslatai után a lépés, válaszdadás sora vitathatatlanul az Egyesült Államoknál és a NATO tagállamainál van.

A tárgyalások várható időtartamára vonatkozó becsléseknél támpontul szolgálhat, hogy a SALT-II. tárgyalások kedvező nemzetközi helyzetben, az enyhülési folyamat csúcán, mintegy 7 évig tartottak. Ez esetben pedig sokkal kedvezőtlenebb nemzetközi helyzetben, a fegyverek szélesebb köréről, nehezebben összehasonlítható eszközökről van szó. A tárgyalásokon nemcsak kettő, hanem négy ország (3 + 1) fegyverrendszereit kell figyelembe venni.

Nézzünk meg néhány nyilatkozatot a tárgyalások várható időtartamáról. Az egyik amerikai televíziónak adott nyilatkozatában Schmidt kancellár is úgy vélekedett, hogy a közep-hatótávolságú fegyverekről folytatandó tárgyalások sokáig tartanak majd.

Erhard Eppler, az SPD elnökségének tagja, a genfi tárgyalások időtartamáról az alábbiak szerint vélekedett: „... A leszerelési tárgyalások szokásos ütemét figyelembe véve 3–4 éves időtartam teljesen normális lenne még akkor is, ha a két fél valóban eredményekre akar jutni, amit a jelen esetben igen-csak kérdésesnek érzek.”⁸¹ Amint a továbbiakból kitűnik, Eppler az Egyesült Államok megegyezési szándékának őszinteségét vonta kétségbe.

Paul Nitze, az amerikai delegáció vezetőjének 1981. októberi véleménye az alábbi volt: „Sor kerülhet komoly tárgyalásokra a fegyverzet-ellenőrzésről, de csak azután, ha már megteremtettük igazi erőnket.” Erre a riporter megkérdezte: „Milyen sokáig tart az erőgyűjtés folyamata?” Nitze így válaszolt: „Körülbelül tíz évig.” Mielőtt elutazott Genfbe, azt nyilatkozta, hogy a tárgyalások hosszúak és nehezek lesznek.

Megállapítható tehát, hogy a genfi tárgyalásra rendelkezésre álló idő csak arra elegendő, hogy a felek bizonyos haladást érjenek el. Konkrét megállapodás eléréséhez, megformálásához

⁸¹ Der Spiegel, 1981. évi 25. szám 43. old.

még optimális körülmények esetén sem lenne elegendő. Tudják ezt az Egyesült Államok és a NATO-országok vezetői is. Ennek ellenére állandóan azt hangoztatják, hogy 1983 őszén megkezdődik az eurorakéták telepítése, ha addigra nem érnek el konkrét megállapodást Genfben.

A fentiek miatt azzal kell számolni, hogy a közép-hatótávolságú fegyverek csökkentéséről folyó genfi tárgyalások nem fejeződnek be 1983 végéig, s a telepítés várható megkezdése után is folytatódnak. Ekkor azonban már csak a tervezett mennyiség mérséklésére lesz lehetőség.

A Szovjetunió 1982 végén új, messzemenően kompromisszumos, bizonyos nyugati kívánalmakat is magában foglaló kezdeményező lépéseire – azok mélyebb tanulmányozása és alapos elemzése nélkül – adott nyugati elutasító válaszok tovább erősítették azt a feltételezést, hogy az Egyesült Államok és néhány NATO-ország vezetésének elsőrendű célja és törekvése az 1979. decemberi határozatban foglalt rakétatelepítés mindenáron való végrehajtása. Miután azonban Szovjetunió új javaslatait nem lehet meg nem történtnek tekinteni, s azok hatása Nyugaton is egyre fokozódik, egyre kisebb az esélye a rakétatelepítési terv teljes megvalósításának. Ebben a helyzetben a NATO-stratégia lényege, hogy mentsék, ami menthető, s elérjék az új amerikai rakéták többségének telepítését a kontinensen, mielőtt a szovjet–amerikai tárgyalásokon esetleg kedvező eredmények születnének.

A fentiek miatt minden reális számítás szerint az várható, hogy az Egyesült Államok tovább folytatja majd a megegyezési készsége látszatának fenntartására irányuló „alibitárgyalást”. Tárgyalási taktikája alakításával, megfelelő fékezőmechanizmusok beépítésével, további elfogadhatatlan követelésekkel azonban a konkrét megállapodást minél tovább igyekszik elkerülni.

Fontos szerepet játszanak a genfi tárgyalások további alakulásában az Egyesült Államokban és a nyugat-európai országokban megindult folyamatok, a fegyverkezés ellen és a béke

megőrzéséért harcoló, egyre erősebbé váló s egyre nagyobb befolyással bíró tömegmozgalmak. Ez az a terület, amely jelentős és pozitív segítséget adhat ahhoz, hogy végül is a realitások felismerése és elfogadása, a világbéke megőrzéséért és az emberiség sorsáért érzett felelősség kerekedjen felül az amerikai félnél is a genfi tárgyalóasztalok mellett.

Így például, ha teret nyer az Egyesült Államokban a korábbi kormányzatok magas rangú tisztségviselői által kezdeményezett és egyre szélesedő mozgalom, hogy az USA mondjon le a nukleáris fegyverek elsőként való alkalmazásáról, s emellett a két nagyhatalom a jelenlegi szinten fagyassza be a nukleáris fegyvereket, ez igen pozitívan hatna ki a genfi tárgyalások esélyeire.

Ha az amerikai dolgozó osztályok növelik harcukat az élet-színvonalukat csökkentő, az eddigi szociális és kulturális támogatás nagy részét felemésztő fegyverkezés ellen, az is jótékonyan hat majd ki az amerikai fél magatartására.

Találón jegyezte meg az amerikai fél várható magatartásáról a tárgyalásokon Erhard Eppler, a SPD elnökségi tagja: „Meggyőződésem, hogy komoly tárgyalások csak akkor lesznek, ha az amerikaiaknak attól kell félniük, hogy vonakodásuk az új közép-hatótávolságú rakétaik bevonásától a meg egyezésbe Nyugat-Európában olyan nagy erőket mozgósít, amely veszélyeztetné azok telepítését”.⁸²

Minden valószínűség szerint tehát az amerikai fél álláspontjára és magatartására a legnagyobb befolyást a nyugat-európai országokban kibontakozott és egyre nagyobb méreteket öltő békemozgalom gyakorolja majd, amely elsősorban az új amerikai közép-hatótávolságú fegyverek telepítése ellen irányul. Az 1981–1982 folyamán szervezett és országonként több száz- ezres tömegeket megmozgató békedemonstrációk egyre nagyobb fejfájást okoztak az USA és a NATO vezetésének. Frank Barnaby, a SIPRI igazgatója szerint: „A növekvő békemozga-

82. Der Spiegel, 1981. évi 25. szám 43. old.

lom Nyugat-Európában az egyetlen reménysugár a világbéke számára”.⁸³ Erhard Eppler, az SPD elnökségének tagja pedig úgy látja: „Ha Európa nem gyakorol erős nyomást az amerikaiakra, ezeknek a tárgyalásoknak kevés esélyük van a sikerre.”⁸⁴

Sokatmondó e tekintetben a telepítésben leginkább érintett ország, a Német Szövetségi Köztársaság közvéleménye állásfoglalásának alakulása. A Der Spiegel 1983. évi 1. számában – a Sinus közvéleménykutató intézet adataiból – közzétett értékelés szerint az NSZK lakosságának többsége ellenzi az amerikai rakétatelepítést. A nyugatnémetek 61 százaléka az új amerikai rakéták telepítésének elhalasztása mellett foglalt állást, még akkor is, ha a két nagyhatalom képviselői 1983 végéig Genfben nem jutnának megegyezésre.

A megkérdezettek 56 százaléka borúlátóan ítélte meg a genfi tárgyalások esélyeit, 58 százaléuk úgy vélte, hogy a bonni kormánynak el kellene utasítania az eurorakéták telepítését, ha az Egyesült Államok nem tárgyal komolyan Genfben.

A nyugatnémetek 49 százaléka tartja úgy, hogy az új rakéták növelik a háború kockázatát az NSZK-ban, és csak 24 százaléuk vélte az új fegyvereket biztonságnövelő tényezőnek.

A közvélemény akarata mellett más, főleg pénzügyi, technikai feltételek is befolyásolhatják a Reagan-kormány álláspontját a közép-hatótávolságú fegyverekről folyó genfi tárgyalásokon. Ilyen például az, hogy a „Pershing-2” rakéták kísérleti indításait 1982. december végén bizonytalan időre kénytelenek voltak elhalasztani, mert a negyedik indítás sem felelt meg a szakemberek várakozásainak. Ugyanilyen befolyásoló körülmény, hogy az amerikai kongresszus egy 498 millió dolláros költségvetési tétel megvonásával 1982. december 21-én gyakorlatilag leállította a „Pershing-2” rakéták 1983. évi gyártását (az MX hadászati rakéták 1983-ra tervezett építési költségei-

83. Der Spiegel, 1981. évi 25. szám 32. old.

84. Nemzetközi Szemle, 1982. évi 1. szám 23–24. old.

vel együtt). Amíg azonban a költségvetési törvény a további MX-kutatásokra szánt 2,5 milliárd dollárt feltételesen meghagyta, a „Pershing-2” rakéták kezelőszemélyzetének kiképzéséhez csak 30 millió dollárt engedélyezett.

A körülményeknek az Egyesült Államok és a NATO-vezetés számára kedvezőtlen alakulása 1983 első felében vagy az év nyarán álláspontjainak megváltoztatására kényszerítheti az amerikai vezetést. A Szovjetunió új kompromisszumos lépései olyan helyzetbe hozták az új amerikai közép-hatótávolságú rakéták megszállottjait, hogy szándékaik teljes lelepleződése nélkül tovább már nem tarthatnak ki az úgynevezett „nulla-megoldás” mellett. Ezért, ha kompromisszumra kényszerülnek, azt nem jó szándékból és őszintén, a béke és a biztonság magasabb céljaitól vezettetve, hanem az egyes tagországokon belül a közvélemény nyomására, annak lecsillapítása, a NATO-n belüli ellentétek csökkentése s megegyezési készségük egyre kétségesebbé vált látszatának erősítése érdekében teszik.

A fentiek miatt gyökeres fordulat a NATO-álláspontban nem várható. Csupán a „nulla-megoldás” némi változása következhet be. A legvalószínűbbnek látszó módosulások:

- hajlandóságot mutatnak a brit és francia közép-hatótávolságú fegyverek egy részének számbavételére;
- a Szovjetuniótól nem valamennyi közép-hatótávolságú rakétája leszerelését, hanem annak túlnyomó többségét követelik;
- az Egyesült Államok és a NATO vezetése eláll az 572 db új közép-hatótávolságú rakéták egy részének telepítésétől jóval nagyobb ellenszolgáltatás fejében.

Azt előre megmondani nem lehet, hogy a fenti változatokból melyik, vagy azok mely kombinációja következik be. Ezt még sok körülmény befolyásolja.

*

A közép-hatótávolságú fegyverek létrehozásának körülményei és a korlátozásuk, csökkentésük megvalósításáért folyó

tárgyalások folyamatának áttekintése szemléltetően bizonyítja, hogy itt sem egyforma és azonos felelősség terheli a Szovjetuniót és az Egyesült Államokat, valamint a Varsói Szerződés szervezetét és a NATO-országokat. E kérdésben is fellelhetők a két katonai-politikai szövetség közötti objektíve létező és alapvető különbségek. Az egyik oldalon áll az SZKP XXV. és XXVI. kongresszusán kidolgozott békeprogram – amellyel a Varsói Szerződés többi tagállamai is azonosultak –, a számos leszerelési kezdeményezés, kompromisszumos lépés. A másik oldalt az Egyesült Államok és a NATO vezetésének az erőfőlény megszerzésére, a fegyverkezési hajsza fokozására irányuló tettei és az ésszerű kompromisszumot nélkülöző merev magatartása jellemzi. Mindennemű azonosítási kísérlet, amellyel egyes nyugati, magukat pártatlannak beállító személyek és szervezetek esetében találkozunk, egyértelműen a dolgok lényegének semmibe vételén, a közvélemény tudatos manipulálásán alapszik, ezért egyre inkább lelepleződik.

Semmiképpen sem válik valóra az Egyesült Államok és a NATO vezető köreinek az a várakozása sem, hogy saját javukra megváltoztatják az európai regionális, s ezen keresztül az általános katonai erőegyensúlyt a két szövetségi rendszer között. Az ilyen várakozások eleve kudarcra vannak ítélve, s a múltban sem teljesültek. Jelenleg pedig gyermekes naivság az ilyen vágyálmok szövögetése.

Napjainkban ugyanis a Szovjetunióban olyan magas a gazdaság, a tudomány és a technika színvonala, hogy a szocializmus vezető hatalma a legrövidebb időn belül képes mindazon fegyverfajták létrehozására, amelyek megfelelő egyensúlyt képeznek a NATO által foganatosított rendszabályokkal szemben. A Szovjetunió a múltban sem engedte meg, s erre a jövőben sem lesz hajlandó, hogy az erő helyzetéből, a fenyegetés és a zsarolás nyelvén beszéljenek vele.

Érdemes a kérdésnél felidézni a Carter-kormány hadügyminiszterének, Brownak azt a kijelentését, hogy: „... tény az, hogy a két fél egyike sem képes katonailag vagy gazdaságilag

arra, hogy átfogó katonai fölényt érjen el, amíg a másik fél el van arra szánva, hogy azt megakadályozza.”

Egyértelműen foglalt állást e kérdésben Jurij Andropov, az SZKP KB főtitkára 1982. december 21-én mondott beszédében: „A fegyverzet további növelésének programja nem kényszeríti a Szovjetuniót arra, hogy egyoldalú engedményeket tegyen. Az amerikai fél kihívására kénytelenek leszünk saját megfelelő rendszereink kifejlesztésével válaszolni: az MX-re hasonló saját rakétával; a nagy hatótávolságú amerikai robotrepülőgépre saját nagy hatótávolságú robotrepülőgéppel, és ennek folyik már a kipróbálása nálunk... Senki ne ringassa magát tévhitben: soha nem engedjük meg, hogy saját biztonságunkat, valamint szövetségeseink biztonságát veszély fenyegetse.”

Az 1983-as esztendő feszültnek ígérkezik. Jelentősen fokozódik majd a békéért, a nemzetközi biztonság erősítéséért, a katonai enyhülés konkrét eredményeiért küzdők, valamint a másik oldalon álló erők harca. Az egész emberiség sorsát érintő kérdés úgy vetődik fel: vagy megállapodás születik, vagy a kiélezett és veszélyes nukleáris szembenállás évei következnek.

Nem biztató ebben a tekintetben, hogy az ENSZ 1982-es őszi ülészakán hozott 57 leszerelési tárgyú határozatból az Egyesült Államok és NATO-partnerei azok egyharmadára nemleges szavazatot adtak. Az Egyesült Államok nukleáris fegyverkezési törekvéseit bizonyítja az a tény, hogy nem szavazott meg egyetlen olyan határozatot sem, amely konkrét gyakorlati lépéseket irányoz elő a nukleáris leszerelés előmozdítására.

A Varsói Szerződés tagállamai csak végső esetben akarnak a további fegyverkezés útjára lépni, mert a fegyverkezési verseny újabb fordulója csak a békét veszélyeztetné. Tudatában vannak annak, hogy korunkban a biztonságot nem a fegyverkezés, hanem a már jelenleg is sürgősséggel és veszélyesen magas nukleáris és hagyományos fegyverkészletek kölcsönös csökkentése hozhatja meg valamennyi ország és nemzet számá-

ra. Ezért egyetlen fennálló lehetőséget sem mulasztanak el a leszerelés előmozdítására. Csak remélni lehet, hogy hasonlóképpen gondolkodnak és cselekszenek az Egyesült Államok és a NATO illetékesei is. Legfőbb ideje lenne, hogy a nyugati vezető körökben is győzedelmeskedjen a józan ész, az emberiség sorsáért érzett felelősség, az erőfölény lázálmának kergetése, a kalandorság helyett. Tudomásul kellene venni, hogy a huszadik század végén a politikai és katonai realitások figyelmen kívül hagyása az emberiség pusztulásához vezethet. Ennek felismerése nem tűr további halasztást.

1. Közlemény a NATO külügy- és hadügyminiszterei-
nek 1979. december 12-i üléséről.
2. Ki volt az új fegyverek rendszerbe állításának kez-
deményezője?
3. A „Pershing-2” rakéta és a robotrepülőgépek terve-
zett befogadó országai.
4. A NATO közép-hatótávolságú csapásmérő fegyve-
reinek lehetőségei.
5. A NATO Közép-hatótávolságú csapásmérő fegyverei;
1983-ig és 1983 után.
6. Az Európában telepített, illetve az 1979. decemberi
NATO-határozat szerint telepítésre tervezett közép-
hatótávolságú fegyverek fontosabb adatai.

KÖZLEMÉNY A NATO KÜLÜGY- ÉS HADÜGYMINISZTEREINEK 1979. DECEMBER 12-I ÜLÉSÉRŐL

Reuter, Brüsszel, 1979. december 13-án

Az alábbiakban közöljük annak a közleménynek a teljes, hivatalos szövegét, amelyet a NATO külügy- és hadügyminisztereinek ülése után adtak ki Brüsszelben a szövetség Európában elhelyezett nukleáris fegyvereinek korszerűsítéséről:

1. 1979. december 12-én Brüsszelben, a külügy- és hadügyminiszterek rendkívüli ülésén:

2. A miniszterek felidéztek az 1978-as májusi csúcsértekezletet, amelyen a kormányok kifejezték arra irányuló politikai elhatározásukat, hogy szembenéznek azokkal a kihívásokkal, amelyeket a Varsói Szerződés fegyverkezésének tartós lendülete jelent biztonságukra nézve.

3. A Varsói Szerződés az évek folyamán a nukleáris rendszerek terén nagy és növekvő ütemű fejlődést fejtett ki, amely közvetlenül fenyegeti Nyugat-Európát és stratégiai jelentőséggel bír a szövetségre nézve Európában. Ez a helyzet különösen az elmúlt néhány évben vált súlyossá, mégpedig azon szovjet döntések következtében, hogy végrehajtják közép-hatótávolságú nukleáris ütüerejük lényegi korszerűsítésének és bővítésének programját, nevezetesen: rendszerbe helyezték az SS-20-as rakétát, amely a korábbi rendszerekkel összehasonlítva lényegi javulást jelent, nagyobb találati pontosságot, nagyobb mozgékonyaságot és nagyobb hatótávolságot biztosít, valamint több robbanófej hordozására képes. Rendszerbe helyezték a „Backfire” bombázót, amely hatékonyságát tekintve felülmúl-

ja a többi, eddig rendszerbe állított hadszíntéri rendeltetésű szovjet repülőgépet.

Miközben a Szovjetunió mind mennyiségileg, mind minőségileg megerősítette fölényét a közép-hatótávolságú hadszíntéri nukleáris erők terén, a nyugati ütüerő e téren ez idő alatt változatlan maradt. Sőt mi több, ezek az erők fokozatosan elöregednek, növekszik sebezhetőségük, s nem foglalnak magukban szárazföldi indítású közép-hatótávolságú hadszíntéri nukleáris rakétarendszereket.

4. Ezzel egyidőben a szovjetek ugyancsak megkezdték kisebb hatótávolságú hadszíntéri nukleáris erők korszerűsítését és bővítését, és minden téren nagymértékben javították hagyományos erők minőségét. Ezeket a fejlesztéseket olyan időszakban hajtották végre, amikor növekedett a szovjet interkontinentális ütüerő, és e téren paritás jött létre a Szovjetunió és az Egyesült Államok között.

5. Ez a fejlődési irány a szövetség komoly aggodalmát váltotta ki, mivel – amennyiben folytatódik – a hadszíntéri nukleáris rendszerek terén meglevő szovjet fölény alááshatja az interkontinentális rendszerekben elért stabilitást, és felfedve a NATO-nak az agresszióra adandó nukleáris ellencsapás-lehetőségeiben tapasztalható hiányosságait, kétségbe vonhatja a szövetség elrettentő stratégiájának meggyőző erejét.

6. Az alternatív megközelítéseket, valamint azok értékelését is magában foglaló intenzív tanácskozások, ezen kívül az egyes szövetségi partnerek álláspontjának tudomásulvétele után a miniszterek úgy döntöttek, hogy a szövetség átfogó érdekeit az fogja legjobban szolgálni, ha magukévá teszik a korszerűsítést és a fegyverzet-ellenőrzést, mint két egymással párhuzamos és egymást kiegészítő megközelítési módot.

7. Ennek megfelelően a miniszterek úgy döntöttek, hogy amerikai szárazföldi indítású rendszerek európai telepítésével korszerűsítik a NATO közép-hatótávolságú nukleáris hadszíntéri erőit. Ezek a rendszerek magukban foglalnak 108 „Pershing-2”-es hordozórakétát, amelyek felváltják a jelenlegi

amerikai „Pershing-1A”-kat, valamint 464 szárazföldi indítású robotrepülőgépet. Az említett hordozók mindegyike egy robbanófejjel szerelhető fel. Mindazon országok, amelyek jelenleg tagjai az integrált védelmi szervezetnek, részt fognak venni a program végrehajtásában: a rakétákat a kijelölt országokban fogják állomásoztatni, bizonyos fenntartási költségeket a NATO közös pénzügyi forrásaiból fognak fedezni.

Ez a program nem jelenti, hogy a NATO fokozott mértékben fog támaszkodni a nukleáris fegyverekre. Ezzel kapcsolatban a miniszterek között megállapodás született arról, hogy a hadszíntéri nukleáris erők korszerűsítésének szerves részeként, amilyen hamar ez megvalósítható, kivonnak Európából 1000 amerikai nukleáris robbanófejet. Továbbá: a miniszterek úgy döntöttek, hogy az 572 darab nukleáris robbanófejet bele kell illeszteni ebbe a csökkentett szintbe, amely szükségképpen számszerű hangsúlyelto'ódást feltételez más típusú és kisebb hatótávolságú célbajuttató rendszerek robbanófejeinek rovására.

Ehhez kapcsolódóan elégedettséggel állapították meg, hogy a Nukleáris Tervező Csoport megkezdte a közép-hatótávolságú hadszíntéri nukleáris rendszerek telepítéséből adódó változások pontos természetének, méretének és lényegének, valamint a NATO-fegyvertáron – mint egészen belül – a rendeltetések és rendszerek egyensúlyára gyakorolt esetleges hatásoknak a vizsgálatát. Ez a vizsgálat képezi az alapját a Nukleáris Tervező Csoport miniszterei elé 1980 őszén kerülő átfogó jelentésnek.

8. A miniszterek nagy jelentőséget tulajdonítanak annak a szerepnek, amelyet a fegyverzetkorlátozás játszik a Kelet és a Nyugat közötti szilárdabb katonai viszony kialakításában és az enyhülési folyamat előrevitelében. Ez tükröződik azoknak a kezdeményezéseknek a széles körében, amelyeket a szövetségen belül tanulmányoznak abból a célból, hogy az 1980-as években előmozdítsák a fegyverzetkorlátozás és az enyhülés folyamatát. A miniszterek a fegyverzetkorlátozást ama erőfe-

szítések szerves részének fogják fel, amelyek arra irányulnak, hogy a szövetség garantálja a tagállamok csorbítatlan biztonságát, a Kelet és a Nyugat közötti stratégiai helyzetet szilárdabbá, kiszámíthatóbbá és irányíthatóbbá tegye – mindezt a két fél fegyverzeteinek alacsonyabb szintjén. E tekintetben üdvözlük azt a szerepet, amelyet a SALT-II. szerződés játszik ezen célok elérésében.

9. A miniszterek véleménye szerint, erre az eredményre építve, valamint számításba véve a NATO számára aggodalomra okot adó szovjet közép-hatótávolságú hadszíntéri nukleáris erő növekedését, mindezen fegyverzetkorlátozási erőfeszítéseknek – amelyek arra irányulnak, hogy a szilárdabb nukleáris egyensúly mindkét fél nukleáris fegyverzeteinek alacsonyabb szintjén valósuljon meg –, ki kell terjedniük egyes amerikai és szovjet közép-hatótávolságú hadszíntéri nukleáris rendszerekre is.

Ebben mindazon korábbi nyugati indítványok visszatükröződnének, amelyek szorgalmazták, hogy a fegyverzetkorlátozási tárgyalásokba vonják be az ilyen szovjet és amerikai rendszereket, valamint Leonyid Brezsnyev minapi kijelentései az ilyen irányú hajlandóságra. A miniszterek teljes egészében támogatják azt a szövetségesekkel folytatott konzultációk után hozott amerikai döntést, hogy az Egyesült Államok tárgyal a közép-hatótávolságú hadszíntéri nukleáris erők csökkentéséről és javasolja a Szovjetuniónak: mihamarabb kezdjenek tárgyalásokat a következő, a szövetségen belül folytatott intenzív konzultációkon kidolgozott elvek szellemében:

A) Az alapvetően hadszíntéri rendeltetésű amerikai rendszerek bármilyen jövőbeni csökkentését össze kell kötni a szovjet hadszíntéri rendszerek megfelelő csökkentésével.

B) Az amerikai és a szovjet közép-hatótávolságú nukleáris rendszerek csökkentéséről kétoldalú alapon, a SALT-III. keretében, lépésről lépésre haladva kell tárgyalni.

C) E tárgyalások közvetlen céljának annak kell lennie, hogy egyeztetett korlátok közé helyezték az amerikai és a szov-

jet szárazföldi telepítésű közép-hatótávolságú hadszíntéri nukleáris rakétarendszereket.

D) E rendszerek bármely egyezmény szerinti korlátozásának összhangban kell lennie a felek közötti egyenlőség elvével. Ilyenformán a korlátozásoknak mind a „plafonok”, mind pedig a jogok tekintetében a jog szerinti egyenlőség formáját kell öltetniük.

E) Bármely – egyezmény szerinti – korlátozásnak megfelelően ellenőrizhetőnek kell lennie.

10. Mivel e tárgyalások különleges jelentőséggel bírnak a szövetség biztonságának egészére nézve, a szövetségen belül különleges, magas szintű tanácskozó testületet hoznak létre, hogy támogassák az amerikai tárgyalási erőfeszítéseket. A testület folyamatosan figyelemmel fogja követni a tárgyalásokat és be fog számolni a külügy- és hadügyminisztereknek, akik a félvéenkénti tanácskozásaikon tanulmányozni fogják az ezeken, valamint a többi fegyverzetkorlátozási tárgyaláson bekövetkezett fejleményeket.

11. A miniszterek úgy döntöttek, hogy az egymással párhuzamos és egymást kiegészítő megközelítési módokat azért tesszik magukévá, hogy elhárítsák a szovjet hadszíntéri nukleáris erők bővítése által előidézett fegyverkezési hajszát Európában, megőrizték azonban a NATO elrettentő és védelmi stratégiájának életképességét, s ily módon garantálják a szövetség tagországainak biztonságát.

A) A korszerűsítésről – a telepítésről is – hozott döntés azért szükséges, hogy a NATO eleget tegyen elrettentő és védelmi igényeinek; meggyőző választ adjon a szovjet hadszíntéri nukleáris eszközök egyoldalú telepítéseire; megteremtse az alapot a hadszíntéri nukleáris erőkről folytatandó érdemi tárgyalásokhoz.

B) Ha a fegyverzetkorlátozás révén sikerül mérsékelni a szovjet fegyverkezést, ez fokozhatja a szövetség biztonságát, módosíthatja a NATO hadszíntéri nukleáris erőigényeinek arányát, előmozdíthatja a stabilitást és az enyhülést Európá-

ban, összhangban a NATO-nak a Harmel-jelentésben kinyilvánított, az elrettentést, a védelmet és az enyhülést szolgáló politikájával. A NATO hadszíntéri erejének igényeit a tárgyalások révén elért konkrét eredmények fényében fogják megvizsgálni.

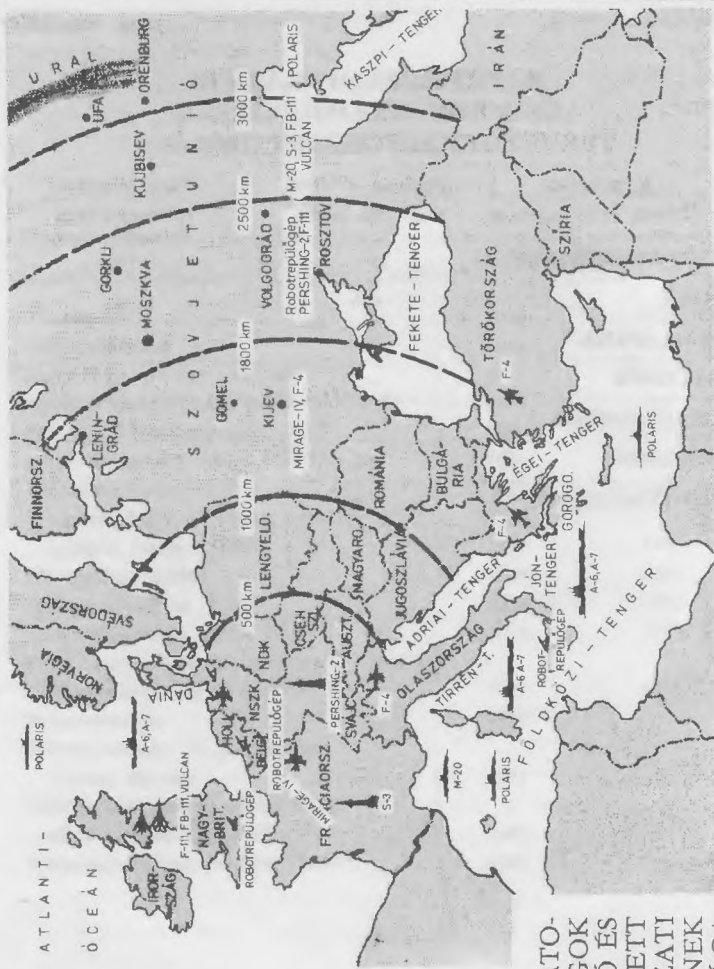
KI VOLT AZ ÚJ FEGYVEREK RENDSZERBE ÁLLÍTÁSÁNAK KEZDEMÉNYEZŐJE?⁸⁵

Fegyverrendszerek	Rendszeresítés éve	
	USA	Szovjetunió
Atombomba	1946	1950
Hidrogénbomba	1953	1954
Nagy hatótávolságú bombázó	1953	1957
Közepes hatótávolságú rakéta (MRBM)	1953	1959
Harcászati atomfegyverek	1955	1956
Interkontinentális rakéta (ICBM)	1955	1957
Atom-tengeralattjáró	1956	1962
Tengeralattjárón telepített, víz alól kilőhető rakéta (SLBM)	1959	1968
Ellenrakéta (ABM)	1960	1961
Szilárdhajtóműves ICBM	1962	1969
Több robbanófejű rakéta (MRV)	1964	1972
Több, külön célokra irányítható robbanó- fejvel ellátott rakéta (MIRV)	1970	1975
Neutronbomba	1981	-
Robotrepülőgép, új generációjú (Cruise Missile)	1983	-
Több manőverezhető robbanófejvel ellátott rakéta (MARV)	1985	-
Többszörös célpontrendszer (MAP)	1986	-

85. Frankfurter Rundschau, 1981. október 2.

**A „PERSHING-2” RAKÉTA
ÉS A ROBOTREPÜLŐGÉPEK
TERVEZETT BEFOGADÓ ORSZÁGAI**

Megnevezés Ország	„Pershing-2” földi telepítésű rakéta	Földi telepítésű robotrepülőgép
NAGY-BRITANNIA	–	160
NSZK	108	96
HOLLANDIA	–	48
BELGIUM	–	48
OLASZORSZÁG	–	112
ÖSSZESEN.	108	464
MINDÖSSZESEN:	572	

A NATO-
ORSZÁGOK
MEGLÉVŐ ÉS
TERVEZETT
EUROHADÁSZATI
FEGYVEREINEK
HATÓTÁVOLSÁGA

A NATO KÖZÉP-HATÓTÁVOLSÁGÚ CSAPÁSMÉRŐ FEGYVEREI 1983-IG ÉS 1983 UTÁN

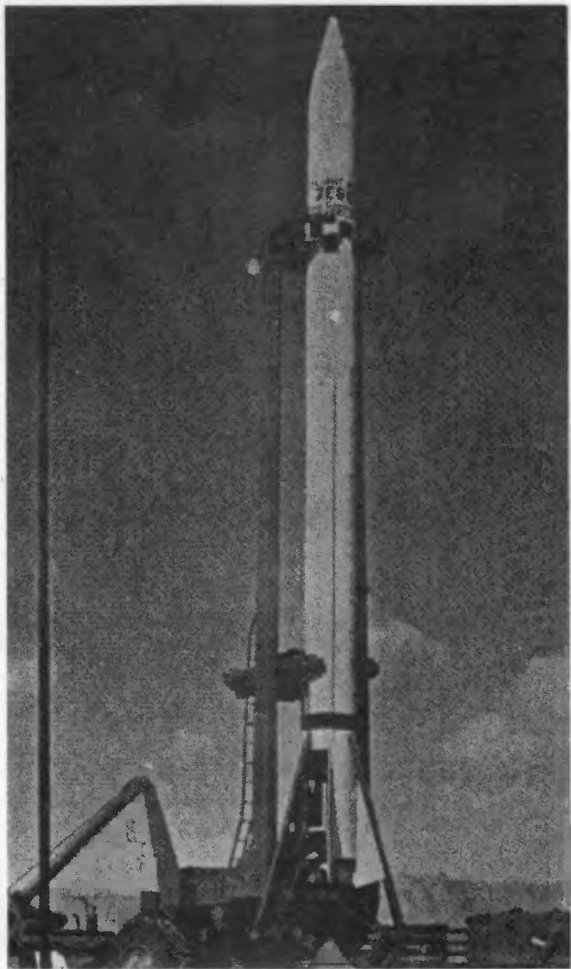
Megnevezés	Adatok	Mennyiség		Robbanófejek (bombák) száma		Repülési idő (perc)	
		1983-ig	1983 után	1983-ig	1983 után	Min.	Max.
Rakéták	Polaris A-3 (brit)	64	64	192	384	4-5	8-10
	MSBS M-20 (francia)	80	96	80	672	4-6	10-15
	SSBS S-3 (francia)	18	18	18	18	4-6	10-15
	Pershing-2 (USA)	-	108	-	108	7	8
	Összesen	162	286	290	1182	-	-
Robotrepülőgép		-	464	-	464	25	180
Repülőgépek	F-111	168	168	336	336	-	110
	FB-111 (telepítés után)	64	64	256	256	-	135
	VULCAN	55	-	55	-	-	165
	A-6 és A-7 (rahóról)*	125	125	250	250	-	60
	MIRAGE-IV.	46	46	46	46	-	45
	F-4	366	366	732	732	-	80
Összesen		824	769	1675	1620	-	-
Mindösszesen		986	1519	1965	1266	-	-

* rahó = repülőgép-anyahajó

**AZ EURÓPÁBAN TELEPÍTETT, ILLETVE AZ 1979. DECEMBERI
NATO-HATÁROZAT SZERINT TELEPÍTÉSRE TERVEZETT,
KÖZÉP-HATÓTÁVOLSÁGÚ FEGYVEREK FONTOSABB ADATAI**

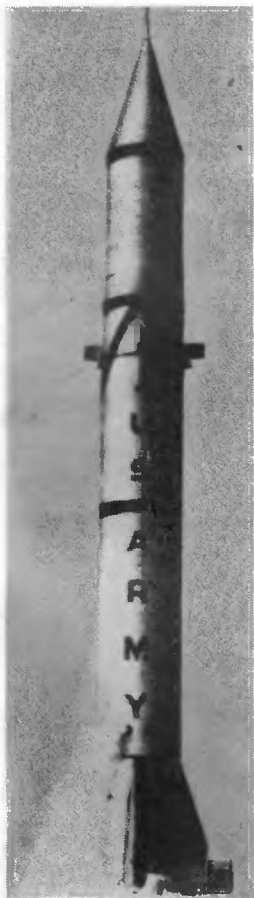
Szövetségi rendszer	Ország	Tipus, megnevezés	Hatótávolság (hatósugár) km-ben	Töltet száma, hatóereje (fegyverzet)	A szolgálatba állítás éve
NATO	USA	A-6 repülőgép	1500	atombomba	1959
		F-4 Phantom repülőgép	1400	atombomba	1962
		A-7 repülőgép	1800	atombomba	1965
		F-111 repülőgép	2300		1963
		FB-111 repülőgép	3200	rakéta	1969
		Pershing-2 rakéta	1800	1 X 20-40 kt	1983
		Robotrepülőgép	3000	1 X 200 kt	1983
Varsói Szerződés	Nagy- Britannia	Vulcan B repülőgép	2780	rakéta	1962
		Polaris A-3 rakéta	4600	3 X 200 kt	1964
	Francia- ország	Mirage IV-A repülőgép	1540	atombomba	1968
		S-2 rakéta	2760	1 X 150 kt	1968
		M-20 rakéta	3000	1 X 1 Mt	1976
		S-3 rakéta	3500	1 X 1 Mt	1980
	Szovjet- unió	SS-4 rakéta	1800	1 X 1 Mt	1959
		SS-5 rakéta	2800	1 X 1 Mt	1961
		SS-N-5 rakéta	1200	1 X 1 Mt	1967
		SS-20 rakéta	4500	3 X 300 kt	1976
		Badger (TU-16) repülőgép	3000	rakéta	1960
		Blinder (TU-22) repülőgép	3200	rakéta	1962
		Backfire (TU-22M) repülőgép	3400	rakéta	1976

Képek

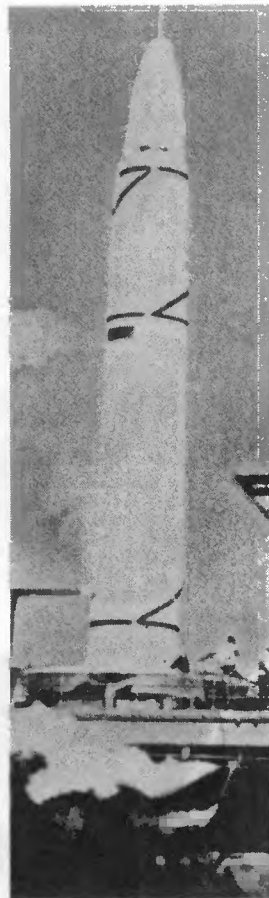

1

1 Az 1950-es évek elején szolgálatba állított „Corporal” elnevezésű hadműveleti-harcászati tüzérségi rakétafegyver volt az egyik első Európában telepített amerikai atomtöltetű rakéta

2

3

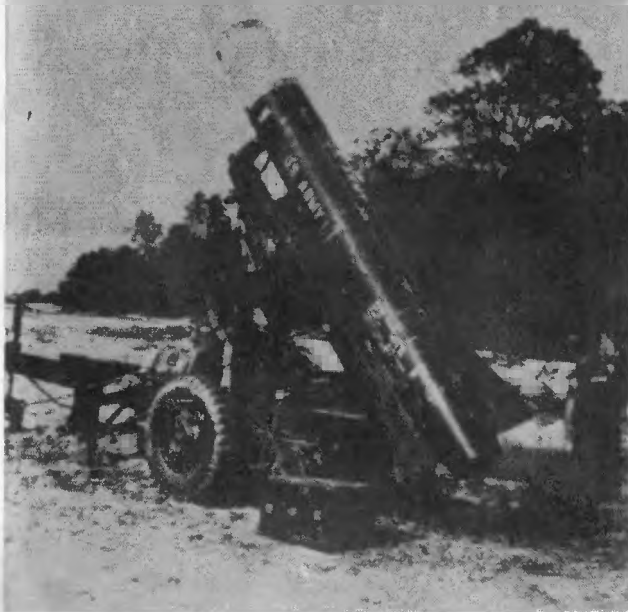
2

Az 1950-es évek legnagyobb amerikai atomtöltetű tüzérségi rakétája, a „Redstone”

3

Az 1950-es évek közepén az amerikai hadsereg Angliában „Thor” elnevezésű szárazföldi, közepes hatótávolságú ballisztikus rakétákat telepített. E rakétákat az 1960-as évek elején leszerelték

56

4 Ugyancsak az 1950-es évek közepétől az 1960-as évek elejéig állomásoztak Európában a „Jupiter” elnevezésű közepes hatótávolságú szárazföldi telepítésű ballisztikus rakéták

5 Az 1960-as évek eleje óta csak az amerikai szárazföldi hadsereg tüzérségi ballisztikus rakétafegyverei állomásoznak Európában. Közülük a legkisebb az 1970-es évek elején szolgálatba állított „Lance”, a neutrontöltet egyik perspektív hordozója. A rakéta lánctalpas (a) és kerekos utánfutóra (b) telepített indítóállványról vethető be

6

6

Az amerikai „Sergeant” elnevezésű tüzérségi hadműveleti-barcászati ballisztikus rakétát az NSZK haderő is szolgálatban tartja.

7

1983-ig a legnagyobb európai telepítésű amerikai tüzérségi rakéta a 740 kilométeres hatótávolságú „Pershing-1A”

8

9

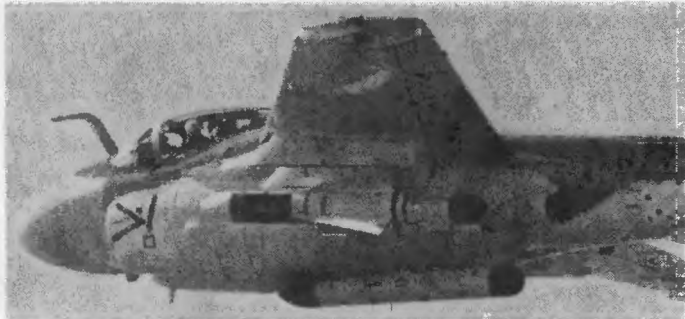
8

Az F-111-es vadászbombázó (és kissé módosított változata, az FB-111-es közepes bombázó) az Európában állomásoztatott amerikai előretolt bázisú fegyverek legveszélyesebb típusa. E repülőgépek mindegyike 6 db 200 kilotonna hatóerejű SRAM rakétát hordoz

9

Az amerikai „Phantom F-4” vadászbombázó hatósugaránál fogva az előretolt bázisú fegyverek sorába tartozik, atombomba célba juttatására alkalmas. Az amerikai légierő Európában állomásozó egységeinél és néhány NATO-ország légierőjében teljesít szolgálatot

10

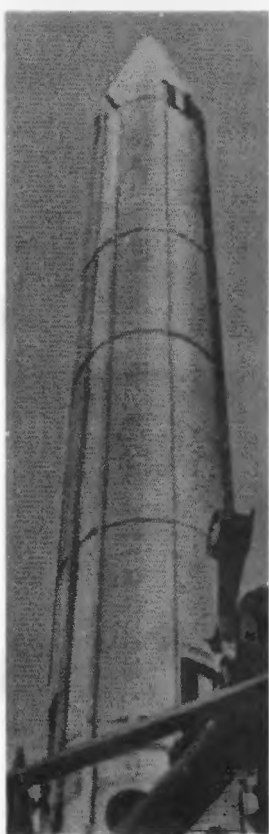

11

Az Európa körüli vizeken hajózó amerikai repülőgép-anyahajókon állomásozó A-6 típusú bombázó repülőgép atombomba hordozására alkalmas, és hatósugaránál fogva ugyancsak az előretolt bázisú amerikai fegyverek közé tartozik

Az előzőhöz hasonló jellegű harci repülőgép az ugyancsak anyahajó-fedélzeti amerikai „Corsair-II” A-7 vadászbombázó, melynek 1800 kilométeres hatósugara elegendő számos szovjetunióbeli hadászati célpont elérésére

12

13

12

Az 1950-es évek végére az angol önálló rakétafejlesztési programban kialakították a „Black Knight” típusjelzésű, atomtöltetű, kis hatótávolságú tüzérségi rakétát

13

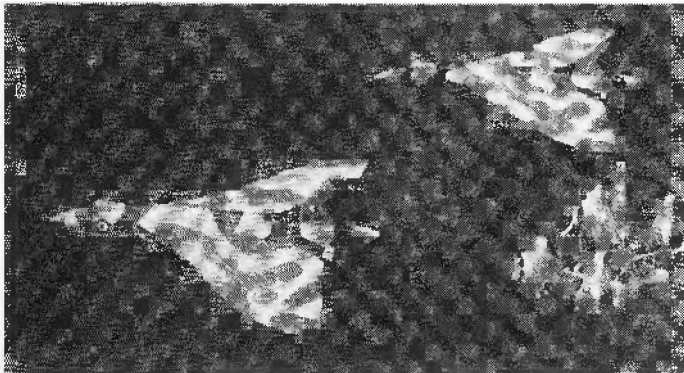
Mind ez ideig a legnagyobb angol rakétafegyver az 1960-es évek elejére elkészült „Blue Streak” közepes hatótávolságú szárazföldi telepítésű rakéta volt, mindössze 1 évtizedig tartották szolgálatban

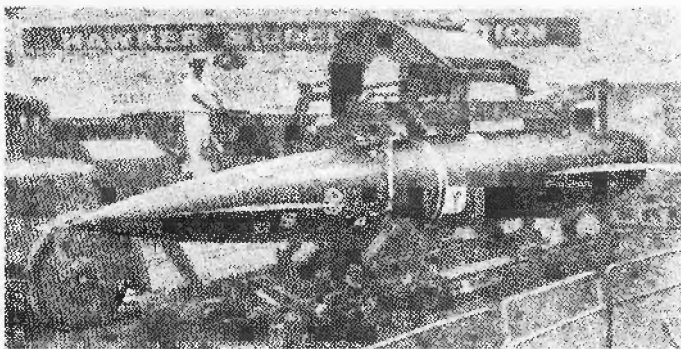
14

14

Az angol önálló atoműtőerő hordozóeszközei az 1960-as évek közepéig többségükben közepes bombázó repülőgépek voltak. Közülük a „Victor B” Mk.2 típust már az 1960-as évek közepén kivonták a szolgálatból

15

16

15

Az angol „V” bombázók közül a „Vulcan B” Mk.2 atomtöltetű rakétahordozó közepes bombázó még ma is szolgálatban áll

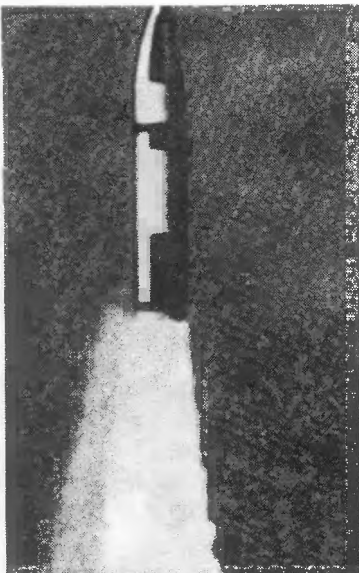
16

A „Vulcan B” Mk.2 bombázó repülőgép fedélzeti fegyvere a „Blue Steel” rakéta hatótávolsága 500 kilométer, hatóereje 1 megatonna

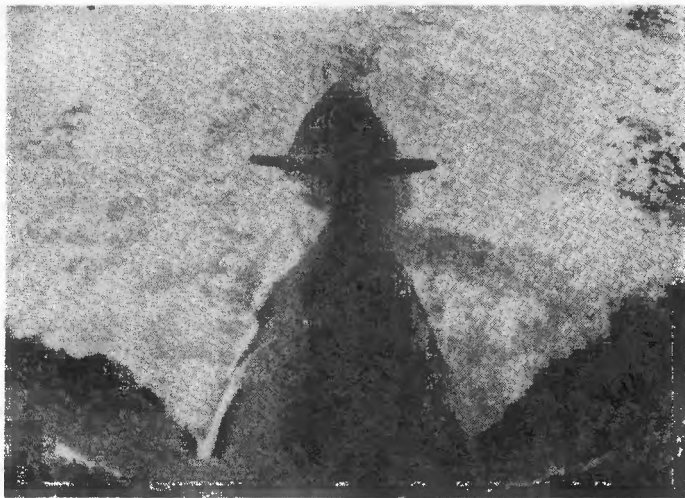
17 Az 1960-as évek végétől az önálló angol rakéta-atomerő legfontosabb fegyverei az atom-tengeralattjáró fedélzetére telepített amerikai gyártmányú közepes hatótávolságú „Polaris-A3” rakéták

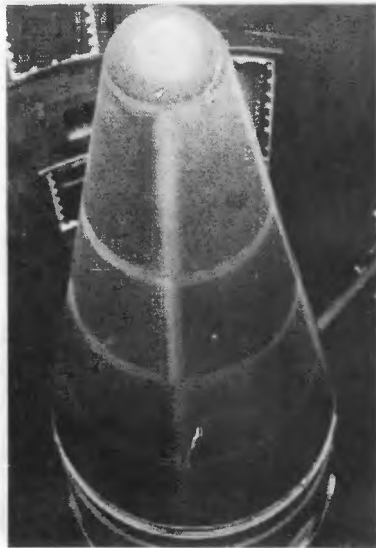
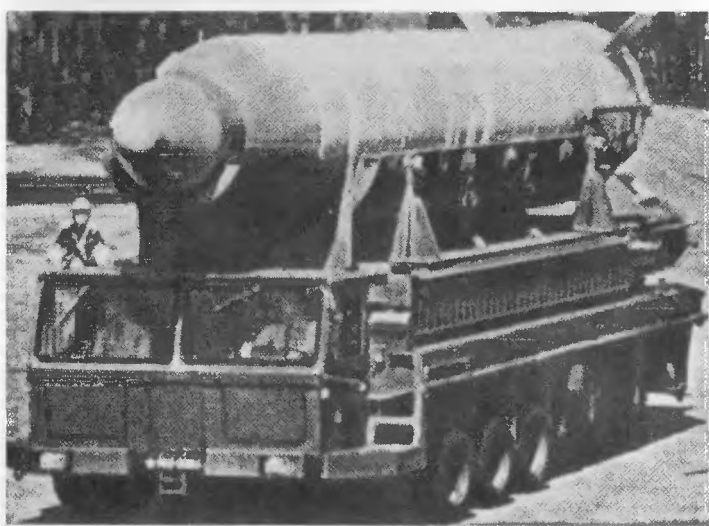
18 Az angol haditengerészet „Polaris” rakétákat hordozó atom-tengeralattjárója

17

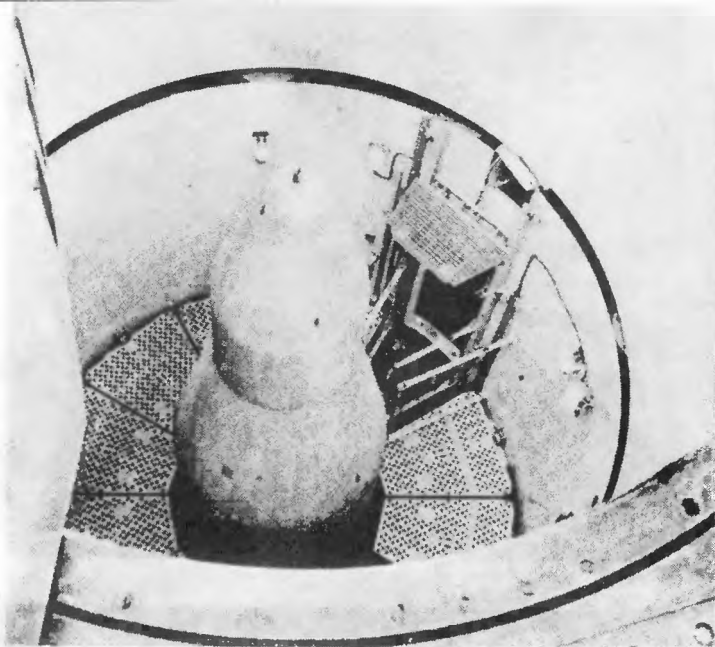
18

*Az önálló francia atomtű-
erő első szárazföldi telepí-
tésű közepes hatótávolságú
ballisztikus rakétája az
1959-től gyártott SSBS S-2*

*A jelenleg is szolgálatban
álló francia SSBS S-3 kö-
zepes hatótávolságú, szá-
razföldi telepítésű, ballisz-
tikus rakéta 1 megatonna
hatóerejű töltet célba jutta-
tására alkalmas*

21

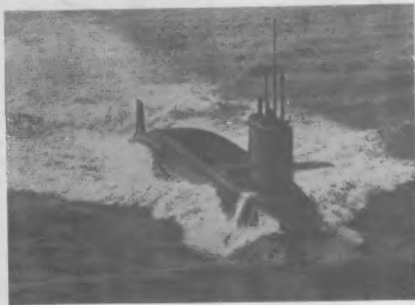
21

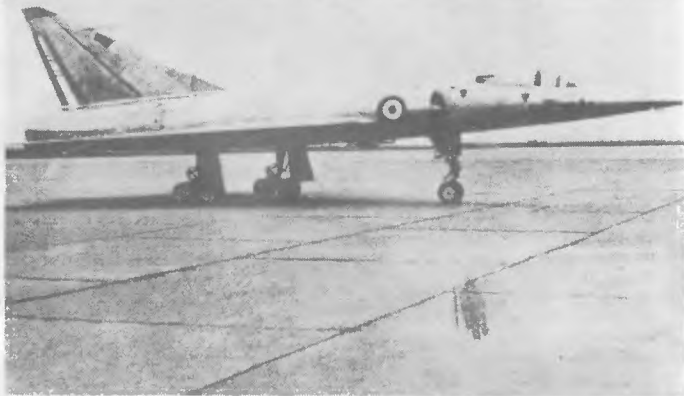
Francia rakétasiló

22

23

24

22

A francia hadsereg tábori tüzérségének atomtöltetű rakétája a „Pluton”, az AMX-30 bázisán kifejlesztett indítójárművön

23

A francia haditengerészet közepes hatótávolságú hadászati rakétáit hordozó egyik atom-tengeralattjárója, a „La Redoutable”

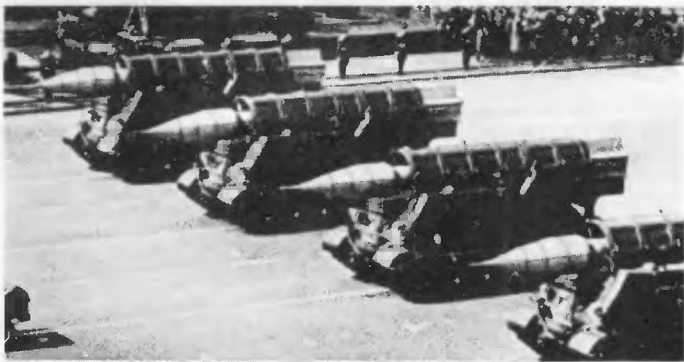
24

A francia légierő kétszeres hangsebességű, atombomba célba juttatására alkalmas közepes hatósugarú bombázó repülőgépe, a „Mirage-IV”

25

26

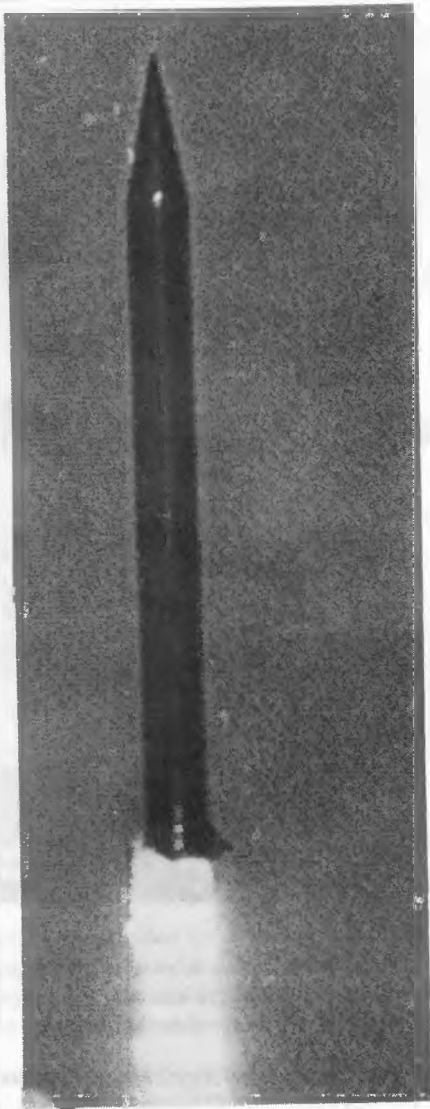
25

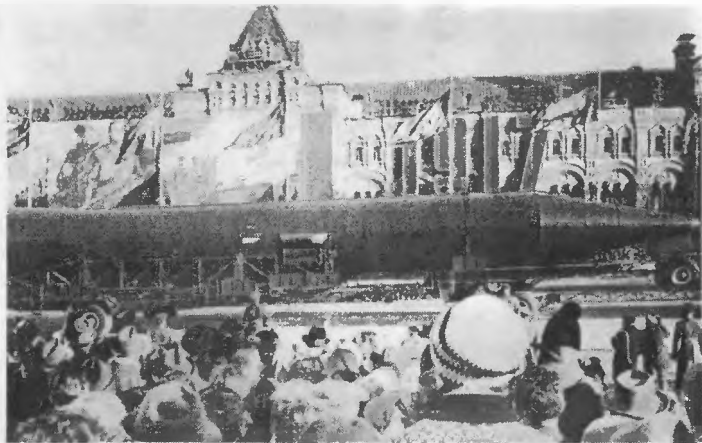
Az 1970-es évek közepétől teljesít szolgálatot a szovjet változtatható szárnynyilazású TU-22M típusjelzésű közepes bombázó repülőgép, a NATO-kód szerinti „Backfire”

26

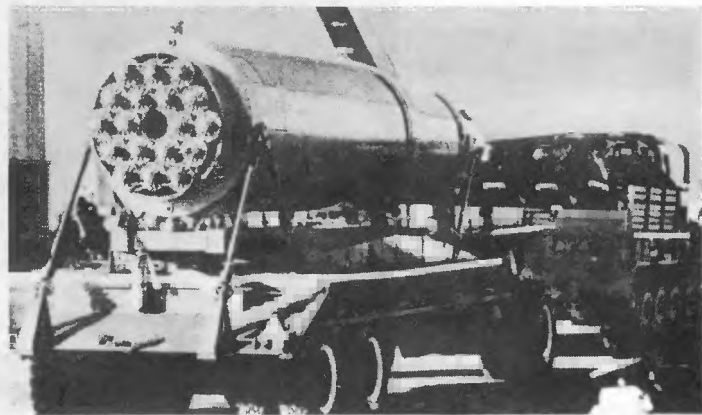
Az első szovjet atomtöltetű tüzérségi rakétát az 1950-es évek elején állították szolgálathoz, hatótávolsága mintegy 500 km volt

1959-től megkezdődött az egylépcsős, a Pentagon-kód szerinti SS-4 jelzésű szovjet közepes – 1800 kilométer – hatótávolságú, szárazföldi silóban elhelyezett ballisztikus rakéták telepítése

28

29

28

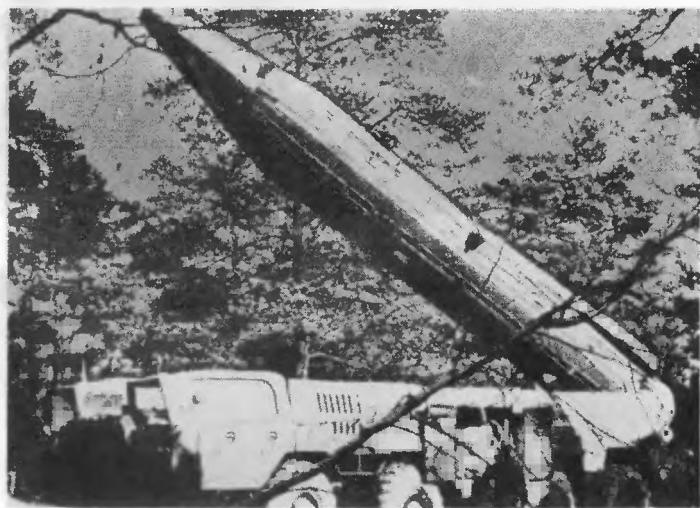
1961-től telepítették a szovjet SS-5 jelzésű, szárazföldi, közepes hatótávolságú ballisztikus rakétákat is, melyek az SS-4-nél jóval nagyobb – mintegy 3800 kilométeres – hatótávolságúak

29

A régebbi szovjet dízelhajtású tengeralattjárókon telepített SS-N-5 (Pentagon-kód) jelzésű rakéta

30

31

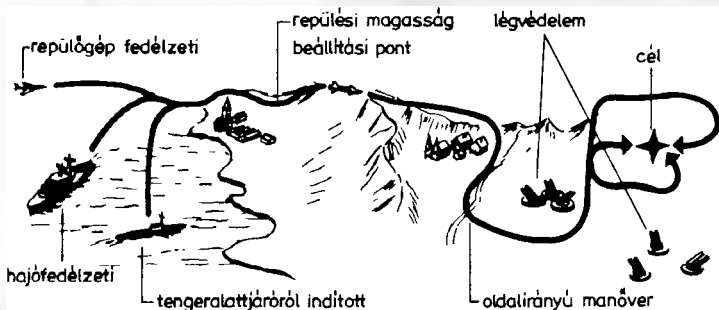
30 Az 1960-as évek közepétől megkezdődött a gumikerekes indító-állványú, SS-1C jelzésű hadműveleti-harcászati rakéták szolgálatba állítása, ezek a rakéták a Szovjet Hadseregen kívül mind-egyik VSZ-ország hadseregének fegyverzetében is megtalálhatók

31 Mindmáig a legnagyobb hatótávolságú szovjet tüzérségi rakéta az SS-12, nagyjából az amerikai „Pershing-1A”-val egyenértékű

Az előregedett szovjet SS-4 és SS-5 rakéták felváltására készítették a háromtöltetű és 4500 kilométer hatótávolságú SS-20 jelzésű rakétákat. Szolgálatba állításuk az 1970-es évek közepétől kezdődött meg. Az SS-20-ról fotó mind ez ideig nem került nyilvánosságra, az indítását ábrázoló vázlat állítólag amerikai műholdas felvételek nyomán készült

33

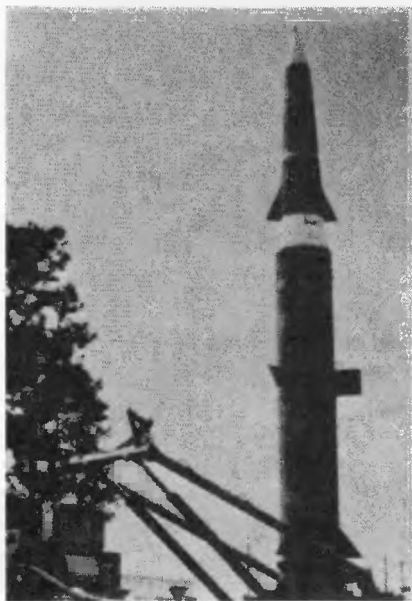
34

33

A NATO 1979. decemberi kettős határozata 464 db szárazföldi telepítésű amerikai fejlesztésű robotrepülőgép szolgálathoz állításáról intézkedik

34

A robotrepülőgép jellegzetes röppályája

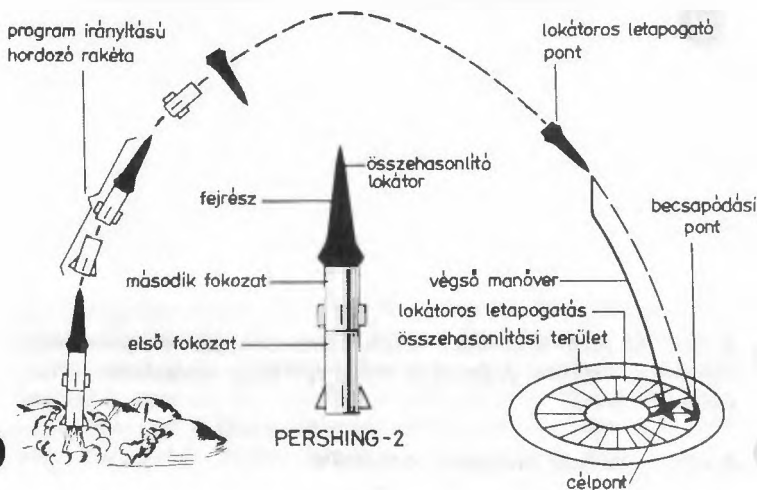

35

A robotrepülőgépeken kívül 1983-tól 108 db amerikai gyártmányú, közepes hatótávolságú, szárazföldi telepítésű „Pershing-2” típusú rakéta nyugat-európai szolgálatba állítását is tervbe vették

36

A különösen nagy pontosságú „Pershing-2” rakéta röppályájának vázlatja a pótirányítással

36

BEVEZETÉS	3
I. A KÖZÉP-HATÓTÁVOLSÁGÚ FEGYVEREK TELEPÍTÉSE EURÓPÁBAN	7
Az amerikai előretolt bázisú fegyverek telepítése Európában ...	8
Nagy-Britannia és Franciaország nukleáris erejének kialakítása	11
A Szovjetunió lépései a közép-hatótávolságú fegyverek létrehozására	11
II. A SZOVJETUNIO ÉS A VARSÓI SZERZŐDÉS TÖBBI TAGÁLLAMÁNAK KEZDEMÉNYEZÉSEI A PROBLÉMA RENDEZÉSÉRE A NATO-DÖNTÉS MEGHOZATALA ELŐTT	16
A SALT-I. és a SALT-II. megállapodás kidolgozása során tett javaslatok	17
A Varsói Szerződés tagállamai politikai tanácskozó testületének 1978. évi állásfoglalása	18
Szocialista javaslatok, kezdeményezések közvetlenül az 1979-es NATO-döntés meghozatala előtt	19
III. A NATO 1979. DECEMBERI KETTŐS HATÁROZATÁNAK MEGHOZATALA	22
Ki volt valójában a határozat kezdeményezője?	22
A NATO-tagállamok között tisztázandó vitás kérdések	24
Az egyes NATO-tagállamok belső problémái a döntés előtt ...	28
A NATO 1979. december 12-i kettős határozatának lényege ...	29
IV. INDOKOLTÁK-E A KATONAI ERŐVISZONYOK A NATO-HATÁROZAT ELFOGADÁSÁT?	35

A katonai erőviszonyok meghatározásának legfontosabb kritériumai	35
A nukleáris erőviszonyok	41
V. AZ 1979. DECEMBERI NATO-DÖNTÉS VALÓDI OKAI ...	49
1. A világpolitikai és világgazdasági helyzet kedvezőtlen változásai az Egyesült Államok számára	50
2. Az USA vezető szerepének erősítése a NATO-n belül	52
3. Az Egyesült Államok katonai sebezhetőségének folyamatos növekedése	55
4. A washingtoni kormány katonai erőfölényre törekszik	59
5. A Szovjetunió és a Varsói Szerződés többi tagállama helyzetének gyengítésére, nehezítésére irányuló törekvés	62
VI. PROPAGANDAKAMPÁNY A NATO-DÖNTÉS IGAZOLÁSÁRA	66
Megváltoztatták-e az SS-20-as rakéták az európai katonai erőviszonyokat?	67
Az eurorakéták telepítésére vonatkozó döntés valóban válasz volt-e a Szovjetunió előző lépéseire?	72
Valóban nem tudott a NATO az SS-20-as rakétákkal semmi hasonló értékű fegyvert szembeállítani?	74
Az SS-20-as rakéták jelentős minőségi-technikai előnyt adnak-e a Szovjetunió számára?	76
Szükség volt-e a NATO rakéthatározatára a tárgyalások előmozdítása érdekében?	79
VII. MILYEN ÚJ VESZÉLYEK FORRÁSA A NATO EURORAKÉTA-DÖNTÉSE?	81
A határozat megvalósítása a fegyverkezési verseny új hullámát indítja el	81
Növekszik a háborús veszély kontinensünkön	86
Negatívan hat ki a leszerelési tárgyalásokra	88
VIII. AZ EURORAKÉTA-HATÁROZAT HATÁSA	
A NATO-RA	91
Gyengítette a NATO egységét	91
Erősödött a fegyverkezés elleni tömegmozgalom a nyugati országokban	94
Tömeges tiltakozás az érintett tagországokban	97
Az Egyesült Államok reagálása a béketüntetésekre	104
Miért csak a nyugat-európai fővárosokban tüntet a lakosság? ...	106

IX. A SZOCIALISTA ORSZÁGOK ERŐFESZÍTÉSEI A TÁRGYALÁSOK MEGKEZDÉSÉÉRT	109
Kezdeményezések 1980-ban	109
Az SZKP XXVI. kongresszusának békeprogramja	112
A Szovjetunió újabb kompromisszumos lépése	117
X. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A NATO VEZETÉSÉNEK VONAKODÁSA A TÁRGYALÁSOK MEGKEZDÉSÉRŐL	120
Az USA és a NATO vezetésének halogató manőverei	120
Egyes NATO-országok nyomása az Egyesült Államokra a tárgyalás megkezdése érdekében	126
A „nulla-megoldás” kialakítása	129
Mi állt az USA halogató tevékenységének hátterében?	133
XI. A TÁRGYALÁSOK MEGINDULÁSA ÉS A FELEK JAVASLATAI 1982 DECEMBERÉIG	137
A felek alapjavaslatainak lényege a genfi tárgyaláson	139
Az alapjavaslatok összevetése, rövid elemzése	141
A Szovjetunió újabb erőfeszítései a tárgyalások menetének segítésére	144
XII. A TÁRGYALÁSOK TOVÁBBI ALAKULÁSA	148
A Szovjetunió új, döntő jelentőségű javaslatai	150
Az új szovjet javaslatok felemás fogadtatásának értékelése	158
A Varsói Szerződés politikai tanácskozó testületének állásfoglalása 1983. január 5-én Prágában, a közép-hatótávolságú fegyverek kérdésében	162
A tárgyalások várható időtartama	164
BEFEJEZÉS	166
MELLÉKLETEK	173

